

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Obchod s lidmi jako jeden z nejnebezpečnějších patologických jevů
ve společnosti**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Ing. Aneta Orálková

Vypracovala:
Eliška Bohatcová

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Obchod s lidmi jako jeden z nejnebezpečnějších patologických jevů ve společnosti“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 10. 4. 2012

.....
Podpis

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Ing. Anetě Orálkové za cenné rady, obětovaný čas a vstřícný přístup při vedení mé bakalářské práce.

Také děkuji mé dceři Anně Bohatcové za pomoc při korektuře textu.

Eliška Bohatcová

OBSAH

ÚVOD	2
TEORETICKÁ ČÁST	4
1. <i>Obchod s lidmi jako patologický jev ve společnosti</i>	4
1.1. Definice obchodu s lidmi	4
1.1.1. Tři základní znaky obchodu s lidmi	4
1.1.2. Základní formy vykořisťování	5
1.2. Fenomén obchodování s lidmi	6
1.2.1. Obchodování (trafficking) nebo pašování lidí (smuggling)	8
1.2.2. Instituce klientelismu – součást obchodu s lidmi	9
1.3. Popis stávající situace	11
2. <i>Příčiny rozvoje obchodování s lidmi</i>	13
2.1. Příčiny obchodování s lidmi z hlediska obětí (push factors)	13
2.2. Příčiny obchodu s lidmi v cílových místech/zemích (pull factors)	14
2.3. Legislativní opatření	14
2.3.1. Objekt, objektivní stránka, subjekt, subjektivní stránka trestného činu obchodování s lidmi	14
2.3.2. Současná opatření	15
2.3.3. Problematika v oblasti právní úpravy	16
3. <i>Strategie boje proti obchodu s lidmi</i>	18
3.1. Přijímaná opatření v české republice	18
3.2. Přístupy v boji proti obchodování s lidmi	19
3.2.1. Represivní přístup	19
3.2.2. Preventivní přístup	19
4. <i>Možnosti pomoci obětem obchodování s lidmi</i>	22
4.1. Vývoj státem garantovaného systému pomoci	22
4.2. Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi	22
4.2.1. Cíl Programu	23
4.2.2. Fáze Programu	24
4.3. Pomoc vládních, mezivládních a nevládních institucí	25
4.4. Psychologický dopad trestného činu na obchodovanou osobu	27
4.4.1. Změny projevující se v prožívání chování, uvažování	27
4.4.2. Psychologické dopady traumatického zážitku na oběť	29
4.4.3. Pomoc obětem po traumatické události	30

PRAKTICKÁ ČÁST	31
<i>5. Kvalitativní výzkum</i>	<i>31</i>
5.1. Oblast výzkumného šetření	31
5.2. Cíl výzkumného šetření	31
5.3. Metodologie výzkumu	31
5.3.1. Kvalitativní výzkum	32
5.3.2. Výběr respondentů a způsob jejich oslovení	32
5.3.3. Výzkumné techniky	33
5.3.4. Průběh a struktura rozhovorů	33
5.4. Transkripce rozhovorů	35
5.5. Shrnutí provedených strukturovaných rozhovorů	37
5.6. Shrnutí provedených rozhovorů ve světle odborné literatury	42
ZÁVĚR	46
RESUMÉ	48
ANOTACE	49
KLÍČOVÁ SLOVA	49
Annotation	50
Keywords	50
Seznam použité literatury a pramenů	51
Seznam použitých symbolů a zkratk	53
Seznam příloh	54

ÚVOD

Téma mé bakalářské práce jsem si zvolila proto, že úzce souvisí s výkonem mé profese a mohu proto ve své práci uplatnit dosavadní poznatky, touto problematikou se zabývám i prakticky. Pracuji již pět let jako vedoucí projektu Magdala. Tento projekt funguje v rámci Oblastní charity Blansko. Své služby poskytuje ve formě terénní i ambulantní. Především se zabývá pomocí obětem obchodování s lidmi za účelem nucené prostituce, obětem obchodování s lidmi za účelem nucené práce a obětem domácího násilí. Ve své terénní formě, tzv. streetworku, vyjíždějí pracovníci do oblastí s možným výskytem potenciálních obětí, navazují kontakty a podávají informace o možnostech pomoci. Projekt má za několikaleté fungování vypracovanou metodiku práce s oběťmi obchodování s lidmi. Zaměření mé bakalářské práce směrem k obětem obchodu s lidmi jsem zvolila právě díky několikaletým osobním zkušenostem s prací s touto cílovou skupinou.

Obchodování v širším pojetí je dlouhodobě spojeno se společenskou činností lidí. Představuje směnu lidských výrobků formou koupě a prodeje. Dříve obchodování s lidmi nebývalo zvláštností – trhy s otroky, prodej nevěst, prostituce. Ve dvacátém století směřoval rozvoj právního statusu k přijetí Všeobecné deklarace lidských práv, která byla posílena Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Zákazem otroctví a nucených prací je zaručeno základní právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.

Předmětem obchodu se stává člověk všude tam, kde dochází k obchodování s lidmi. Je prodáván za různých okolností a zpravidla proti vlastní vůli. V právních předpisech obchodování s lidmi není na celém světě dovoleno. Vždy je naplněna podstata trestního jednání, které by mělo být postiženo. Hlavním viníkem, který porušuje zákony, etické a lidské principy, je prodávající. V různých materiálech je používán termín „novodobé otroctví“. Existence obchodování s lidmi je společenskou hrozbou a proto je nezbytné vyvíjet veškeré aktivity směřující k boji proti otrokářství, k osvobození člověka a prosazení základních lidských práv a svobod, k pomoci postiženým osobám a současně postihování obchodníků – otrokářů.

Cílem této práce je zmapovat způsob fungování obchodu s lidmi, vytvořit ucelený obraz o dané problematice a tím přispět k větší informovanosti o oblasti obchodu s lidmi v České republice.

V teoretické části se budu zabývat základními pojmy, příčinami rozvoje obchodu s lidmi, strategiemi boje proti obchodu s lidmi a možnostmi pomoci těmto obětem. Dále se budu věnovat legislativním opatřením v rámci trestného činu obchodování s lidmi a aktuální situaci v České republice. V závěru teoretické části uvedu základní údaje o Programu podpory a pomoci obětem obchodování s lidmi a o organizacích, které jsou do tohoto projektu zapojeny.

V praktické části využiji kvalitativní výzkum, jehož cílem je zjistit příčiny vstupu obětí do obchodu s lidmi, způsob rekrutování a tranzitu obětí do ČR, pracovní a životní podmínky, nátlak vykonávaný na obětech, psychické prožívání samotných obětí, plány do budoucna. Na závěr pak porovnat výstupy s odbornou literaturou. V teoretické přípravě využiji publikace, které se týkají provádění kvalitativního výzkumu, jeho postupů a pravidel.

Při sběru dat použiji metodu kvalitativních rozhovorů. V rámci svého kvalitativního výzkumu mám příležitost provést strukturované rozhovory s otevřenými otázkami s lidmi, kteří se stali oběťmi obchodu s lidmi za účelem nucené práce na území České

republiky. Tuto specifickou skupinu jsem zvolila proto, že se v současné době tato forma vykořisťování stala jednou z nejrozšířenějších. Podle statistik již převažuje nad formou sexuálního vykořisťování a nucené prostituce.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Obchod s lidmi jako patologický jev ve společnosti

1.1. Definice obchodu s lidmi

Problematika obchodování s lidmi přesahuje nejen hranice jednotlivých států, ale i kontinentů. Pro efektivní práci s touto trestnou činností je tedy nutné stanovit jednotnou definici, s níž by mohly jednotlivé státy dále pracovat. To si také jasně uvědomuje Organizace spojených národů (dále jen OSN), která se odkazuje na tzv. „Palermskou definici“.¹ Trestného činu obchodování s lidmi se dle mezinárodně uznávané definice vycházející z Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a jejího doprovodného protokolu dopustí každý, kdo jiného (muže či ženu) za použití násilí, pohrůžky násilím nebo lstí a nebo zneužitím jeho omylu, tísně nebo závislosti, přiměje, zjedná, najme, zláká, dopraví, ukryje, zadržuje nebo vydá, aby ho bylo užito k pohlavnímu styku nebo jiným formám sexuálního obtěžování nebo zneužívání, k otroctví nebo nevolnictví nebo k nuceným pracím nebo jiným formám vykořisťování. U osoby mladší osmnácti let není dokonce nutné použít ani jeden z výše uvedených způsobů nátlaku či zneužití situace, stačí tedy, aby s ní bylo nakládáno některým z výše popsanych způsobů, tedy jako s obětí obchodování s lidmi. Tím je pamatováno na zajištění vyšší míry ochrany dětí.²

Trestní sazba za trestný čin obchodování s lidmi, který je zakotven v Trestním zákoníku, Hlava II., Díl 1, Trestné činy proti svobodě, § 168 Obchodování s lidmi, se v českém právním řádu pohybuje od pěti do šestnácti let trestu odnětí svobody.³ Přestože obchodování s lidmi je zpravidla páčáno přes hranice více států a se zapojením organizovaného zločinu, byly a stále jsou zaznamenávány případy, kdy k němu dochází pouze uvnitř hranic jedné země a bez účasti organizované skupiny pachatelů. Proto se definice obsažená v trestním zákoně vztahuje na všechna výše uvedená jednání, bez ohledu na to, kolika osobami či na území kolika států k němu došlo.⁴

1.1.1. Tři základní znaky obchodu s lidmi

Určujícím znakem obchodu s lidmi je jednoznačně jednání pachatele za pomoci jedné z forem donucení za účelem vykořisťování oběti a majetkového prospěchu pachatele. Obchod s lidmi musí vykazovat tyto následující tři znaky:

- a) *Jednání*: Kdo jiného přiměje, zjedná, najme, zláká, dopraví, ukryje, zadržuje nebo vydá.
- b) *Prostředky donucení*: Kdo jiného za použití násilí, pohrůžky násilím nebo lstí anebo zneužitím jeho omylu, tísně nebo závislosti, přiměje, zjedná, najme, zláká, dopraví, ukryje, zadržuje nebo vydá.

¹ KUTÁLKOVÁ P., Příliš úzká brána k lidským právům, proces identifikace obchodovaných osob v České republice. Praha, 2010. ISBN 978-80-904548-0-4.

² Národní strategie boje proti obchodování s lidmi (pro období let 2008-2011). Praha: Ministerstvo vnitra, 2008

³ Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník. ISBN 978-80-7263-561-0.

⁴ Národní strategie boje proti obchodování s lidmi (pro období let 2008-2011). Praha: Ministerstvo vnitra, 2008

Mezi tyto prostředky patří přímé násilí nebo pohrůžka násilím, zneužití omylu, závislosti či tísně, ale také lest. K získání obětí obchodníci často zneužívají omylu obchodovaných osob. Tento omyl se nejčastěji týká druhu práce, odměny nebo pracovních podmínek. Častým prostředkem nátlaku či donucení bývá i zabavení cestovních dokladů nebo nutnost splácet dluh za různé služby spojené se zprostředkováním práce, dopravou nebo dalšími, i fiktivními, službami.

- c) *Účel vykořisťování*: Využívání jiných osob s úmyslem jinou osobu vykořisťovat.
- k pohlavnímu styku nebo jiným formám sexuálního obtěžování nebo zneužívání
 - k otroctví nebo nevolnictví
 - k nuceným pracím nebo k jiným formám vykořisťování⁵

1.1.2. Základní formy vykořisťování

Základním účelem obchodu s lidmi je vykořisťování, ale to může mít různé podoby. Podle druhů vykořisťování tak rozeznáváme šest základních forem obchodu s lidmi.

1. Sexuální vykořisťování a nucená prostituce

Je charakteristická (jako mnohé další formy) izolací obchodovaných osob, zneužíváním jejich neznalosti prostředí a často i jazyka, manipulací, omezováním pohybu a v mnoha případech otrockými podmínkami. Izolace a omezování pohybu slouží obchodníkům k získání větší kontroly nad obchodovanými osobami.⁶ Obchodovaná osoba však není zbavována pouze svobody pohybu, ale i svobody rozhodování v mnoha sférách svého života. Otrocké podmínky v prostředí prostituce často znamenají nízkou hygienickou úroveň zařízení, kde se prostituce provozuje, povinnost obsloužit neúměrně velké množství zákazníků denně, nemožnost vyžadovat používání kondomu při každém sexuálním kontaktu, nutnost pracovat i ve špatném zdravotním stavu či nedostupnost jakékoliv zdravotní péče v případě nutnosti. Podle dostupných informací jsou nejčastějšími oběťmi této formy obchodování s lidmi ženy a děti. U dětí jde především o vykořisťování v pornografickém průmyslu a zneužívání nezletilých dívek k práci v prostituci.

2. Domácí práce

Izolace osob vykonávajících domácí práce v domovech, tedy soukromých prostorách jiných osob, zvyšuje zranitelnost těchto pracovníků a pracovníků vůči zneužívání a vykořisťování. Častými formami jsou otrocké podmínky práce (dlouhá pracovní doba bez možnosti oddechu, nedostatek jídla apod.), nucení k prostituci nebo poskytování sexuálních služeb zaměstnavateli, násilí, nevyplácení části nebo celé mzdy.⁷

3. Nucená práce

K obchodování s lidmi za účelem nucených prací obvykle dochází v oblastech jako je zemědělství, stavebnictví, spotřební a potravinářský průmysl, v dílnách apod. I tady jsou časté otrocké podmínky, závislost na obchodnících, zejména pokud jde o pobytové náležitosti a možnost získání práce. Někteří migranti jsou nuceni snášet jisté formy hrubého

⁵ HOLANOVÁ, K., MYSLÍKOVÁ, L., HOLUŠOVÁ, B. a kol. Instruktažní manuál pro sociální pracovníky a terénní pracovníky. Praha: Denoc s.r.o., 2007, str. 5

⁶ HOLANOVÁ, K., MYSLÍKOVÁ, L., HOLUŠOVÁ, B. a kol. Instruktažní manuál pro sociální pracovníky a terénní pracovníky. Praha: Denoc s.r.o., 2007, str. 7

⁷ HOLANOVÁ, K., MYSLÍKOVÁ, L., HOLUŠOVÁ, B. a kol. Instruktažní manuál pro sociální pracovníky a terénní pracovníky. Praha: Denoc s.r.o., 2007, str. 7

zacházení od svých zaměstnavatelů, např. zadržování výplaty, práce bez zákonné pauzy, verbální násilí či porušování smlouvy. V souladu s definicí se z pouhého zneužívání situace či dominantního postavení v práci stává nucená práce, jestliže zaměstnavatel používá slovní anebo fyzické násilí či hrozby určité intenzity proto, aby pracovníka udržel v práci. Zadržování cestovních či jiných osobních dokladů je také způsob ohrožování či omezování.

4. Sňatek

Tato forma obchodu spočívá v koupi nevěsty, obvykle z chudé země či oblasti, a její vykořisťování v domácnosti, nucení k výkonu neplacené práce či prostituce. V prostředí ČR dochází k nuceným sňatkům občanek ČR s cizincem za účelem legalizace jeho pobytu.

5. Nucení k žebrotě a trestné činnosti

Obchodování s lidmi za účelem žebroty je časté zejména v jihovýchodní Asii, ale objevuje se také v Evropě (i v ČR) a na jiných místech. Spočívá v získávání osob, zejména dětí, starých lidí a postižených, kteří jsou kvůli věku či postižení jednoduchým cílem, a v jejich vykořisťování při získávání peněz žebrotou. Děti bývají nuceny i ke kapesním krádežím, protože nejsou v případě dopadení trestně zodpovědné. Zisk pak musí odevzdávat pachateli nebo organizované skupině.

6. Odjímání orgánů

Obchodování s lidmi za účelem odjímání orgánů zahrnuje pouze obchodování s lidskými bytostmi za tímto účelem, nezahrnuje obchod s lidskými orgány samotnými⁸.

1.2. Fenomén obchodování s lidmi

Obchodování s lidmi je často nazývané moderní formou otroctví. Jedná se o třetí nejlukrativnější a nejrozšířenější aktivitu organizovaného zločinu, hned po obchodu se zbraněmi a drogami. Ze všech těchto zločinů je obchodování s lidmi nejméně trestáno. K jeho rozšíření přispívá i to, že překupníci čelí jen nízkému riziku, že budou dopadeni. I v případech potrestání se pak jedná o tresty neúměrně nízké. Člověk je také výhodnou „komoditou“, jelikož je velmi snadné ho obchodovat opakovaně. Oběťmi obchodu s lidmi se mohou stát muži, ženy i děti. Je téměř nemožné přesně určit, kolik osob je dnes ve světě obchodováno, a to jak vnitrostátně, tak přes hranice. Každým rokem se jedná o tisíce lidí a jejich počet neustále vzrůstá⁹. Obchodování s lidmi je třeba vnímat jako souhrn zločinů a kriminální proces, nikoliv jen jako jednotlivou událost. Překupníci zneužívají především špatnou socio-ekonomickou situaci a nevědomost svých obětí. Vyhlédnuté oběti překupníci obvykle koupí od příbuzných či zaměstnavatelů, unesou je, nebo podvedou slibem zaměstnání a lepší budoucnosti. Překupníky v této fázi mohou být i příbuzní, přátelé, či pracovní agentury.

⁸ HOLANOVÁ, K., MYSLÍKOVÁ, L., HOLUŠOVÁ, B. a kol. Instruktažní manuál pro sociální pracovníky a terénní pracovníky. Praha: Denoc s.r.o., 2007, str. 8

⁹ BABICKÁ, K., O migraci ve střední a východní Evropě, Proces obchodování s lidmi: Kde, jak a proč k těmto zločinům dochází. [online] [cit. 27. 2. 2012], URL: <<http://www.migrace.cz/>>

Proces obchodování s lidmi má z pohledu úkolů organizátora tyto fáze:

1. rekrutace obchodovaných osob v zemi původu
2. migrace obchodovaných osob – překročení hranic
3. zajištění pobytu obchodovaných osob – doprava, ubytování
4. vykořisťování obchodovaných osob – nelegální podnikání (zaměstnávání a obchod)
5. realizace nelegálních příjmů z obchodování s lidmi – „praní peněz“
6. odchod obchodované osoby – způsoby opuštění cyklu obchodování s lidmi¹⁰

Existuje mnoho typů organizátorů (aktérů), které se mohou vzájemně prolínat.

a) zprostředkovatel – jednotlivec či skupina v zemi původu

Zprostředkovatel se obrací na potencionální pracovníky a zajišťuje pro ně administrativní záležitosti. Především se jedná o zajištění víz. Zájemce o práci se tak nemusí o nic starat a pouze čeká, až dokumenty obdrží a vycestuje. Nepotřebuje nic víc – práci už má zajištěnou jiným způsobem.

b) zprostředkovatelská agentura v zemi původu

Agentury, cestovní kanceláře, turistická byra působí v zemích původu. Vyznačují se tím, že nepůsobí v „ulicích“ jako ti ostatní, ale jsou pololegálními organizacemi zajišťující různě široký servis. V agentuře se projednají podrobnosti a uzavře kontrakt, na jiném místě a před započítím cesty proběhne předání balíčku dokumentů. Agentury nabízejí různé služby, především se ale jedná o legální vycestování ze země na turistické vízum.

c) zprostředkovatel - krajan se sociálním a kulturním kapitálem v esku

Patří sem zprostředkovatelé, kteří využívají svých dřívějších kontaktů, znalostí, profesí a známých v Česku.

d) zprostředkovatelská etnická firma v Česku

České firmy oslovují zprostředkovatelské firmy cizinců. Vyžaduje to sice nutnost pravidelného dohledu a jistou dávku tolerance ke kvalitě práce, jak poznamenává český majitel firmy, ta je ale vyvážena vysokým pracovním nasazením a nízkými náklady. Firma provádí subdodavatelskou činnost. Firma poskytuje garanci, že klienti nebudou kontrolováni cizineckou policií.

e) zprostředkovatel – kontaktér v Česku

Zprostředkování může zajistit „známý“. Tato kategorie je velmi pestrá a zahrnuje Čechy, kteří rádi vypomohou, kamarády, již pracující příbuzné a v zemi usedlé krajany. Tento způsob je většinou bez nákladů a klient nic neplatí.

f) zprostředkovatel – tipař

Tipaři jsou kategorií osob, které se objevují v azylových zařízeních – přijímacím i pobytovém středisku, kde oslovují potencionální zájemce o práci.¹¹

¹⁰ JANOŠEC, J., KUBEČKOVÁ, M., Úvod do ochrany obyvatelstva proti obchodování s lidmi. [online] [cit. 2. 2. 2012], str 12, http://www.population-protection.eu/attachments/038_vol3n1_janosec_kubeckova.pdf

¹¹ Zpráva o výsledcích sociologického výzkumu: Výzkum obchodu s lidmi především za účelem nucené práce. Havířov: Intermundia o.p.s. 2005, str. 17

Typy obětí obchodování s lidmi:

- 1) donucené osoby (v případě únosu)
- 2) podvedené osoby, kterým byla přislíbena práce v legální ekonomice, ale později byly přinuceny k otroctví
- 3) osoby podvedené polopravdivými sliby o práci v „zábavním průmyslu“

Po kontaktu dojde či nedojde k uzavření kontraktu. Uzavření kontraktu je okamžikem vzniku závazku, který je oboustranný. Kontrakt není uzavírán písemnou formou, pouze ústně. Provází ho předání finanční hotovosti do rukou zprostředkovatele.

Po pracovníkovi je požadováno, že v prvních měsících bude pracovat bez nároku na odměnu. Musí splatit náklady zprostředkovatele. Pokud musí peníze zasílat zpět domů a tam živit rodinné příslušníky, je tento závazek zničující. Může se stát, že se pracovník ocitá v existenčním ohrožení a to v případě, kdy si ještě musí zvláště hradit stravu či ubytování. Pracovník se zavazuje zprostředkovateli z platu odvádět různé kauce, pojistky a zálohy.

Často je s potenciálním pracovníkem sepsána generální plná moc za účelem vyřízení všech náležitostí potřebných k vycestování. Tato plná moc není přeložena do rodného jazyka a potenciální pracovníci tudíž ani nerozumí tomu, co podepsali.

Náklady na cestu do ČR se pohybují v rozmezí 4 000–5 000 Kč. Pokud proběhne vycestování bez zprostředkovatele, náklady se pohybují kolem 3 000 Kč.

Pokud vše zajišťuje zprostředkovatel, tak vízum a cesta stojí kolem 300 USD, přičemž součástí je i příslib zprostředkování práce a zajištění bezproblémového projetí hranic.¹²

1.2.1. Obchodování (trafficking) nebo pašování lidí (smuggling)

Obchodování a pašování spolu do velké míry souvisejí, jedno často přechází v druhé a mnohdy mezi nimi nelze určit přesnou hranici. Lze však najít jistá kritéria, která je odlišují. Pašování je pouhý přesun lidí přes státní hranice, který je prováděn za peníze. Pro přesnější vymezení existují mezi pašováním a obchodováním lidí čtyři zásadní rozdíly. Za prvé, obchodování obsahuje prvky nátlaku, zatímco pašování nikoli. Za druhé, obchodování vyžaduje následné vykořisťování, přičemž pašerákova úloha končí tam, kde osoby dosáhnou místa určení. Za další, obchodování oproti pašování nevyžaduje překročení hranic. A za čtvrté, v případě obchodování může být vstup na území cizího státu jak legální tak ilegální, zatímco vstup do země v rámci pašování je vždy nelegální.¹³

¹² Zpráva o výsledcích sociologického výzkumu: Výzkum obchodu s lidmi především za účelem nucené práce. Havířov: Intermundia o.p.s. 2005, o.p.s., str. 36

¹³ BABICKÁ, K., O migraci ve střední a východní Evropě, Proces obchodování s lidmi: Kde, jak a proč k těmto zločinům dochází. [online], [cit. 27. 2. 2012], URL: <<http://www.migrace.cz/>>

1.2.2. Instituce klientelismu – součást obchodu s lidmi

Obchodem s lidmi rozumíme uplatňování nelegitimního jednání v prostředí nadnárodní neformální ekonomiky (nelegální a netržní). Je to specifický vztah mezi nabídkou práce ze strany zaměstnavatelů a poptávkou po práci ze strany migrantů za specifických institucionálních podmínek tohoto vztahu. Vztah není tržním mechanismem, neboť nespĺňuje některá tržní kritéria (možnost přímého ovlivnění tržní ceny, transparentnost apod.). Předmětem zisku je nelegálně zaměstnávaná pracovní síla v prostředí „černého“ trhu, mezi jehož znaky patří atraktivita, sankce a nastavený poměr mezi riziky a zisky. Ustavené nelegitimní jednání má společný rys a tím je instituce klientelismu.

Klientelismus je životaschopný, v migraci propojuje tradiční vztahy uvnitř zemí původu a přenáší je do modernějších společností. Klientelismus v tomto případě uchopil principiální zdroj společenské distribuce – práci, což ho zpětně učinilo neuvěřitelně silnou institucí. Instituce totiž říká, že to co se dělá je běžné, obvyklé a nebude tomu jinak. Klientelismus přináší prospěch všem stranám, proto je životnou institucí. Vytváří vzájemnou závislost, přičemž každá strana má své závazky. V instituci klientelismu je obsažen prostor pro nátlak a vykořisťování.¹⁴ Klientelismus je popřením rovných podmínek a vyváženosti směňovaných statků. Je to distribuce nedostatkových statků včetně zajištění ochrany. Zprostředkovatel práce pobírá provizi v procentech z hodnoty zprostředkovaného obchodu nebo peněžitou odměnu za zprostředkování. V této souvislosti se hovoří o devalvaci hodnoty lidské práce, řetězovém obchodu, vytvoření vrstev osob žijících z černého trhu s rostoucími politickými a společenskými styky, rozkladu morálních hodnot a hodnověrnosti a místu působení organizovaného zločinu. Nucená práce předpokládá vykonávání práce ve více či méně nesvobodných podmínkách, kdy je aktér omezen na svých právech a současně materiálně a sociálně deprivován.¹⁵

Klientský systém v ČR

V druhé polovině 90. let minulého století se na území České republiky vytvořil tzv. klientský systém. Hlavní veřejně vystupující osobou tohoto systému je zprostředkovatel práce, nazývaný v rámci tohoto systému jako klient, který shání a sjednává práce s českými subjekty a tyto práce zajišťuje dodávkou pracovní síly.

Klient je registrován jako fyzická či právnická osoba s podnikáním v oblasti stavebnictví. Pracovníci jsou tímto klientem najímáni bez pracovní smlouvy, individuálního sociálního a zdravotního pojištění a běžně i bez pracovního povolení. Mezi klientem a pracovníkem existuje pouze ústní dohoda o odměně za provedenou práci. Od celkového vyúčtování jsou odečteny vyplacené zálohy, náklady za ubytování a zajišťování dokladů. Klient zajišťuje ubytování v pronajatých prostorech nebo přímo na pracovišti. Úroveň ubytování je velmi nízká, často chybějí základní hygienické podmínky.

Většina zájemců o práci překročí hranici na turistické vízum s platností několika dnů či týdnů, mnozí přitom vůbec nemají ponětí o skutečné době platnosti víza. Pouze menší

¹⁴ Zpráva o výsledcích sociologického výzkumu: Výzkum obchodu s lidmi především za účelem nucené práce. Havířov: Intermundia o.p.s. 2005, str. 25

¹⁵ Zpráva o výsledcích sociologického výzkumu: Výzkum obchodu s lidmi především za účelem nucené práce. Havířov: Intermundia o.p.s. 2005, str. 38

část pracovníků přijíždí do ČR s vízem, které umožňuje na území ČR pracovat. Zajišťování víz se neděje osobně, ale prostřednictvím různých agentur.

Komplexní služby zájemcům poskytují „konzultanti“. Zajistí vystavení cestovního pasu, vyřídí vydání víza na konzulárním oddělení českého velvyslanectví a zorganizují přepravu zájemců a jejich předání klientovi. Všechny úkony musí zájemce o práci zaplatit, většinou jsou tyto služby zaplacené odpočtem z budoucího výdělku, odpočet provádí klient. Konzultanti jsou také schopni poskytnout vystavení nových cestovních dokladů na změněné jméno pro ty, kteří mají v ČR na své původní jméno zákaz pobytu nebo vyhoštění. Práce konzultantů končí hromadným odjezdem pracovníků do ČR. K dopravě se používá převážně mikrobuse. Řidiči přebírají od konzultantů cestovní doklady přepravovaných pracovníků, které na místě určení předávají přímo klientům spolu s přepravovanými zájemci o práci. Ti, kteří si sami vyřídí potřebné doklady a samostatně přijedou na české území, musí po příjezdu cestovní doklad většinou rovněž předat klientovi.

Doklady u klienta zaručují dominantní postavení klienta. Ten rozhoduje nejen o tom, kde bude pracovník pracovat a bydlet, ale bez jeho souhlasu nemůže pracovník například navštívit ani svoji rodinu v zemi původu. Hlavním prostředkem prosazování zájmu klienta je neustálé odkládání plateb za provedenou práci a vyplácení pouze záloh, a to jen v takové výši, aby si pracovník mohl uhradit náklady na základní stravu.

Pro zájemce o práci je velmi obtížné získat práci v České republice legálně. S legálním pracovním povolením je pracovník pro firmy převážně nezajímavý, protože práce na základě řádné pracovní smlouvy je pro firmy z pohledu nákladů na pracovní sílu mnohem dražší, než kdyby firma zaměstnávala pracovní síly přes klienta.

Vyhnout se klientskému systému je pro zahraniční pracovníky téměř nemožné. Zástupci klientského systému soustavně zabezpečují kontrolu ubytoven a pracovišť, kde vyhledávají pracovníky, kteří se pohybují mimo klientský systém. Odhalení jsou na místě sankcionováni, je jim odebrán cestovní doklad, musí zaplatit citelnou finanční pokutu. Použití hrozby a přímo i fyzického násilí je běžné.

Nezbytná zdravotní péče pracovníků je zabezpečována činností jednotlivých klientů. Minimálně jednoho ze svých pracovníků přihlásí klient ke zdravotnímu pojištění, které za něj řádně platí. V případě nutnosti lékařského ošetření či hospitalizace kteréhokoli z jeho pracovníků se využije originální karta zdravotního pojištěnce doplněná kopií dokladu totožnosti, kdy během kopírování je zaměněna původní fotografie pojištěnce za fotografii pracovníka, který lékařskou péči potřebuje (měl by si ale zapamatovat novou totožnost).

Uvedený klientský systém je založen na zneužívání levné pracovní síly a ve svém důsledku vytváří stabilní finanční základnu organizovaného zločinu, působících na území České republiky.¹⁶

Klientelismus vytváří vzájemnou závislost, přičemž každá strana má své závazky. V instituci klientelismu je obsažen prostor pro nátlak a vykořisťování.¹⁷

¹⁶ NEKORJAK, M., Co je to klientský systém. [online] [cit. 28. 2. 2012] URL: <<http://www.ukrajinci.cz/cs/publikace-clanky/detail/co-je-to-aklientsky-systema/>>

¹⁷ Zpráva o výsledcích sociologického výzkumu: Výzkum obchodu s lidmi především za účelem nucené práce. Havířov: Intermundia o.p.s. 2005, str. 3

1.3. Popis stávající situace

Popis stávající situace v České Republice

Českou republiku lze považovat především za zemi cílovou a tranzitní, v menší míře za zemi zdrojovou. Pokud se týká zemí původu obětí identifikovaných v České republice, byly jako zdrojové zaznamenány země s jinou životní úrovní (Ruská federace, Slovensko, Ukrajina, Rumunsko apod.). I v roce 2010 pokračovaly hlavní trendy v oblasti obchodování s lidmi, které ovlivňují situaci v České republice již od roku 2004. Došlo ke stabilizaci až mírnému poklesu obchodování s lidmi v oblasti sexuálního vykořisťování (pokles registruje v roce 2010 celý sektor poskytující sexuální služby), částečně i z důvodu probíhající ekonomické krize. Ta naopak přispěla v nemalé míře k nárůstu případů podezření na pracovní vykořisťování a nucené práce. Firmy hledaly cesty, jak výrobu provozovat co nejlevněji, například snižovaly počty legálních kmenových i agenturních zaměstnanců, mnohdy zahraničních, a mnozí pracovníci, především ze zahraničí, častokrát přijímali práce bez adekvátní záruky na finanční ohodnocení a pracovní podmínky.¹⁸

Jako prostředek manipulace je používáno fyzické a psychické násilí. Dříve převládalo fyzické násilí, které se dnes objevuje spíše jako výsledek rozporů mezi zaměstnanci a zaměstnavatelem, nikoli jako donucovací nástroj. V současné době spíše převládá násilí psychické jako je vyhrožování a jiné praktiky na hranici zákonnosti.

Některé formy psychického a fyzického násilí páchaného na obětech:

- bití
- extrémní teploty
- nedostatek spánku
- absence lékařské a další péče
- nedostatečná výživa
- deficit osobní hygieny, přístřeší
- nucení k prostituci
- vyhrožování, ponižování
- odmítání pomoci a kontaktu s blízkými osobami, izolace
- emocionální manipulace
- nucená závislost na drogách a alkoholu
- restrikce volného času, aktivit, kontaktů
- časté přemísťování
- do výše vyhnáný dluh a úroky, vymáhání fiktivních dluhů
- zabavení osobních a cestovních dokladů, ilegální pobyt a další
- vyplácení mzdy se zpožděním (nic méně ještě v zákonné lhůtě)
- vyžadování přesčasů, které pak nejsou uhrazeny
- zneužívání neznalosti jazyka a zákonů¹⁹

¹⁸ Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2010. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor bezpečnostní politiky. 2011, str. 4

¹⁹ VANÍČKOVÁ, E., Obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování, Praha: Česká společnost na ochranu dětí. 2005. ISBN 80-239-4793-1

V posledních letech je registrován další trend, a to zaměření pachatelů na zranitelné skupiny osob, především ve fázi jejich náboru na různé práce. Tradiční skupinou jsou cizinci, často i ti, kteří již na území ČR pracovali, avšak o práci přišli a hrozí jim vyhoštění. Dále osoby mentálně postižené, bezdomovci a osoby ze sociálně vyloučených lokalit. Tyto lidé mají ztížený přístup na trh práce. Jsou zlákáni vidinou příjmů, na které by za normálních okolností nedosáhli. Kvůli jejich handicapu a předsudkům společnosti je snížena i jejich schopnost požádat o pomoc.

Typickým znakem, který přetrvává i v roce 2010, je latentní trestný čin obchodování s lidmi a jeho problematické dokazování. V oblasti odsuzování se stejně jako další země Evropy potýkáme s nedostatkem odsuzujících rozsudků k trestnému činu obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování. Problém je stále aktuální i přesto, že dne 1. ledna 2010 vstoupil v účinnost nový trestní zákoník, kde je trestný čin obchodování s lidmi nově definován.²⁰

²⁰ Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2010. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor bezpečnostní politiky. 2011, str. 4

2. Příčiny rozvoje obchodování s lidmi

Obchod s lidmi není možné pochopit bez vysvětlení všech vzájemných souvislostí, je třeba ho vnímat jako souhrn zločinu a kriminální proces, nikoliv jen jako jednotlivou událost, musíme ho vnímat jako velmi komplexní problém. Je nezbytné zaměřit se na jeho příčiny. Ty většinou pramení ze špatné ekonomické a sociální situace v zemi původu. Nezaměstnanost, nestabilita a chudoba často nutí lidi k tomu, aby si vydělali peníze jakýmkoli způsobem.

Jedním z nejdůležitějších vnějších faktorů je sociální a ekonomická situace v regionu. Dále je to působnost zločineckých organizací a poptávka po sexuálních službách v regionech. Pouhé sociální rozdíly však nejsou dostatečným vysvětlením masivního růstu tohoto druhu globální kriminality. Pro přesnější porozumění příčin je třeba situaci rozebrat ještě detailněji. Ve zdrojovém prostředí nejde pouze o chudobu, ale o nedostatek zcela elementárních životních potřeb. Vnitřním faktorem je též nedostatek zkušenosti, vzdělávání, neschopnost orientovat se v rozličných nabídkách práce apod.

2.1. Příčiny obchodování s lidmi z hlediska obětí (push factors)

Nejčastější důvody, proč lidé souhlasí s pochybnou nabídkou práce v cizině, jsou především chudoba. Životní situace lidí v zemi jejich původu je velice důležitým, ne-li nejdůležitějším aspektem celé této problematiky. Lidé mají ztížený, nebo žádný přístup ke zdrojům, které by mohly vést ke zlepšení životních podmínek, ve zdrojových zemích je vysoká míra nezaměstnanosti, nerovnost či hospodářská nestabilita. Dalším důvodem je i nedostatek přístupu ke vzdělání a informacím, především v zemích zdrojových je třeba zvýšit povědomí o tomto nebezpečí a poskytnout potenciálním obětem více informací. Lidé by měli vědět víc informací o tom, jak překupníci své oběti získávají. K tomu slouží informační a vzdělávací programy zaměřené zejména na zranitelné skupiny obyvatelstva. Další formou je vyškolení zranitelných osob pro zaměstnání dostupná v jejich regionu. Potenciální oběti by pak byly vůči tlaku překupníků odolnější (dostatek finančních zdrojů, možnost zaměstnání, politicky stabilnější společnost).²¹

Těchto cílů nelze dosáhnout okamžitě, avšak vlády jednotlivých států, z nichž oběti pocházejí, by měly co nejdříve přijmout a implementovat normy bojující proti příčinám obchodu s lidmi. Pro rozvojové země je často velmi obtížné se o tyto změny snažit. Mnohdy navíc mají samy z obchodu s lidmi prospěch a tak ani snaha o zlepšení situace nebývá upřímná. V tomto případě je však na celém mezinárodním společenství, především na mezinárodních organizacích, aby na dané země vyvíjely přiměřený nátlak. V některých případech je však dobrá vůle státu přibržděna nedostatkem finančních a jiných zdrojů. V takovém případě by pak mělo tyto zdroje poskytnout mezinárodní společenství a vyspělé země. Pokud rozvinuté země pomohou zlepšit situaci v zemích rozvojových, řeší tím zároveň i svou vlastní situaci v oblasti přílivu migrujících pracovníků a také například obchodovaných osob.

²¹ LINHARTOVÁ, K., Proces obchodování s lidmi: Kde, jak a proč k těmto zločinům dochází. [online] [cit. 5.3. 2012] URL: < <http://migraceonline.cz> >

2.2. Příčiny obchodu s lidmi v cílových místech/zemích (pull factors)

Zásadním prvkem je stále rostoucí poptávka po levné a hlavně nezdaněné pracovní síle zejména do výrobních odvětví průmyslu ve vyspělých zemích. Téměř všechny případy obchodování s lidmi jsou poháněny touto poptávkou. Není však jednoznačné, zda by uživatelé služeb vykošťovaných osob měli být kriminalizováni. Je ovšem zřejmé, že v mnoha případech by potlačení poptávky snížilo i počet obchodovaných osob. Dalším faktorem je možnost vysokých zisků a malé riziko odhalení obchodníků s lidmi, korupce státních i mezinárodních orgánů a institucí, občanské a vojenské konflikty v některých zemích a mnoho dalších.

Cílový prostor není pouze prostorem s dostatkem prostředků a odlišnými (vyššími) životními standardy. Nestojí zde proti sobě pouze chudoba a bída. Problém nelze zjednodušeně chápat jako třídní, ale jde také o problém patologický. Teritoriální charakteristiky (cíl, zdroj) mohou být v některých případech též nepřesné. Zvláště v situaci, kdy se takto charakterizovaná teritoria překrývají, je přesnější hovořit o zdrojovém nebo cílovém prostředí, či skupinách. Nejde o zeměpisnou polohu, ale především o sociální charakter těchto prostředí. Ten je totiž také determinantem.²²

2.3. Legislativní opatření

Na úrovni vnitrostátní legislativy je obchodování s lidmi zakotveno předně jako trestný čin. Trestný čin obchodování s lidmi byl do trestního zákona zařazen novelou č. 537/2004 Sb., která nahradila zrušený § 246 TZ obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku. Ustanovením se do českého právního řádu promítá závazek plynoucí z Palermského protokolu.

2.3.1. Objekt, objektivní stránka, subjekt, subjektivní stránka trestného činu obchodování s lidmi

Objekt trestného činu je osobní důstojnost, zdraví a život obchodovaných osob, zájem na nerušeném vývoji osob mladších 18 let a také zájem státu na ochraně celé společnosti před organizovaným zločinem. U osob starších 18 let je trestní postih vázán na podmínku použití určité formy nátlaku, která zabrání osobě svobodně se rozhodovat (násilí, pohrůžky násilí nebo lsti).

Objektivní stránka je platná právní úprava, která kriminalizuje chování spočívající v přiměnění, zjednáání, najmutí, zlákáání, dopravení, ukrytí, zadržování, vydání jiného k tomu, aby jej bylo užito:

- k pohlavnímu styku nebo k jiným formám sexuálního obtěžování nebo zneužívání
- k otroctví nebo nevolnictví
- k nuceným pracím nebo k jiným formám vykošťování²³

²² Centrum pro studium organizovaného zločinu: Obchodování s lidmi. [online] [cit. 10. 1. 2012], URL: <<http://www.csoz.cz/typy-organizovaneho-zlocinu/obchodovani-s-lidmi/>>

²³ KALIBOVÁ K., Obchodování s lidmi – některé problematické momenty platné legislativy. Praha: La Strada o.p.s., 2008

Subjektem trestného činu obchodování s lidmi může být v zásadě každý. V případě, že se trestného činu obchodování s lidmi pachatel účastní jako člen organizované skupiny nebo spáchá-li tento trestný čin ve spojení s organizovanou skupinou, působící ve více státech, podmiňuje tato skutečnost použití vyšší trestní sazby.²⁴

Subjektivní stránku trestného činu představuje úmysl. „Úmyslem“ musí být zahrnuty všechny aspekty jednání naplňujícího objektivní stránku trestného činu. Pachatel tedy musí chtít nebo vědět a být srozuměn s tím, že jiný je nucen, zjednáván, najímán, zlákáván, dopravován, ukryt, zadržován nebo vydáván právě za účelem pohlavního styku nebo jiné formy sexuálního obtěžování nebo zneužívání, k otroctví nebo nevolnictví nebo k nuceným pracím či jiným formám vykořisťování. Pokud pachateli nebude znám účel jednání, které lze zahrnout jednotným pojmem obchodování, nebude moci být stíhán pro trestný čin.²⁵

2.3.2. Současná opatření

Přehled legislativních změn, které byly v roce 2010 iniciovány, projednávány v rámci meziresortního připomínkového řízení, vešly v platnost nebo účinnost.

Nový trestní zákoník

Dne 1. ledna 2010 vstoupil v účinnost nový trestní zákoník. Trestný čin obchodování s lidmi je definován v ustanovení § 168 Trestní zákoník (dále jen TZ). Do nové definice bylo zapracováno několik změn. Např. v oblasti pracovního vykořisťování, k otroctví nebo nevolnictví, k nuceným pracím nebo jiným formám vykořisťování byla ještě zařazena „nucená služba v ozbrojených silách“.

Novela neoznámení trestného činu § 368 TZ

Nová úprava trestního zákoníku zařadila do výčtu skutkových podstat, jejichž nepřekažení, resp. neoznámení je trestné, mimo jiné i trestný čin obchodování s lidmi (§ 168 TZ).²⁶

Trestní řád

Na rekodifikaci trestního řádu (dále jen TR) se v současnosti intenzivně pracuje. V nejbližší době bude vládě předložena novela TR, která reaguje na strategii vlády boje proti korupci na období let 2011 a 2012.²⁷

Trestní odpovědnost právnických osob

Počátkem roku 2011 byl vládě předložen k projednání a po té schválen Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob (účinnost od 1. 1. 2012). Cílem tohoto zákona, který Česká republika (dále jen ČR) přijímá jako jedna z posledních zemí Evropy, je zavedení trestní odpovědnosti organizace za jednání a rozhodování svých vlastníků, řídících a kontrolních osob, resp. zaměstnanců. Uvedené osoby tak ztratí současnou anonymitu

²⁴ Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník. ISBN 978-80-7263-561-0.

²⁵ KALIBOVÁ K., Obchodování s lidmi – některé problematické momenty platné legislativy. Praha: La Strada o.p.s., 2008

²⁶ Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník. ISBN 978-80-7263-561-0.

²⁷ Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2010. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor bezpečnostní politiky. 2011, str. 59

a nebudou se moci dále schovávat za svou organizaci. Návrh zákona se sebou přináší určitá rizika, ale také pozitivní dopad na ochotu firem bojovat proti nekalým praktikám. Zákon bude platný jak pro české, tak zahraniční firmy.²⁸

Změna cizineckého zákona

Změna nově zavádí tzv. modrou kartu, pobytové oprávnění, které zahrnuje oprávnění pobytové tak i pracovní povolení. Modrá karta je určena pro příslušníky třetích zemí, kteří vykonávají práci vyžadující vysokou kvalifikaci. Rozšiřuje se také povinnost zaměstnavatele hradit náklady na správní vyhoštění cizince, kterého zaměstnal. Vypuštěna byla část zákona týkající se ustanovení o pobytu do 90 dnů, problematika krátkodobých víz je upravena zákonem minimálně. Cizincům jsou vydávána povolení k pobytu ve formě samostatného dokladu obsahujícího biometrické prvky na místo stávajících pobytových štítků vlepaných do pasu.²⁹ Pobytová agenda byla převedena ze Služby cizinecké policie (dále jen SCP) do agendy Odboru azilové a migrační politiky ministerstva vnitra (dále jen OAMP MV) a došlo ke zrušení oblastních ředitelství SCP – činnost těchto útvarů byla převedena na odbory cizinecké policie, které vznikly pod krajskými ředitelstvími Policie České republiky (dále jen PČR). Na MV ČR vznikne nový útvar (Komise), který bude druhostaničním orgánem pro rozhodnutí vydaná OAMP MV v oblasti pobytů. Novela cizineckého zákona přinesla změny i ve zdravotním pojištění pro cizince.

Změna zákona o zaměstnanosti

Novela vešla v účinnost 1. ledna 2011. Jde o zpřísnění podmínek pro působení agentur práce na území ČR. Zahrnuje zavedení povinného pojištění agentury práce proti úpadku agentury a proti úpadku uživatele a povinnost doložit sjednání tohoto pojištění ministerstvu práce a sociálních věcí (dále jen MPSV).³⁰

2.3.3. Problematika v oblasti právní úpravy

Se změnami v trestním zákoně došlo i k situaci, že při řešení problematiky obchodování s lidmi by se mohli osoby např. v pomáhajících profesích dopustit trestné činnosti nebo se z oběti stát pachatel. Jde o situaci neoznámení trestného činu a jeho nepřekažení.

Novinkou v trestním zákoně je také zařazení obchodování s lidmi do skupiny trestných činů, které podléhají oznamovací povinnosti a povinnosti čin překazít (§ 368, § 367 NTZ).³¹ Ta může mít značně negativní dopad na práci terénních sociálních pracovníků při pomoci těmto obětem, jejichž práce je založena na důvěře mezi nimi a klientem. Čírtková, Vitoušová a kolektiv uvádějí jako nejdůležitější potřeby oběti potřebu přiměřené důvěry, potřebu informací, bezpečí a respektu.³²

²⁸ Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a jeho vliv na prevenci podvodu. [online] [cit. 5.2. 2012] URL: < <http://pravniciradce.ihned.cz/c1-53786420-zakon-o-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-a-jeho-vliv-na-prevenci-podvodu/>>

²⁹ Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2010. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor bezpečnostní politiky. 2011, str. 60

³⁰ Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2010. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor bezpečnostní politiky. 2011, str. 61

³¹ Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník. ISBN 978-80-7263-561-0.

³² ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese. Praha: Grada Publishing, a.s, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, str. 35

Aby obchodované osoby skutečně opustili patologické prostředí je nutné nejprve získat jejich důvěru a dát jim především dostatek času a prostoru se rozhodnout. Obchodované osoby by měli mít důvěru v tom, že informace, které sdělí sociálním pracovníkům, budou zcela důvěrné a budou dále použity jen s jejich souhlasem. Neoznámení nebo nepřekažení trestného činu není trestné jen tehdy, pokud by znamenalo nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, nesnáze nebo jinou újmu. Bude tedy nutné individuálně zkoumat, zda toto nebezpečí hrozilo.³³

Jedou z hlavních nesnází oznamovací povinnosti je skutečnost, že pokud by byla oznamovací povinnost striktně vyžadována, vznikla by velká překážka při navazování kontaktu mezi terénními sociálními pracovníky a oběťmi.

³³ ŠACHOVÁ, P., LOMOZOVÁ, P. Možnosti a limity odškodnění obchodovaných osob v českém právním systému, Praha: La Strada o.p.s., 2009

3. Strategie boje proti obchodu s lidmi

Vzhledem k tomu, že obchod s lidmi má celou řadu forem a podob, musí i opatření proti němu být stejně široká a komplexní. Z tohoto důvodu je již od roku 2003 MV ČR, ve spolupráci s dalšími resorty, vypracovávána Národní strategie boje proti obchodování s lidmi.

3.1. Přijímaná opatření v české republice

„Národní strategie boje proti obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování v České republice (2003–2005)“ přinesla řadu opatření zaměřených nejen na oblast represe, ale zejména na oblast prevence a informovanosti potenciálních obětí a zlepšení postavení obětí obchodu se ženami. V období let 2003–2005 byl navržen a pilotně odzkoušen model péče o tyto oběti, který byl v následujícím období postupně institucionalizován v tzv. „Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi v České republice“. „Národní strategie boje proti obchodování s lidmi (pro období 2005–2007)“ se v souladu se změnou trestně právní definice obchodování s lidmi zaměřila nejen na obchodování se ženami, ale také na nová, od října 2004 trestně právně postižitelná jednání. Na základě dvou, do té doby naprosto ojedinělých výzkumů dalších forem obchodu s lidmi vyskytujících se v České republice, byla specifikována opatření směřující jak proti obchodování s lidmi za účelem nucené práce, tak proti tzv. klientskému systému. Klientský systém a pracovní vykořisťování migrantů probíhající v jeho rámci, může být v některých, spíše okrajových případech kvalifikováno jako obchod s lidmi za účelem nucené práce. Protože však jde o složitou a vnitřně diversifikovanou problematiku, bude MV ČR zpracován zvláštní materiál obsahující souhrn opatření směřujících proti klientskému systému. „Národní strategie boje proti obchodování s lidmi (pro období 2008–2011)“ kontinuálně navazuje na kroky učiněné na základě předchozích dvou národních strategií. Ve spolupráci s jednotlivými partnery a na základě zkušeností z domácí i zahraniční dobré praxe byly identifikovány oblasti, na které je nutné zaměřit pozornost v následujícím období. Tyto úkoly proto není nutné ukládat vládním usnesením, nýbrž budou řešeny v průběhu následujících let nově zřízenou mezirezortní koordinační skupinou. Většinou se nejedná o systémové nebo rozsáhlé změny, ale jde o úkoly nastavující efektivnější práci v rámci stávajících předpisů. Navržené úkoly směřují do oblasti práce justice jako celku, PČR a spolupráce s dalšími orgány státní správy i nevládními organizacemi.³⁴

³⁴ Národní strategie boje proti obchodování s lidmi (pro období let 2008–2011). Praha: Ministerstvo vnitra, 2008, str. 3

3.2. Přístupy v boji proti obchodování s lidmi

Jsou rozlišeny dva základní typy přístupu v boji proti obchodování s lidmi:

- a) represivní přístup
- b) preventivní přístup

3.2.1. Represivní přístup

Jeden ze způsobů, jak se s obchodováním s lidmi vypořádat je represivní způsob. Nejrozšířenější je represe potírající jevy na obchodování navázané, tj. organizovaný zločin a nelegální migraci, v některých případech i prostituci.

Základní složka represivních nástrojů je vyhledávání a vyšetřování trestné činnosti a jejich pachatelů. Programy posilující úspěšnost vyšetřování a důkazního procesu a zvyšující pravděpodobnost odhalení, vyšetření a prokázání trestního jednání. Účinnost této oblasti nástrojů bezpečnostní politiky je výrazně závislá na součinnosti různých složek spadající do kompetence MV ČR a jejich schopnosti reflektovat vývoj situace v podobě priorit bezpečnostní politiky.³⁵ Pouhá kriminalizace překupníků se týká pouze jedné ze zúčastněných skupin, proto je třeba použít i další způsoby potírání obchodu s lidmi, jako je preventivní přístup a ochrana obětí.

3.2.2. Preventivní přístup

Prevence je důležitou strategií vedoucí k odstranění příčin obchodování s lidmi. Cílem preventivních nástrojů je poskytnout osobám či skupinám náchylným k tomu stát se jeho obětmi takové prostředky a možnosti, které povedou ke zlepšení životních a pracovních podmínek a zvyšování kontroly nad vlastním životem.

Mezi primární prevenci patří například informační a mediální komunikace, či jiné alternativní přístupy k aktérům obchodování s lidmi. Cílem preventivních nástrojů je odvrátit nebo oslabit zájem o nelegální jednání a zapojení se do obchodu s lidmi.

Prevence primární

Je základním prvkem v oblasti prevence. Je založena na informacích o tomto patologickém jevu ve společnosti. Bývá směřována širokému spektru veřejnosti, a to jak laické, tak i odborné. Informace bývají zprostředkovány veřejnosti v různých formách (informační materiály, interaktivní semináře, internet, televize apod.) Primární prevence je specifická především působením prostřednictvím výchovy a vzdělávání a to na širokou veřejnost.

³⁵ BABICKÁ, K., O migraci ve střední a východní Evropě, Proces obchodování s lidmi: Kde, jak a proč k těmto zločinům dochází. [online], [cit. 27. 2. 2012], URL: <<http://www.migrace.cz/>>

Prevence sekundární

Tento typ prevence je postaven na obdobném principu jako předchozí a obsahuje podobné aktivity, opět působí formou jistého vzdělávání. Na rozdíl od ní je ale zaměřen na konkrétní cílovou skupinu. V roce 2010 byla uskutečněna řada vzdělávacích akcí zaměřených na problematiku obchodování s lidmi pro orgány činné v trestním řízení. Semináře nebyly zaměřené jen na trendy v této oblasti, ale týkaly se i dalších souvisejících oblastí, vzdělávání v oblasti cizineckého zákona apod.³⁶

Vzdělávání Orgánu činném v trestním řízení (dále jen OČTŘ)

Problematika obchodu s lidmi pro potřeby vzdělávání příslušníků PČR byla zařazena do školních vzdělávacích programů základní odborné přípravy, ale i specializačních kurzů v policejních školách a školských zařízeních MV ČR. Jednotlivé tematické celky jsou zařazeny do odborných předmětů (kriminalistika, právo, služba pořádkové policie, služba dopravní policie). Cílem vzdělávání je předat policistům základní informace o problematice obchodování s lidmi a rozpoznat oběť obchodu s lidmi.³⁷

Vzdělávání pracovníků Správy uprchlických zařízení (dále jen SUZ)

Významnou roli při identifikaci obětí hrají také pracovníci SUZ, kteří při výkonu své práce mohou s potenciálními oběťmi obchodování s lidmi přijít do kontaktu. Pro zaměstnance SUZ – sociální pracovníky v Azylových zařízeních a v Zařízení pro zajištění cizinců se uskutečňují školení, která přináší základní přehled v dané problematice a fungování Programu, informace ve věci aplikace ustanovení § 42e cizineckého zákona a dalších souvisejících ustanovení téhož právního předpisu a nosné informace z praxe.

Vzdělávání pracovníků ministerstva zahraničních věcí (dále jen MZV) vyjíždějících do zahraničí

V roce 2010 zavedlo MZV nový systém konzulárního školení určený pro pracovníky MZV překládané k výkonu práce do zahraničí, do jejichž náplně práce patří výkon konzulární agendy na zastupitelském úřadě (dále jen ZÚ). Systém rozeznává dva typy školení, a to předvýjezdovou přípravu a školení průběžné, které je určeno pro již vyslané konzulární pracovníky na ZÚ. Cílem předvýjezdového školení je komplexní příprava pracovníků na výkon práce na konzulárních úsecích ZÚ.

Vzdělávání ozbrojených sil

Ve spolupráci s Univerzitou obrany v Brně se pořádají semináře zaměřené na problematiku obchodování s lidmi pro vyšší důstojnické školy a pro vedoucí funkcionáře praporu CIMIC (Civil Military Cooperation). Jedná se o útvar, který pravidelně vysílá své lidi do mírových misí, ti pak úzce spolupracují s místními samosprávami v místě nasazení.³⁸

³⁶ Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2010. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor bezpečnostní politiky. 2011, str. 54

³⁷ Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2010. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor bezpečnostní politiky. 2011, str. 54

³⁸ Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2010. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor bezpečnostní politiky. 2011, str. 58

Prevence terciární

Úkolem terciární prevence je pomoc osobám, které se již staly obětí obchodu s lidmi. Je nutné k nim přistupovat se zvláštním zřetelem, abychom zabránili opakování a prohlubování traumatu, kterým si oběti musely projít.

Čírtková, Vitoušová a kolektiv uvádějí jako nejdůležitější potřeby oběti potřebu přiměřené důvěry, potřebu informací, bezpečí a respektu. Potřeba přiměřené důvěry je zde velmi důležitým aspektem, protože při průběhu trestního řízení je oběť často konfrontována různými doplňujícími otázkami, které v ní mohou vyvolávat obavu a pocit nespravedlnosti. S potřebou bezpečí je často spojena obava ze sekundární viktimizace oběti (nutnost, aby si při výslechu oběť opět vyvolávala zraňující zážitky a situace), při níž dochází k opětovnému psychologickému zraňování oběti. To také bývá často motivem pro neoznámení trestného činu, nahrává ve prospěch pachatelů a zvyšuje bezmoc oběti.³⁹

Osobně pokládám za velmi důležité i to, na jaké odborné výši jsou pracovníci, kteří pomoc obětem obchodu s lidmi poskytují, ať už se jedná o sociální pracovníky, psychology či terapeuty. Tito pracovníci by měli mít odborné znalosti o této problematice, a to na základě teoretických i praktických poznatků, důležité jsou jejich charakterové vlastnosti, schopnost empatie a ztotožnění se s etickými pravidly.

³⁹ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, str. 35

4. Možnosti pomoci obětem obchodování s lidmi

4.1. Vývoj státem garantovaného systému pomoci

Státem garantovaný a financovaný systém péče o obchodované osoby funguje v ČR od roku 2003, kdy byla vládou přijata Národní strategie boje proti obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování v ČR (dále jen „Strategie“) jako první komplexní a systémový vládní dokument zabývající se touto problematikou v ČR. Součástí strategie byl i Model podpory a ochrany obětí obchodu s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování (dále jen „Model“), který představoval mechanismus spolupráce zainteresovaných subjektu (vládních i nevládních) s cílem poskytnout obchodovaným osobám adekvátní péči. Přijetí Strategie a vytvoření Modelu předcházelo předávání zkušeností nevládních neziskových organizací s poskytováním služeb obchodovaným osobám a aktivní účast ČR na Globálním programu OSN proti obchodování s lidmi, který se realizoval v letech 2002 – 2004. Jeho cílem bylo mimo jiné i vytvoření funkčního systému péče pro obchodované osoby.⁴⁰

Do roku 2004 se tato pomoc týkala obětí obchodu s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování, až novelou trestního zákona z roku 2004⁴¹ byla definice rozšířena o další formy obchodu s lidmi včetně nucené práce. Model se dále přizpůsoboval praxi a byl přejmenován na Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi v ČR (dále jen Program).

4.2. Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi

V roce 2005 byl vytvořen Metodický návod prvního náměstka ministerstva vnitra k fungování Programu v ČR a k jeho institucionálnímu zabezpečení. Tento materiál plní úlohu směrnic určujících veškeré postupy v rámci národního koordinačního mechanismu. Subjekty podílející se na realizaci programu v rámci Ministerstva vnitra jsou národní koordinátor, jakožto nejvyšší článek celého systému, který nese odpovědnost za všechny rozhodovací procesy. Dále odbor prevence kriminality, jako jeho sekretariát, který mu připravuje všechny podkladové materiály a zajišťuje praktický chod celého mechanismu. Pak určené útvary z úseku prvního náměstka ministra vnitra, které vykonávají kontrolní, poradní a monitorovací funkce. Dalším subjektem je PČR, čímž je míněna zejména služba kriminální policie a vyšetřování včetně jejího útvaru pro odhalování organizovaného zločinu, dále služba cizinecké a pohraniční policie, ale i další policejní útvary, které mohou přijít do kontaktu s potenciálními oběťmi obchodování s lidmi. Dalším subjektem programu jsou nevládní organizace, se kterými Ministerstvo vnitra uzavřelo dohody o spolupráci a kterým jsou přidělovány dotace na realizaci programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi. Mezinárodní organizace pro migraci (dále jen IOM) představuje další subjekt zapojený do realizace Programu. Úloha IOM nastupuje ve fázi, kdy se oběť obchodování s lidmi rozhodne pro návrat do země původu.⁴²

⁴⁰ BURČÍKOVÁ, P. Obchod s lidmi a nucená či vykořisťující práce v České republice. Praha: La Strada o.p.s., 2006, str. 11

⁴¹ Předpis č. 537/24 Sb., Sběrka zákonů. 2004.

⁴² GJURIČOVÁ, J., Metodický návod prvního náměstka ministra vnitra. [online] [cit. 15. 2. 2012] URL: <Metodický návod prvního náměstka ministra vnitra č. 1 ze dne 7. června 2010 k fungování Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi a jeho institucionálnímu zabezpečení />

Obecně je Program přístupný cizincům i občanům ČR, kteří důvodně prohlásí, že se stali oběťmi obchodování s lidmi. Není rozhodující, zda jde o obchod přeshraniční nebo v rámci státních hranic.⁴³

Tento Program nabízí identifikovaným obětem určitou pomoc, zejména:

- okamžité vysvobození z kriminálního prostředí
- měsíční (později dvouměsíční) krizovou intervenci
- úpravu pobytu na území ČR pro cizinky a cizince
- azylové ubytování
- zdravotní péči
- finanční podporu
- doprovodnou sociální práci
- psycho-sociální poradenství
- psychoterapeutické služby
- právní poradenství
- tlumočení
- pomoc při dobrovolném návratu do země původu a zprostředkování následné sociální pomoci
- dlouhodobou sociální integraci
- podporu při hledání uplatnění na trhu práce, rekvalifikační kurzy, možnost zasazení do programu ochrany svědka⁴⁴

4.2.1. Cíl Programu

Cíl programu je definován tak, aby harmonizoval lidsko-právní hledisko se zájmy OČTŘ, přičemž pořadí cílů signalizuje, že lidsko-právní hledisko je určující.

Dva hlavní cíle, které jsou stanoveny v Programu, vycházejí z 1. článku Metodického návodu náměstka Ministerstva vnitra ČR ze dne 2. srpna 2005.

- a) poskytnout obětem obchodování s lidmi podporu, zabezpečit ochranu jejich lidských práv a důstojnosti
- b) motivovat oběti obchodování s lidmi k podávání svědeckých výpovědí, které usnadní OČTŘ odhalování, stíhání, usvědčení a potrestání pachatelů trestných činů souvisejících s obchodováním s lidmi⁴⁵

⁴³ BURČÍKOVÁ, P. Obchod s lidmi a nucená či vykořisťující práce v České republice. Praha: La Strada o.p.s., 2006, str. 12.

⁴⁴ HOLANOVÁ, K., MYSLÍKOVÁ, L., HOLUŠOVÁ, B. a kol. Instruktažní manuál pro sociální pracovníky a terénní pracovníky. Praha: Denoc s.r.o., 2007, str. 29

⁴⁵ Evaluační výzkum: Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi v České republice. Praha: Demografické informační centrum o.p.s., 2006, str. 27

K zabezpečování cílů Programu je zapotřebí zkvalitňovat systém – Národní koordinační mechanismus, ve kterém každá instituce zapojená do pomoci obětem zná své místo a ví, co má v daném okamžiku dělat či na koho se obrátit. Všechny instituce by měly jednat v nejlepším zájmu obětí, což ovšem nevylučuje, že organizace nemohou od obětí požadovat dodržování stanovených pravidel. Program je zároveň vytvořen tak, aby minimalizoval jeho případné zneužití ze strany obětí a pachatelů obchodování s lidmi.⁴⁶

4.2.2 Fáze Programu

Vstup do Programu

- a) návrh na zařazení podává organizace nebo instituce, která oběť identifikuje jako první (policie nebo nevládní organizace)
- b) zařazení do Programu schvaluje národní koordinátor
- c) návrh je předkládán národnímu koordinátorovi cestou jeho sekretariátu (funkci sekretariátu národního koordinátora plní odbor prevence kriminality)
- d) u obětí, které identifikuje jako první nevládní organizace, si národní koordinátor vyžádá stanoviskopolicie

Podmínky zařazení

Aby oběť mohla být zařazena do Programu, musí splňovat určité podmínky:

- a) dobrovolnost a projevený zájem (vyplnění vstupního formuláře)
- b) přerušování kontaktu se zločineckým prostředím
- c) souhlas s ubytováním v azylovém byte nevládní organizace minimálně po dobu měsíční krizové intervence

Během lhůty 60 dnů od zařazení oběti do programu (tzv. doba na rozmyšlenou):

- a) se musí oběť rozhodnout, zda bude spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení o prodloužení lhůty nejdéle o 30 dnů může rozhodnout první náměstek ministra vnitra v případě oběti ve vážném zdravotním stavu na základě předložené lékařské zprávy
- b) je oběti poskytována s jejím souhlasem krizová intervence a služby
- c) je oběti (cizinci), která na území České republiky pobývá nelegálně, legalizován pobyt na základě žádosti odboru prevence kriminality

Pokud se po uplynutí lhůty 60 dnů od zařazení oběti do programu oběť (cizinec) rozhodne spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení:

- a) je oběti na základě její žádosti podpořené stanoviskem odboru prevence kriminality a policie uděleno vízum za účelem strpění pobytu na území na dobu nezbytně nutnou
- b) může oběť po poučení o svém právu požádat o povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území a o podmínkách tohoto pobytu o toto povolení požádat
- c) může být v součinnosti s odborem azylové a migrační politiky MV zajištěna blokáce případného vyhoštění oběti či jejího předání podle mezinárodní smlouvy, provedená blokáce případného vyhoštění oběti či jejího předání podle mezinárodní smlouvy se ukončí v součinnosti s OAMP MV

⁴⁶ HOLANOVÁ, K., MYSLÍKOVÁ, L., HOLUŠOVÁ, B. a kol. Instrukční manuál pro sociální pracovníky a terénní pracovníky. Praha: Denoc s.r.o., 2007, str. 29

- d) oběť má možnost i nadále využívat služby poskytované v rámci programu
Pokud se po uplynutí lhůty 60 dnů od zařazení oběti do programu obětí (cizinec) rozhodne nespolupracovat s orgány činnými v trestním řízení:
- a) je jí nabídnut návrat do země původu v rámci programu dobrovolných návratů
 - b) po vypršení platnosti uděleného povolení k pobytu na území České republiky následuje správní vyhoštění⁴⁷

Ukončení účasti v Programu

Účast v Programu může být ukončena na žádost oběti, a to kdykoliv o to oběť požádá. Dále v případě, že se oběť rozhodne pro návrat do země původu a nebo na základě pravomocného odsouzení pachatelů.

Vyřazení oběti z Programu

Oběť je z Programu vyřazena, jestliže vykonává nelegální práci nebo se dobrovolně vrátí do prostředí, kde došlo k vykořisťování. Dalším důvodem pro vyřazení je úmyslné spáchání trestného činu, porušování pravidel azylového ubytování, porušení smlouvy o poskytování sociálních služeb, kontakt s osobou ze zločineckého prostředí nebo odmítnutí spolupráce s OČTŘ.⁴⁸

4.3. Pomoc vládních, mezivládních a nevládních institucí

a) vládní instituce

MVČR

Hlavní koordinační roli v ČR v rámci problematiky boje proti obchodování s lidmi plní MV. Na základě „Národní strategie boje proti obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování v České republice (2003–2005)“ bylo MV, odbor bezpečnostní politiky, pověřeno výkonem funkce tzv. národního reportéra. Úloha národního reportéra spočívá především v analyticko-koncepční činnosti a zahrnuje v sobě jak koordinaci aktivit v boji proti obchodu s lidmi, tak předkládání zpráv včetně návrhu nových opatření (národního strategie, podklady pro nejrůznější monitorovací zprávy zejména mezinárodních organizací atd.). MV, odbor prevence kriminality, je dále zodpovědné za koordinaci Programu a preventivních aktivit.

V rámci koordinační činnosti MV pořádá periodicky tzv. kulaté stoly k realizaci Národní strategie. Jde o setkání všech relevantních subjektů, tedy zástupců jednotlivých resortů, kterým byl Národní strategií uložen některý z úkolů, a dále nevládních organizací a dalších subjektů zapojených do boje proti obchodu s lidmi v ČR.

OČTŘ

Je zřejmé, obchod s lidmi je složitý a velice specifický problém, jenž vyžaduje vlastní iniciativní přístup orgánů činných v trestním řízení, zejména pak policejních orgánů.

⁴⁷ GJURIČOVÁ, J., Metodický návod prvního náměstka ministra vnitra. [online] [cit. 15. 2. 2012] URL: <Metodický návod prvního náměstka ministra vnitra č. 1 ze dne 7. června 2010 k fungování Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi a jeho institucionálnímu zabezpečení />

⁴⁸ Evaluační výzkum: Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi v České republice. Praha: Demografické informační centrum o.p.s., 2006, str. 7

ÚOOZ

Jakožto specializovaný útvar zpracovává rozsáhlé a skutkově náročné trestní věci páchané organizovanými skupinami. Pracovníky ÚOOZ jsou především plněny úkoly související se zjišťováním signálů a soustředováním poznatků o páchání trestné činnosti obchodování s lidmi, s jejich prověřováním, rozpracováním, odhalováním pachatelů a s tím souvisejícím prováděním úkonů v trestním řízení. ÚOOZ také průběžně analyzuje možnosti ochrany rodinných příslušníků obětí obchodu s lidmi v zemích původu a podílí se na řešení konkrétních případů.

Služba cizinecké a pohraniční policie (dále jen SCPP)

SCPP je také zapojena do realizace Programu. V rámci Programu se zabývá zejména úpravou pobytu obětí – cizinců, jejich identifikací a předání do péče nevládních organizací, motivací obětí ke spolupráci s orgány činnými v trestním řízení, poskytováním službám a ochraně obětí apod.⁴⁹

b) Nevládní instituce (La Strada, Charita ČR, Diakonie)

Velmi potřebnou složkou aktivního boje proti obchodování s lidmi představuje individuální péče, která pomáhá návratu obchodovaných jednotlivců k běžnému životu.

La Strada Česká republika

Obecně prospěšná společnost La Strada ČR je nevládní nezisková organizace, která působí v oblasti řešení problematiky obchodu s lidmi. La Strada ČR je jedinou specializovanou organizací, která se v rámci ČR výhradně věnuje poskytování pomoci obchodovaným a vykořisťovaným osobám. Cílem organizace je přispívat k odstranění obchodování s lidmi a vykořisťování a poskytovat podporu a ochranu vykořisťovaným, obchodovaným a vykořisťováním a obchodováním ohroženým osobám. O dosažení tohoto cíle usiluje prací ve třech oblastech, jejichž vzájemné propojení umožňuje zohledňovat potřeby a problémy cílové skupiny ve všech činnostech. La Strada poskytuje cílové skupině sociální služby, věnuje se prevenci a vzdělávání a advokačními a lobby aktivitami usiluje o systémové či legislativní změny s cílem předcházet obchodování s lidmi a vykořisťování a chránit práva a zájmy cílové skupiny.⁵⁰

Charita Česká republika

Nezisková humanitární organizace Charita ČR je největším nestátním poskytovatelem sociálně zdravotních služeb u nás. Hlavní činností Charity ČR je pomoc potřebným na území ČR. *Charita ČR – Projekt Magdala* zajišťuje krizovou a komplexní následnou pomoc těm, kdo zažili domácí násilí nebo se stali oběťmi obchodování s lidmi. Služby poskytované v rámci projektu Magdala zahrnují odborné sociální poradenství, krizovou pomoc, zajištění bezpečného ubytování s utajenou adresou, asistenci při jednání s úřady a sociálně terapeutické služby.

⁴⁹ Národní strategie boje proti obchodování s lidmi (pro období let 2008-2011). Praha: Ministerstvo vnitra, 2008, str. 15

⁵⁰ La Strada. [online] [cit. 10. 12. 2011] URL: <<http://www.strada.cz/cs/kdo-jsme/poslania-Hodnoty>>

Díky rozsáhlé síti charitních zařízení poskytuje služby po celé ČR prostřednictvím koordinačního centra. Koordinační centrum funguje v rámci Arcidiecézní charity Praha. Obětím obchodování s lidmi Charita ČR poskytuje krizovou intervenci a okamžitou přímou pomoc. Následně je zajišťováno chráněné utajené ubytování, psychologická podpora, právní podpora, rekvalifikační a vzdělávací kurzy včetně sebevzdělávání, podpora v péči o děti, podpora duchovní, pomoc při zprostředkování návratu do země původu, respektive při vyřizování pobytových formalit na území ČR včetně trvalého pobytu.⁵¹

Diakonie

Projekt „Ne násilí“ se skládá z více dílčích služeb. Patří sem terénní práce zaměřená na prevenci a pomoc lidem ohroženým obchodováním nebo vykořisťováním na trhu práce, Diakonie poskytuje službu azylový dům pro obchodované muže a další podporu a pomoc obětem obchodu nebo vykořisťování na trhu práce. Součástí projektu je také krizová pomoc k překonání krátkodobé tísnivé situace.⁵²

c) mezivládní organizace

IOM

V ČR působí IOM od roku 1998 na základě vzájemné smlouvy podepsané v roce 1997. Zpočátku se zabývala zejména hlavním programem, což jsou dobrovolné asistované návraty. IOM Praha tímto programem nabízí migrantům možnost se dobrovolně vrátit do země původu bez administrativních průtahů.

Jedná se především o nabídku těm azylantům, kteří přerušili azylové řízení, nebo jejich žádost o azyl byla zamítnuta cizincům, kteří nemají dostatek potřebných dokumentů pro návrat do země původu.⁵³

4.4. Psychologický dopad trestného činu na obchodovanou osobu

4.4.1. Změny projevující se v prožívání chování, uvažování

Jen těžko lze jednoznačně popsat a definovat osobnost „typické obchodované osoby“. Přesto jedním ze sjednocujících faktorů je individuální zkušenost s trestným činem, a to na straně poškozených osob. Fenomény, které jsou v odborné literatuře zmiňovány v souvislosti se zážitkem násilí a osobní zkušeností s týráním se dají adaptovat i na situaci obchodovaných osob.⁵⁴

Působení různých zátěží může vést k narušení psychické rovnováhy, někdy jen dočasně nebo částečně, což se projeví změnou prožívání, uvažování i chování. V důsledku traumatického zážitku se mění emoční prožívání oběti, převažují negativní, tíživé pocity, oběť násilí se může stát přecitlivělá a vztahovačná. Může dojít i emočnímu znečitlivění, traumatizovaný jedinec se jeví lhostejný a apatický. Jde o obranu v situaci, kterou jedinec zatím zpracovat nedokázal. Prožitky s touto událostí se mohou později vracet

⁵¹ Charita ČR [online] [cit. 10. 12. 2011] URL: <<http://praha.charita.cz/sluzby/>>

⁵² Diakonie, [online] [cit. 10. 12. 2011] URL: <<http://www.diakonie.cz/>>

⁵³ Mezinárodní organizace pro migraci. [online] [cit. 10. 12. 2011], URL: <<http://www.iom.cz/o-nas>>

⁵⁴ BLATNÍKOVÁ, Š. Psychologické aspekty trestného činu „obchodu s lidmi“. Policista, 2007, č. 1.

ve formě vtíravých vzpomínek. Znovuprožívání (flashback) má mnoho podob. Vtíravé myšlenky na událost a náhlé vracející se smyslové prožívání události přes den, noční můry a sny v noci. Někteří jedinci vracející se myšlenky postupně ovládnou a zbavují se i nepříjemných pocitů, které je doprovázejí, u jiných se pocit zvládnutí situace nedostaví, a naopak se nadále zvyšuje strach a pocit ohrožení.⁵⁵

Změna emočního vztahu ke světu i k sobě samému a změna citového hodnocení, se projeví vznikem několika pocitových komplexů:

Pocit nespravedlnosti – traumatický zážitek zvyšuje citlivost obětí, především ve vztahu k dění, které se týká spáchaného násilí. Oběti násilí se zdá, že trpí vyšetřováním i soudním projednáváním trestného činu subjektivně více než pachatel.

Pocit nepochopení a osamělosti – lidé mají obecnou tendenci se k obětem trestných činů chovat jinak, s odstupem, jejich reakce mohou být pro oběť nepříjemné.

Pocity ponížení – oběť se cítí degradována v důsledku násilí, které na ni bylo páčáno, může se cítit ponížována i chováním lidí ve svém okolí, profesionálové, pro něž je tato práce součástí každodenní rutiny, nemusí být vždy dostatečně citliví a empatičtí.

Pocity viny – vyplývá z obecné tendence oběti vyčítat si, že nebyla schopna se bránit, že neudělala všechno, co mohla, tendence k sebeobviňování lze chápat jako projev úsilí tuto situaci vysvětlit a pochopit, proč k ní došlo.

Pocit bezmocnosti – násilí porušilo práva oběti, učinilo z ní pasivní objekt ponižujícího jednání, oběť ztrácí důvěru ve svět, cítí se bezmocná a přestává věřit, že by se dokázala ubránit v budoucnosti, má pocit, že svůj život nemůže ovládat.

V důsledku traumatu se mohou objevit změny v oblasti uvažování a hodnocení v podobě poruchy koncentrace pozornosti a potíže v oblasti paměti. Může se zablokovat přesné vybavení traumatizující události. V krajním případě dochází k amnézii, oběť si nepamatuje, co se dělo. Dezintegrace psychických procesů vede k nejistotě a nedůvěře k vlastnímu úsudku. Traumatická zkušenost oběti se stává jejím ústředním tématem. Oběť se často nedokáže od svého problému odpoutat. Prožité trauma může narušit i schopnost přiměřené orientace v prostředí. Nadměrné obavy vedou k nepřesnému hodnocení situace, neutrální podněty nabudou významu signálů ohrožení. Mění se vztah ke světu i k sobě samému, prožitek páchaného násilí naruší pocit základní důvěry a jistoty ve spravedlnost a řád společnosti.

V důsledku negativních zkušeností se často mění i chování oběti, dochází k izolaci, oběť přestává lidem věřit, bojí se jich. Může jít o výběrovou izolaci zaměřenou jen na určitou skupinu lidí. Stresující zážitek může vyvolat i somatické reakce, jako je např. pocit únavy, bolest hlavy, břicha, tíže na hrudi, výkyvy srdečního rytmu, ztrátu chuti k jídlu. Tyto potíže obvykle mizí, když oběť zvládne svůj problém na psychické úrovni.⁵⁶

⁵⁵ BAŠTECKÁ, B. Terénní krizová práce. Praha: Grada Publishing, a.s., 2005. ISBN 80-247-0708-X, str. 43

⁵⁶ BAŠTECKÁ, B. Terénní krizová práce. Praha: Grada Publishing, a.s., 2005. ISBN 80-247-0708-X, str. 221

4.4.2. Psychologické dopady traumatického zážitku na oběť

Při zjišťování hloubky dopadu zážitku násilí na oběť trestného činu se vychází z pojmu posttraumatické stresové poruchy (dále jen PTSP), což se samozřejmě týká i situace obchodovaných osob.⁵⁷ PTSP je opožděnou a prodlouženou odpovědí na traumatizující podnět.⁵⁸

Každý trestný čin, tedy i obchod s lidmi, představuje pro oběť silný a nepříjemný zážitek. Považuje se za zcela standardní, když se u obchodované osoby rozvinou příznaky PTSP, ale stejně tak je normální, když se u oběti tyto symptomy PTSP neobjeví.

PTSP

je závažná úzkostná porucha, která vzniká na základě prožitého psychologického traumatu. Může způsobovat řadu symptomů, které je možné dělit do tří hlavních skupin.

1) *znovuprožívání traumatické události* – znovu se objevují i fyzické projevy, jako je bušení srdce, pocení, nepříjemné sny, hrozivé myšlenky

2) *vyhýbání se místům, událostem a lidem, připomínající traumatickou událost* – projevuje se také pocity viny, obav a deprese, ztrátou zájmu a potěšení z činností, které člověka dříve bavily, emoční otupělostí a stavy úzkosti

3) *silná podrážděnost* – člověka je velmi snadné vylekat či vyplašit, má neustálé pocity napětí, časté jsou i poruchy spánku a výbuchy hněvu. Tato skupina příznaků je konstantní tzn., že u člověka s PTSP se projevují neustále, není třeba podnět, který by traumatickou událost připomněl⁵⁹

Dopad trestného činu na oběť a eventuální následný vznik PTSP zaleží na určitých faktorech jako je previktimní osobnost, okolnosti primární viktimizace a reakce okolí na trestný čin (sem patří přístup blízkých osob i profesionálů). U všech tří oblastí je možno stanovit rizikové momenty, které se mohou zdát jako nevýznamné okolnosti, ale přitom ovlivňují výsledný dopad kriminálního činu na oběť.

1) *previktimní osobnost* – jde o osobnostní založení jedince, které určuje subjektivní význam (závažnost) všech prožívaných situací

2) *stupeň násilí* – pro výsledný dopad trestného činu na osobnost má klíčovou roli stupeň násilí ukrytého v kriminálním činu a míra ponížení (pošpinění) oběti, hodnocení vlastního chování v průběhu činu a chování ostatních na místě incidentu

3) *reakce okolí* – ve smyslu podpory nejbližšího okolí v době po činu, což může výrazně ovlivnit návrat oběti do všedního života

Zda a v jaké míře se obtíže projeví záleží na předchozích životních prožitcích oběti.

⁵⁷ BLATNÍKOVÁ, Š. Psychologické aspekty trestného činu „obchodu s lidmi“. Policista, 2007, č.1, příloha, 2007, ISSN 1211-7943, str. 1-8

⁵⁸ VÁGNEROVÁ, M. Psychologie pro pomáhající profese. Praha: Portál s.r.o., 2004. ISBN 80-7178-802-3, str. 431

⁵⁹ NOVOTNÝ, J. Psychologie zdraví a duševní hygiena pro sociální pedagogy, IMS Brno, 2009, str. 20

Zda prožila obchodovaná osoba dříve krizi, která nebyla řádně ošetřena a má tím pádem méně síly vyrovnat se s novým náporům (starší krize se může obnovit a oba stresy se pak navzájem násobí). Zkušenosti ukazují, že každý z nás vnímá náhlou nepříjemnou událost podle toho, jaká je naše momentální celková životní situace. Kdo byl již před traumatem vystaven stresu v té či oné podobě, má duševní energii vázanu jinde a nedostává se mu jí ke zvládnutí nové zátěžové situace. Za zmínku stojí také fakt, že pro obchodované osoby bývá typické zablokování exprese vzteku a je výrazněji zastoupen prožitek ztráty životních perspektiv kombinovaný s celkovou netečností až otupělostí. Právě proto je výběr profesionálů, kteří pracují s „lidskými zdroji“, zásadní. Pracovat na důvěře s obětí trestného činu, ve vhodnou chvíli použít tu „správnou“ metodu a styl práce, je v této oblasti stěžejní.⁶⁰

4.4.3. Pomoc obětem po traumatické události

Traumatizující zážitek oběti je vždy zátěží ohrožující psychické zdraví jedince, každá oběť násilí potřebuje pomoc a radu. Bezprostředně po činu, někdy i později, je nezbytná první pomoc ve formě krizové intervence.⁶¹ Krizová intervence znamená zásah v krizi. Metodu krizové intervence můžeme vymezit jako určitý způsob jednání a chování pracovníka, který oběti násilí navozuje pocit úlevy a vede ji k řešení její situace. Zaměřuje se na podnět, který krizovou situaci vyvolal, na pocity, které oběť zažívá, na možné zdroje pomoci v okolí a na jeho vlastní síly.⁶²

Cílem je, aby daný člověk získal znovu nad sebou vládu. Krizová intervence v širším slova smyslu představuje metodu – uspořádání a návaznost postupů, které si kladou za cíl vyřešení současné situace a obnovu vlastních sil.⁶³

Krizová intervence se zaměřuje na problém, ohnisko, spouštěč. Často začíná otázkou „Co se stalo?“, případně jejími obměnami. Zkoumá se dostupnost podpůrné sítě, formální a neformální zdroje sociální podpory.⁶⁴

Neméně důležitá je psychoterapeutická pomoc, která se zaměřuje na zvládnání zvýšené zranitelnosti a tím působí jako prevence opakované viktimizace. Cílem psychoterapie je změnit hodnocení oběti, její postoj k prožité traumatické události.

Další formou pomoci je farmakologická léčba, která má spíše podpůrný charakter, bývá zaměřena na zvládnutí depresí, úzkostí, nespavosti atd.

Obětem obchodování s lidmi je také poskytována právní pomoc, která spočívá v poskytnutí informací o možnostech a právech oběti, o pravidlech vyšetřování a průběhu soudního vyšetřování trestného činu atd.⁶⁵

⁶⁰ BLATNÍKOVÁ, Š. Psychologické aspekty trestného činu „obchodu s lidmi“. Policista, 2007, č. 1., příloha, 2007, ISSN 1211-794, str. 1-8

⁶¹ VÁGNEROVÁ, M. Psychologie pro pomáhající profese. Praha: Portál s.r.o., 2004. ISBN 80-7178-802-3, str. 843

⁶² BAŠTECKÁ, B. Klinická psychologie v praxi. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-735-3, str. 339

⁶³ BAŠTECKÁ, B. Terénní krizová práce. Praha: Grada Publishing, a.s, 2005. ISBN 80-247-0708-X, str. 340

⁶⁴ BAŠTECKÁ, B. Klinická psychologie v praxi. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-735-3, str. 339

⁶⁵ VÁGNEROVÁ, M. Psychologie pro pomáhající profese. Praha: Portál s.r.o., 2004. ISBN 80-7178-802-3, str. 843

PRAKTICKÁ ČÁST

5. Kvalitativní výzkum

5.1. Oblast výzkumného šetření

Oblastí tohoto výzkumného šetření je problematika obchodu s lidmi. Tento fenomén je pokládán za jeden z nejnebezpečnějších patologických jevů ve společnosti.

V teoretické části jsem se věnovala obchodu s lidmi obecně, v praktické části se zaměřuji se na zjištění příčin vstupu, způsobu rekrutování a tranzitu obětí do ČR, pracovní podmínky, nátlak vykonávaný na obětech, psychické prožívání samotných obětí.

Zkoumám specifickou skupinu obětí obchodu s lidmi a to oběti vykořisťované za účelem nucené práce. Tuto oblast jsem si vybrala i díky mým praktickým zkušenostem. Šest let pracuji jako vedoucí krizové pomoci Magdala v rámci Charity ČR. Při výkonu mé profese se přímo setkávám s oběťmi obchodu s lidmi za účelem nucené práce. Naše krizová služba poskytuje těmto obětem především terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů. Specifikum služby je poskytování utajeného bydlení.

5.2. Cíl výzkumného šetření

Konkrétním cílem tohoto výzkumného šetření je na základě kvalitativního dotazování zmapovat způsob fungování jednotlivých fází procesu obchodování s lidmi za účelem nucené práce. Jednotlivé výstupy od respondentů vzájemně porovnat a vyvodit závěry. Tyto závěry pak komparovat s odbornou literaturou.

Dílčí cíle výzkumného šetření:

V rámci tohoto šetření se soustředuji na následující oblasti:

1. situace v zemi původu , motivace k odchodu do zahraničí
2. získání informací o možnosti práce v zahraničí, zprostředkování
3. tranzit do cílové země, pracovní a životní podmínky
4. odchod z prostředí vykořisťování
5. jak působila prožitá situace na oběti po psychické stránce
6. plány a očekávání do budoucna

5.3. Metodologie výzkumu

Vzhledem k tomu, že se ve své bakalářské práci zabývám otázkami týkající se zjišťování příčin vstupu, způsobu rekrutování a tranzitu obětí do ČR, pracovními podmínkami, nátlakem vykonávaným na obětech a psychického prožívání samotných obětí, jsem si zvolila kvalitativní druh výzkumného šetření.

5.3.1. Kvalitativní výzkum

Pro získávání dat v rámci mého výzkumného šetření jsem zvolila kvalitativní výzkum. Jeho metody se využívají k porozumění tomu, co je podstatou jevů, o kterých toho zatím mnoho nevíme, a nebo k získávání nových názorů na jevy, které už určitým způsobem známe. Metody kvalitativního výzkumu nám pomáhají získat informace, které se jen těžko získávají pomocí metod kvantitativních. „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému.“⁶⁶

Podstata kvalitativního výzkumu je založena na pozorování a popisu vytipovaných fenoménů, na jejich interpretaci a na jejich zobecnění. Výhodou takového postupu je, že vzniklá charakteristika či hodnocení odráží určitý stav skutečností. Kvalitativní výzkum je subjektivní, kvalitativní metoda zaměřená na proces, průběh určité činnosti. Výzkum začíná bez apriorních předpokladů (hypotéz). Shromažďuje se velké množství údajů o konkrétním chování lidí a o jeho kontextu, zaznamenává se a interpretuje. V průběhu výzkumu se „vynořují“ hypotézy. Využívá se indukce.

Kvalitativní výzkum tvoří tři hlavní složky. První složkou jsou údaje, které v tomto případě budou získávány pomocí strukturovaných rozhovorů s otevřenými otázkami. Poté jsou to interpretační způsoby, díky nimž lze dojít k závěrům a třetí složkou jsou výzkumné zprávy, ve kterých se závěry z druhé fáze výzkumu publikují.⁶⁷

5.3.2. Výběr respondentů a způsob jejich oslovení

V předešlých kapitolách je zmíněno, že se tato práce bude zabývat fenoménem obchodu s lidmi. Respondenty jsou tudíž oběti obchodu s lidmi, a to přesně specifická skupina – oběti obchodu s lidmi za účelem nucené práce. Tento výběr jsem zvolila z důvodu současného vývoje fenoménu obchodu s lidmi, kde právě tato skupina začíná převažovat.

Při kvalitativním výzkumu je nutné stanovit kritéria způsobu výběru respondentů. Výzkumník, který provádí výzkumné šetření, musí mít jasno v tom, proč si např. zvolil konkrétní osoby k interview, zda jsou kompetence dané osoby dostačující pro šetření, atd. Také je důležité to, aby měl výzkumník jasno v tom, zda je výzkum s vybranými respondenty proveditelný a dosažitelný.⁶⁸

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolila předem danou strukturu výběru výzkumného vzorku. Předem daná struktura výběru je charakteristická v tom, že jsou pro výběr výzkumného vzorku předem známá a na výsledcích nezávislá stanovená kritéria.⁶⁹

⁶⁶ HENDL, J. Kvalitativní výzkum, Základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4, str.48

⁶⁷ STRAUSS, A.; CORBINOVÁ, J. Základy kvalitativního výzkumu. 1. vyd. Boskovice: Albert, 1999, str. 10-11

⁶⁸ HENDL, J. Kvalitativní výzkum, Základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4

⁶⁹ HENDL, J. Kvalitativní výzkum, Základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4

Pro výběr výzkumného vzorku jsem si stanovila tato kritéria:

- volila jsem osoby, které se staly obětmi vykořisťování za účelem nucené práce
- volila jsem osoby, které jsou v péči krizové pomoci Magdala
- volila jsem osoby, které jsou zařazeny do Programu
- nevolila jsem osoby podle věku
- nevolila jsem osoby podle pohlaví
- nevolila jsem osoby podle národnosti

Oslovila jsem pět respondentů, z toho tři ženy a dva muže. Všichni respondenti jsou klienty krizové pomoci Magdala a jsou zařazeni do Programu. Jelikož s nimi pracuji již delší dobu, mají ve mě důvěru a jsou ochotní se šetření zúčastnit. S respondenty jsem se sešla osobně po předem dohodnutém termínu schůzky. Z důvodu většího soukromí a příjemnějšího prostředí jsem klientům nabídla, že rozhovory můžeme uskutečnit v prostorách krizové pomoci Magdala. Dva respondenti tuto nabídku využili, s ostatními třemi jsem si domluvila schůzku v prostorách jejich momentálního ubytování. Vždy jsme měli k dispozici samostatnou místnost, která poskytovala možnost soukromí a klid pro rozhovor.

5.3.3. Výzkumné techniky

Ke sběru dat od respondentů jsem zvolila výzkumnou techniku strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami. Skládá se z řady pečlivě formulovaných otázek, na něž mají jednotliví respondenti odpovědět. Účelem tohoto rozhovoru je co nejvíce minimalizovat efekt tazatele na kvalitu rozhovoru.⁷⁰

Tato technika se mi jevila jako nejvhodnější, jelikož jsem musela brát zřetel na různost lokace mých respondentů. Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami je vhodný použití při takových rozhovorech, které nemůžeme znovu opakovat.⁷¹

Vzhledem k předem stanovené struktuře otázek se redukuje možnost, že by se získávaná data při konkrétních rozhovorech výrazně strukturně odlišovala. Získaná data se z těchto rozhovorů snadněji analyzují a interpretují.⁷²

5.3.4. Průběh a struktura rozhovorů

Rozhovory se uskutečňovaly vždy individuálně, bez přítomnosti někoho dalšího. Od všech respondentů jsem před zahájením rozhovoru získala informovaný souhlas k provedení výzkumu. Zvláštní pozornost jsem věnovala začátku a konci rozhovoru, kdy bylo nutné zajistit souhlas se záznamem rozhovoru na diktafon. Rozhovory neměly pouze charakter sběru dat, měly i intervenční charakter.⁷³

Všem respondentům byla nabídnuta možnost nahlédnout do přepsaných rozhovorů a byla jim zaručena naprostá anonymita.

⁷⁰ HENDL, J. Kvalitativní výzkum, Základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4, str. 173

⁷¹ HENDL, J. Kvalitativní výzkum, Základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4, str. 173

⁷² HENDL, J. Kvalitativní výzkum, Základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4, str. 173

⁷³ HENDL, J. Kvalitativní výzkum, Základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4, str. 167

Rozhovory měly následující strukturu:⁷⁴

1. Situace v zemi původu, motivace k odchodu do zahraničí

Pro zjištění a vysvětlení příčin, proč respondenti vyhledali práci v zahraničí a co je motivovalo, byly použity následující otázky:

- Jak jste žil ve vaší zemi, měl jste rodinu, děti? Pečoval jste o někoho (rodiče)?
- Jaké nejvyšší vzdělání jste dosáhl?
- Jaká byla vaše ekonomická situace (vlastní bydlení, příjmy...)?
- Jakou práci jste vykonával, bylo obtížné si najít práci v zemi původu?
- Co jste si myslel/očekával před odjezdem ze země původu, co vás nejvíce motivovalo hledat si práci mimo domov?

2. Informace o možnosti a podmínkách práce v zahraničí

Jak se respondenti dozvěděli o práci v zahraničí, kdo jim nabídl zprostředkování a jaké informace o pracovních podmínkách jim byly před odjezdem do zahraničí sděleny, jsem se v průběhu rozhovoru dotazovala otázkami:

- Jak jste se dověděl o možnosti práce v zahraničí (přes známé, z inzerátů...)?
- Jak proběhlo zkontaktování zprostředkovatele (kontaktoval jste někoho sám nebo jste byl sám zkontaktován...)?
- Do jaké míry jste byl informován o podmínkách nabízené práce (typ práce, prostředí, odvětví, finanční odměna za odvedenou práci, délka pracovní doby, práce o víkendech)?
- Byla vám vystavena pracovní smlouva, jakou formou byla uzavřena?
- Jednal někdo za vás na základě plné moci, rozuměl jste dokumentům, které vám agentura dala k podpisu?
- Platil jste nějaké peníze před vycestováním, komu, za co a proč?
- Kdy a kde chtěla po vás agentura zaplatit peníze za zprostředkování práce v zahraničí?

3. Tranzit do cílové země, pracovní a životní podmínky

Způsob přepravy ze země původu do cílové země, organizace převzetí osob v cílové zemi, pracovní a životní podmínky byly zjišťovány otázkami:

- Jakým způsobem jste se dostal do cílové země (soukromě, agentura, kolik lidí jelo společně s vámi)?
- Kdo na vás čekal po příjezdu do ČR, jaké informace o ubytování a práci jste obdržel?
- Musel jste odevzdat pasy, jestliže ano, komu a proč? Jestliže ne, měl jste k nim kdykoli přístup?
- Byly vám vypláceny mzdy, jak, v jaké výši, bylo vám něco sráženo ze mzdy, pokud ano, co a v jaké výši?
- Měl jste možnost se volně pohybovat, bylo respektováno vaše právo na volný čas, placenou dovolenou?
- Měl jste možnost kdykoli v případě nutnosti navštívit lékaře?
- Jak s vámi zaměstnavatel jednal, vyhrožoval vám něčím, jak a čím?
- Jaké byly vaše vztahy s ostatními spolupracovníky, myslíte si, že někdo donášel informace zaměstnavateli o nespokojenosti se stávajícími pracovními podmínkami, kdo a proč?
- Jaké vám bylo poskytnuto ubytování (topení, nájem, strava, tekoucí voda, počet lidí na pokoj, vybavení, atd.)?

⁷⁴ Příloha č. I, Struktura rozhovoru

4. *Odchod z prostředí vykořisťování*

Tento okruh otázek byl stanoven ke zjištění, kdo a jakým způsobem informoval respondenty o možnostech odchodu z vykořisťujícího prostředí, kdo jim při tomto odchodu pomáhal, na koho se obrátili:

- Jak jste se dozvěděl o možnostech pomoci k odchodu z tohoto prostředí?
- Jak se vám podařilo prostředí opustit, věděl jste, na koho se obrátit, kdo by vám mohl pomoci?
- Pokud jste opustil prostředí, jak se to stalo?
- Kdo byl zaangažován při vašem odchodu z vykořisťujícího prostředí (policie, nevládní či jiné instituce)?
- Byl zaangažován někdo jiný (přítel, známý)?

5. *Jak působila prožitá situace na oběti po psychické stránce*

Pro zjištění, jak respondenti traumatickou situaci prožívali, jaké změny nastaly v jejich prožívání, chování a jednání, jaké příznaky po prožití traumatické situace se u nich objevily a jak se s touto situací vyrovnali jsem volila otázky:

- Jaké pocity jste měl v důsledku páchaného násilí (bezmocnost, ponížení,...) trápily vás obavy z vlastní bezmocnosti, jako např. nemožnost momentálně ovlivňovat vnější dění?
- Vracely se vám myšlenky na prožité násilí, pokud ano, jak často, dovedl jste se od této traumatické události myšlenkově odpoutat?
- Změnilo se něco ve vašem vztahu k ostatním lidem, jestliže ano, co?
- Co vám pomáhalo, aby jste se s prožitou situací lépe vyrovnal, hovořil jste o ní s někým?
- Projevily se u vás nějaké změny na vašem zdraví, jaké, jak jste se cítil po psychické a fyzické stránce?

6. *Plány a očekávání do budoucna*

Pro zjištění plánů, které by chtěli respondenti v budoucnu uskutečnit, co nyní očekávají, co by si přáli a o co budou nyní usilovat sloužil tento okruh otázek:

- Co si myslíte, že se bude dít nyní?
- Chcete zpátky domů? Pokud ano, proč? Pokud ne, proč?
- Pokud zůstanete v cílové zemi, co se bude dít?
- Pokud se vrátíte do země původu, co se bude dít?
- Při pohledu zpět, udělal by jste něco jinak?

5.4. **Transkripce rozhovorů**

Transkripce rozumíme přepis mluveného projevu do písemné podoby. Jde o časově náročnou práci, ale pro vyhodnocení dat je přepis podmínkou. Existují čtyři techniky transkripce. Doslovná, komentovaná, shrnující či selektivní.⁷⁵

Během svého výzkumného šetření jsem si všechny rozhovory s respondenty nahrávala na diktafon. Ke zpracování získaných dat jsem zvolila techniku doslovné transkripce. Vzhledem k jejich obsažnosti je uvádím formou příloh.⁷⁶

⁷⁵ HENDL, J. Kvalitativní výzkum, Základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4

⁷⁶ Příloha č. 1 – 5, Transkripce rozhovorů pod kódy O I. – O V.

Jednotliví respondenti tohoto výzkumu jsou označeni kódem O I. – O V. Pro zajištění úplné anonymity byla v transkripci vymazána jména a další údaje, které by mohly identifikovat danou osobu. Pro snazší přehlednost výzkumné skupiny je uvedena následující tabulka, která zahrnuje i základní statistická data.

Kód	Pohlaví	Věk	Nejvyšší dosažené vzdělání	Status rozhodný pro tento výzkum
O I.	žena	35	střední odborné	Ukrajinka, oběť obchodu s lidmi
O II.	žena	42	střední odborné	Ukrajinka, oběť obchodu s lidmi
O III.	žena	40	střední odborné	Bulharka, oběť obchodu s lidmi
O IV.	muž	41	střední odborné	Ukrajinec, oběť obchodu s lidmi
O V.	muž	43	vysokoškolské	Ukrajinec, oběť obchodu s lidmi

Údaje jsou uvedeny pouze pro ucelenost výzkumné zprávy. Každý rozhovor byl rozdělen do tématických celků.

5.5. Shrnutí provedených strukturovaných rozhovorů

Strukturu rozhovorů jsem rozdělila na šest oblastí, týkajících se různých fází procesu obchodování s lidmi. V každé oblasti je několik otázek týkajících se konkrétní fáze. Odpovědi respondentů jsou shrnuty v závěrech u každé oblasti.

První oblast – situace v zemi původu

Žádný z respondentů nežil v domácnosti sám, všichni se o někoho starali. Respondent O IV. žil jen s rodiči, O V. s manželkou a dítětem, O II. a O III. s rodiči a dítětem, respondent O I. jen s matkou. Respondent O IV. svoji situaci líčí takto: „Vyrůstal jsem v úplné rodině, rodiče se snažili vydělávat, ale vždy byla bída. Po škole jsem nastoupil na vojnu a po vojně jsem začal pracovat jako strojnůdce. Práci jsem sice sehnal, ale byla moc málo placená, nevypláceli nám celý plat, ale sotva tak 30 % plné mzdy. Takový plat mi nepostačoval ani na živobytí. Nic jsem nenašetřil a nemohl si nic koupit. Bydlel jsem na vesnici v rodinném domku a mohli jsme si s rodiči hodně věcí vypěstovat, abychom vůbec měli co jíst...“

Všichni respondenti dosáhli alespoň středního vzdělání s maturitou, Respondent O V. má vysokoškolské vzdělání. Po studiích všichni respondenti nastoupili do práce, práci sehnali, avšak práce byla velmi málo finančně ohodnocena. Žádnému respondentovi finance nepostačovaly na pokrytí základních životních potřeb. U všech respondentů byla hlavním motivem odchodu jejich finanční situace. Respondent O IV. uvádí, že chtěl být samostatný, nezávislý na rodičích, respondent O I. uvádí, že se chtěl postarat o nemocného rodiče, respondenti O II., O III. a O V. uvádějí, že odešli za prací proto, aby vydělali peníze na živobytí pro sebe a své dítě, umožnit dítěti studium na školách.

Závěr

Všichni respondenti odešli za prací do zahraničí ze socioekonomických důvodů. Nejvyšší vzdělání, kterého dosáhli bylo středoškolské a vysokoškolské. Všichni očekávali, že si v zahraničí vydělají hodně peněz a budou se moci dobře postarat o svoje rodiny.

Druhá oblast – informace o možnosti a podmínkách práce v zahraničí

O možnosti práce v zahraničí se respondenti O I., O II. a O IV. dozvěděli z novin, kde byly nějaké inzeráty, které nabízely práci v zahraničí. Respondent O V. již měl zkušenosti s prací v cizině, uvádí: „...Už jsem měl nějaké zkušenosti, pracoval jsem v Polsku. Tak jsem věděl, že mám zajít do agentury a ta mi vše za peníze vyřídí...“. Ostatním dvěma respondentům poradili jejich známí, že lze odejít do zahraničí a vydělat tam peníze. Musí se najít agentura. Zkontaktování proběhlo vždy ze strany respondentů. Všichni někoho vyhledali a oslovili. Respondenti O III. a O V. vyhledali zprostředkovatelskou agenturu, ostatní tři volali na inzerát. O podmínkách nabízené práce byli respondenti, kteří volali na inzerát informováni jen z části, většinou jen o tom, že jim bude práce zajištěna a že jim bude zajištěno i ubytování. Dva respondenti, kteří navštívili zprostředkovatelskou agenturu dostali informací mnohem více. Respondent O V. říká: „Agentura mi vcelku dala dost informací, práci jsem si mohl vybrat. Pracovat se mělo osm hodin denně, ale kdo by si chtěl vydělat víc peněz, byla možnost pracovat déle, nebo ještě taky v sobotu nebo neděli... v agentuře mi řekli, že když budu šikovný a budu hodně pracovat, tak si můžu vydělat 1000–2000 dolarů za měsíc. Budu moct dělat

přesčasy a budu mít víc peněz. Že to záleží jen na mě, kolik hodin budu chtít pracovat...“.
U všech respondentů však tyto informace, které jim byly sděleny, nebyly pravdivé.

Pracovní smlouva nebyla žádnému z respondentů vystavena před odjezdem do ČR. Vše, co se ujednávalo na Ukrajině bylo dohodnuto jen ústně. Respondenti O I. a O IV. ji obdrželi po příjezdu do ČR, avšak smlouvě nerozuměli, byla v českém jazyce. Ostatní respondenti neobdrželi smlouvu žádnou.

Při vyřizování dokladů potřebných pro odjezd do zahraničí museli všichni respondenti podepsat plnou moc. Této plné moci rozuměli, byla v ruském jazyce, jak uvádí respondent O II.: „Plnou moc jsem udělovala, ta byla v ukrajinštině, aby pán mohl sehnat pro mě práci a vyřídit doklady. Té jsem rozuměla...“. Ostatním dokladům, které podepisovali před odjezdem žádný z respondentů nerozuměl.

Před odjezdem do ČR museli všichni respondenti zaplatit zálohu a následně, po vyřízení dokladů potřebných pro vycestování, pak doplatek. Po příjezdu do cílové země jim bylo sděleno, že ještě musí zaplatit další finanční obnos, o kterém je však předem nikdo neinformoval. Několik z nich si peníze muselo půjčit, neboť už žádné neměli. Doklad o platbách v ČR dostali pouze respondenti O III. a O V.

Závěr

Žádnému z respondentů nebyly předem sděleny adekvátní informace o pracovních podmínkách. Všichni respondenti udělovali plnou moc, které rozuměli a museli zaplatit peníze před odjezdem, pak ještě museli zaplatit po příjezdu do ČR další finanční částku, o které jim na Ukrajině zprostředkovatel neřekl. Písemnou pracovní smlouvu v ČR obdrželi jen dva respondenti, avšak smlouvě nerozuměli.

Třetí oblast – příjezd do cílové země, pracovní a životní podmínky

Tranzit do cílové země byl u respondentů zajišťován dvěma způsoby. Dva respondenti, kteří oslovili zprostředkovatelskou agenturu, se dopravovali na místo sami, respondent O III. uvádí : „...Agentura mi řekla, kam mám přijet, město, a já se tam dopravila sama. Ve městě na mě čekal pán, který mě vyzvedl. Jela jsem autobusem sama, linkou...“
Ostatním respondentům, kteří oslovili zprostředkovatele na inzerát, byla doprava zajištěna, jeli společně mikrobusem jak popisuje respondent O I.: „V Kyjevě už čekalo asi 10–12 žen, které taky cestovaly do Česka, kde jim byla slíbena práce. Do Česka jsme jeli společně malým autobusem...“

Po příjezdu do cílové země čekala na všechny respondenty osoba, kterou zajistil zprostředkovatel, respondenti byli ubytováni a bylo jim sděleno, kdy nastupují do práce.

Čtyři respondenti museli odevzdat pas, respondent O I. pas odmítl odevzdat, uvádí : „Ano, po všech chtěli pasy, že prý všechny lidi, co přijeli, musí zaregistrovat na cizinecké policii. Já jsem však odmítla pas vydat z ruky a proto jsem musela jet se zprostředkovatelem na cizineckou polici, kde se vše vyřizovalo. Ostatní pas odevzdali. Já jsem se bála pas odevzdat, věděla jsem, že bez pasu je to v cizině zlé a mohli by mě kdykoliv vrátit zpět...“. Respondentům O I. a O IV. byl pas po určité době navrácen, ostatní tři respondenti neměli ke svým pasům přístup.

Mzda byla pravidelně vyplácena čtyřem respondentům, avšak ne ve výši, která jim byla slibována. Respondentovi O III. nebyla mzda vyplácena vůbec. Všichni respondenti museli splácet částku, kterou zaplatili po příjezdu do ČR a o které předem nevěděli.

Dva respondenti, kterým byl navrácen pas, mohli chodit, kam chtěli. Ostatním třem respondentům byl volný pohyb omezen, mohli se pohybovat jen v blízkém okolí svého ubytování.

Na placenou dovolenou neměl nárok žádný z respondentů. Lékaře mohli navštívit kdykoli respondenti O I., O IV., O III. a O V. jen v doprovodu zprostředkovatele, respondent O III. uvádí: „Lékaře jsem navštívit nemohla. neměla jsem zdravotní pojištění, žádný doklad. Když bylo nejhůř a měla jsem horečky, tak se to nějak zařídilo, zprostředkovatel mě zavezl k domluvenému doktorovi, vzal sebou i můj pas, doktor mě ošetřil a jelo se zpět. Pas mi zase vzali...“. Respondent O II. nemá žádnou zkušenost, lékaře nepotřeboval, protože nemocný nebyl.

Všem pěti respondentům bylo vyhrožováno, když projevovali nespokojenost s pracovními podmínkami. Zprostředkovatel jim vyhrožoval, že jim zruší vízum, vyhodí je na ulici, že budou mít problém s policií, že se budou muset vrátit zpět na Ukrajinu. Respondentům O III., O IV. a O V. vyhrožoval fyzickým násilím. Vztahy mezi pracovníky v ČR byly dobré, vždy se ale našel nějaký informátor, který donášel informace zprostředkovateli. Tři respondenti uvádějí, že to byl někdo z pracovníků, respondenti O III. a O V. uvádějí, že to byl správce ubytovny. S ubytováním byli spokojeni pouze tři respondenti. O III. a O V. popisují, že podmínky na ubytovně byly hrozné, zima, pouze studená voda, jedna sprcha pro celou ubytovnu, zdi pokryté plísní. Žádný z respondentů neměl soukromí, ani si nemohl své věci někde uschovat či zamknout.

Závěr

Tranzit byl uskutečněn společně po skupinkách 10–15 osob prostřednictvím malého autobusu za doprovodu zprostředkovatele nebo samostatně běžnou autobusovou linkou. Na všechny respondenty při příjezdu někdo čekal a ubytoval je. Odevzdání pasu bylo požadováno po všech respondentech, třem z nich nebyl navrácen. Žádnému z respondentů nebyla mzda vyplácena v plné výši, zdravotní pojištění bylo vyřizeno pouze dvěma respondentům. Ubytovací podmínky byly dobré u dvou respondentů, u tří byly velmi špatné. Vždy byl přítomen nějaký informátor.

Čtvrtá oblast – odchod z prostředí vykořisťování

Informace jak je možné vymanit se z vykořisťujícího prostředí respondenti O I. a O IV. obdrželi na úřadě, jak popisuje respondent O I.: „Přes agenturu byl velký pohyb lidí, měsíčně příjezdělo a odjíždělo kolem 30–40 lidí, na cizinecké policii si úřednice všimla, že se hodně povolení po 3 týdnech ruší, začala se ptát, co se děje, začala pomáhat, dávala nám informace. Víc lidí než půlka co přijela odcházeli, úřednice si všimla, že bylo něco špatně...“

Ostatní respondenti získali informace prostřednictvím letáku, na kterém bylo uvedeno telefonní číslo, kam mají zavolat, když má cizinec na území ČR nějaký problém. Byla pro ně důležitá poznámka, že mohou hovořit v ruském jazyce.

Prostředí opustili všichni respondenti za pomoci policie. Respondenti O II., O III. a O V. zavolali na číslo, které se dozvěděli z letáku. Podle respondenta O II. vše proběhlo následovně: „Zavolala jsem na to číslo, bylo to číslo na policii. Pán se mnou mluvil rusky, takže jsem se mohla domluvit. Řekla jsem mu, v jaké jsem situaci a on řekl, že mi pomůže... domluvili jsme se na místo, kam v určitou dobu přijdu, bylo to nedaleko toho hotelu, kde jsem bydlela. Pak si mě policie odvezla a postarala se o mě...“.

Všech pět respondentů policie následně předala do péče Charity. Respondent O II. uvádí, že mu k odchodu pomohl známý, který mu pověděl, že má leták, na kterém je číslo, kam se dá zavolat o radu a pomoc, tento leták respondentovi předal.

Závěr

Informace o možnostech odchodu se respondenti dověděli z letáku a nebo od pracovnice cizinecké policie. Všichni respondenti se obrátili na policii a za její pomoci uprchli z vykořisťujícího prostředí. Policie ve všech případech následně předala respondenty do péče nevládní organizace. Mezi zainteresované instituce patří PČR, Charita ČR a La Strada. Jednomu respondentovi pomáhal při odchodu i jeho známý.

Pátá oblast - jak působila prožitá situace na oběti v oblasti prožívání, chování, jednání

V důsledku páchaného násilí se cítili všichni respondenti ve své situaci bezmocní, měli velké obavy, co bude, jak se z této situace dostat, byli bezradní, jak uvádí respondent O III.: „Necítila jsem se jako normální člověk, cítila jsem se jako žebrák, měla jsem strach, bezmocnost. Byla jsem zvyklá z Ukrajiny, že vždy můžu něco dělat a najednou jsem se dostala do situace, že nic nešlo dělat. Nemohla jsem spát, chtěla jsem ukončit svůj život, protože jsem nevěděla co bude dál, jak se z této situace dostat...“. Všem se vracely myšlenky na prožité násilí, vybavovaly se jim neustále dokola. V noci měli děsivé sny, které se často opakovaly. Respondent O V. tyto své obavy vysvětluje slovy: „Pořád jsem musel přemýšlet o tom, co se stalo. Všechno bylo jinak, než jsem chtěl. Všechny plány do budoucna se mi zhroutily, věděl jsem, že doma je nemocný otec a taky tam mám rodinu, o kterou se musím postarat. Měl jsem obavy, že když jsem svědčil u soudu, tak mě budou hledat a najdou prvně moji rodinu a něco jim udělají. Maminka mi volala, že prý se po mě někdo sháněl. To mi nahánělo strach...“

Prožitá traumatická událost měla za následek ztrátu důvěry k ostatním lidem u všech pěti respondentů. Bylo těžké se s touto situací nějak vyrovnat. Co hlavně pomohlo, byla péče pracovníků nevládních organizací. Všichni respondenti k nim získali důvěru a o své situaci s nimi mluvili. Respondent O IV vše popisuje takto: „Pomohl čas, o všem jsem mluvil s pracovníky Charity ČR, kteří mi spoustu věcí objasnili, spoustu věcí jsem nechápal, ani jsem nevěděl, co se mnou teď bude. Uklidnilo mě, když mi všechno vysvětlili, jak to v ČR funguje, že nemusím mít obavy, že když jsem zařazen do Programu, tak o mě bude finančně i jinak postaráno. Pracovníci mi se vším pomáhali. Taky mi pomohly léky na uklidnění...“

Pracovníci respondentům pomohli zorientovat se v jejich situaci a společně hledali možnosti řešení jejich situace – poskytli jim krizovou intervenci. U všech respondentů se projevil psychické problémy které se transformovaly do psychosomatických obtíží, především to byla bolest hlavy, vysoký krevní tlak, nespavost, nechutenství. Čtyři z respondentů museli navštívit lékaře, aby jim předepsal medikamenty. Respondent O V. lékaře nenavštívil.

Závěr

U všech respondentů se rozvinuly příznaky PSTP, která je opožděnou a prodlouženou odpovědí na traumatizující podnět. Tato PSTP u všech respondentů ovlivnila jejich prožívání, chování a jednání. U všech se projevil psychosomatické obtíže, většina z nich musela brát uklidňující medikamenty. Všichni respondenti ztratili důvěru k ostatním lidem. Respondentům nejvíce pomohla poskytnutá krizová intervence.

Šestá oblast – plány a očekávání do budoucna

Situace respondentů nyní není jednoduchá, všichni se rozhodli svědčit proti pachateli a proto musejí být z bezpečnostních důvodů v režimu utajení. Všichni respondenti očekávají, až bude ukončen soudní proces a pak si budou moci zažádat o trvalý pobyt, jak uvádí respondent O II.: „Moc bych chtěla, aby se už konečně něco posunulo v soudním procesu. Dokud nebude soudní rozsudek, musím se stále skrývat. Pak si chci zažádat o trvalý pobyt v ČR, najít si práci a bydlení. Potom pozvat dceru na návštěvu...“

Respondent O IV. říká: „Najdu si lepší práci a pořídím vlastní bydlení, budu moci zajistit studium syna na školách, budu moci finančně pomoci nemocným rodičům na Ukrajině...“

Všichni respondenti chtějí zůstat v ČR, najít si práci, vydělat a našetřit peníze, pořídít si svoje bydlení, postavit se na „vlastní nohy“. Domů se nikdo z respondentů nechce vrátit, protože si nedovede představit, jak by tam bez dobré práce a bez peněz žil.

Na otázku, co by příště udělal jinak, mi respondent O V. odpověděl: „Nevím, jak bych jinak vydělal peníze, asi bych znovu šel hledat práci do zahraničí. Ale už bych nikomu nedával pas, jen jeho kopii, a měl bych sebou předem zjištěné informace, co dělat, když budu mít v zahraničí problém. Nějaký kontakt na někoho, kdo by mi mohl pomoci...“

Respondent O I. vše zhodnotil takto: „Byla bych opatrnější, dávala bych si pozor na papíry, co nám dala agentura, chtěla bych po ní pracovní smlouvu. Pas už bych nikdy nedala z ruky. Bez něho jsem nebyla nikdo!“

Všichni respondenti by šli za prací do zahraničí znovu, ale už by byli opatrnější ve výběru agentury i na svoje osobní doklady, už by je nikomu nedávali, také by si předem zjistili kontakty, na které by v případě problému mohli zavolat a požádat o pomoc.

Závěr

Všichni respondenti by chtěli po ukončení soudního procesu získat v ČR trvalý pobyt, začít pracovat a časem se zcela osamostatnit. Zpět do země původu se už vracet nechtějí, protože by tam sebe a svoje rodiny jen těžko uživili. Všichni se shodují na tom, že by znovu odešli za prací do zahraničí, ale příště by byli obezřetnější ve výběru zprostředkovatele. Rozhodně by nikomu nedávali svoje osobní doklady a předem si zjistili možnosti, na koho se mohou obrátit v případě těžkostí, měli by sebou kontakty na policii či jinou instituci zabývající se touto problematikou.

5.6. Shrnutí provedených rozhovorů ve světle odborné literatury

Na začátku své práce se zabývám sociálně patologickým jevem obchodování s lidmi jako trestným činem. Z definice vycházející z Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a jejího doprovodného protokolu se ho dopustí každý, kdo jiného (muže či ženu) za použití násilí, pohrůžky násilím nebo lstí a nebo zneužitím jeho omylu, tísně nebo závislosti, přiměje, zjedná, najme, zláká, dopraví, ukryje, zadržuje nebo vydá, aby ho bylo užito k pohlavnímu styku nebo jiným formám sexuálního obtěžování nebo zneužívání, k otroctví nebo nevolnictví nebo k nuceným pracím nebo jiným formám vykořisťování.

V Národní strategii boje proti obchodování s lidmi pro období let 2008–2011 se uvádí, že definice obchodu s lidmi se vztahuje na všechna výše uvedená jednání, bez ohledu na to, kolika osobami či na území kolika států k němu došlo.

Z uskutečněných rozhovorů vyplývá, že u všech oslovených respondentů došlo ke zneužití omylu či tísně a to za účelem vykořisťování a nucené práce. Oběti uvádějí, že v zemi původu se jim žilo velice špatně, neměly dostatek peněz, aby uživily sebe a své rodiny a proto se rozhodly pro práci v zahraničí. Tuto skutečnost o příčinách odchodu za prací do zahraničí potvrzují taktéž informace uváděné Karolínou Babickou v její publikaci „Proces obchodování s lidmi“.

Závěry rozhovorů vypovídají o tom, že oběti byly uvedeny v omyl především informací o výši platu, který budou dostávat v ČR a někteří také informacemi o práci, kterou budou vykonávat. Jeden z respondentů říká, že mu byla slíbena jiná práce, než kterou pak v ČR musel vykonávat, jeden neměl práci zajištěnu vůbec.

Holanová a Myslíková uvádí, že obchod s lidmi musí vykazovat tři znaky, a to jednání (kdo jiného přiměje, zjedná, najme, zláká, dopraví, ukryje, zadržuje nebo vydá), prostředek donucení (kdo jiného za použití násilí, pohrůžky násilím nebo lstí anebo zneužitím jeho omylu, tísně nebo závislosti, přiměje,...) a účel vykořisťování (sexuální vykořisťování, otroctví nebo nevolnictví, nucené práce a jiné formy vykořisťování). U všech oslovených obětí byly naplněny tyto tři znaky.

Podle Holanové a Myslíkové je základním účelem obchodu s lidmi vykořisťování, které může mít šest různých podob. Sexuální vykořisťování, domácí práce, nucená práce, sňatek, nucení k žebrotě a trestné činnosti, odnímání orgánů. K obchodování s lidmi za účelem nucených prací obvykle dochází v oblastech jako je zemědělství, stavebnictví, spotřební a potravinářský průmysl, v dílnách apod. Jsou zde časté otrocké podmínky, závislost na obchodnících, zejména pokud jde o pobytové náležitosti a možnost získání práce.

Někteří migranti jsou nuceni snášet jisté formy hrubého zacházení od svých zaměstnavatelů, např. zadržování výplaty, práce bez zákonné pauzy či zadržování cestovních dokladů.

Všichni oslovení respondenti se shodují v tom, že se cítili vykořisťováni, uvádí, že museli pracovat dvanáct i více hodin denně, včetně sobot i nedělí, neměli nárok na dovolenou, museli vykonávat práce přesčas, které však nebyly zaplacené. Všichni byli ubytováni na ubytovnách, které jim zajistil zprostředkovatel a tím pádem se na něm stávali závislí. Nikdo si nesměl hledat práci u jiné firmy, obětem bylo vyhrožováno, že pokud odejdou od zprostředkované firmy, bude jim zrušeno vízum a budou se muset vrátit na Ukrajinu. U třech respondentů došlo k zadržování pasů.

Ve zprávě o výsledcích sociologického výzkumu „Výzkum obchodu s lidmi především za účelem nucené práce“ (dále jen Výzkum), se uvádí, jaké typy organizátorů (zprostředkovatelů) se nejčastěji vyskytují. Mezi hlavní patří zprostředkovatel – jednotlivec, zprostředkovatel – krajan se sociálním a kulturním kapitálem v ČR, zprostředkovatelská etnická firma v Česku, zprostředkovatel – kontaktér v Česku, zprostředkovatel – tipař a zprostředkovatelská agentura v zemi původu. Tyto typy se však mohou vzájemně prolínat. Tři oslovení respondenti na otázku, jakým způsobem se o práci v zahraničí dozvěděli a kdo jim vše zprostředkoval, odpověděli, že se zkontaktovali s jednou osobou, která jim podala informace o tom, že jim za finanční odměnu zajistí administrativní záležitosti, především zajištění víz, že se zájemce nemusí o nic starat. Až obdrží dokumenty, tak vycestuje a práci už bude mít v ČR zajištěnu. Dva z respondentů oslovili zprostředkovatelskou agenturu, ostatní způsoby kontaktování se u oslovených respondentů nevykytovaly.

V tomto Výzkumu se také uvádí, že s potenciálním pracovníkem je sepsána generální plná moc za účelem vyřízení všech náležitostí potřebných k vycestování. Tato plná moc není přeložena do rodného jazyka a potenciální pracovníci tudíž ani nerozuměli tomu, co podepsali.

Toto se ani u jednoho z respondentů nepotvrdilo, všichni respondenti se shodli v tom, že sice plnou moc museli zprostředkovateli udělit, ale plné moci rozuměli, byla v ruském jazyce.

Michal Nekorjak ve své publikaci „Co je to klientský systém“ popisuje jak jsou pracovníci nájímáni bez pracovní smlouvy, individuálního sociálního a zdravotního pojištění, a běžně i bez pracovního povolení. Mezi zprostředkovatelem a pracovníkem existuje pouze ústní dohoda o odměně za provedenou práci. Od celkového vyúčtování jsou odečteny vyplacené zálohy, náklady za ubytování a zajišťování dokladů. Zprostředkovatel zajišťuje ubytování v pronajatých prostorech nebo přímo na pracovišti. Úroveň ubytování je velmi nízká, často chybějí základní hygienické podmínky.

Odpovědi respondentů na otázky týkající se této oblasti se shodují jen z části s informacemi uvedenými v této publikaci. Dva respondenti měli vystavenou pracovní smlouvu. Tato smlouva však byla v českém jazyce a proto jejímu obsahu respondenti nerozuměli. Podle slov respondentů byla lékařská péče zajištěna jen v doprovodu zprostředkovatele, zdravotní pojištění jim údajně zaměstnavatel platil ve dvou případech. Tři respondenti uvádějí, že zdravotní pojištění neměli vyřízené. Co se týče ubytování, tak jeden respondent bydlel přímo v prostorách, kde pracoval (hotel), jeden respondent bydlel v pronajatém domě, tři respondenti byli ubytováni na ubytovně. Tři respondenti si nestěžovali na špatnou úroveň ubytování, hygienické podmínky byly prý dobré.

Dále se Michal Nekorjak ve své publikaci zabývá způsobem tranzitu potenciálních pracovníků do cílové země. K dopravě se používá převážně mikrobuseů. Řidiči přebírají od konzultantů cestovní doklady přepravovaných pracovníků, které na místě určení předávají přímo zprostředkovatelům spolu s přepravovanými zájemci o práci. Ti, kteří si sami vyřídí potřebné doklady a samostatně přijedou na české území, musí po příjezdu cestovní doklad většinou rovněž předat. Doklady u zprostředkovatele zaručují jeho dominantní postavení. Ten rozhoduje nejen o tom kde bude pracovník pracovat a bydlet, ale bez jeho souhlasu nemůže pracovník například navštívit ani svoji rodinu v zemi původu.

Z rozhovorů s respondenty vyplynulo, že někteří jeli do cílové země mikrobusem, který převážel menší skupinky lidí, cca po 10–15 lidech, jiní jeli samostatně mezinárodní linkou. Všichni respondenti po příjezdu museli pas odevzdat. Z těchto čtyř respondentů jeden odmítl pas po příjezdu odevzdat.

Zprostředkovatel ve všech případech rozhodoval o tom, kde bude pracovník pracovat a bydlet. Pracovníci byly v tomto ohledu zcela závislí na zprostředkovateli.

Jako prostředek manipulace je používáno fyzické a psychické násilí. Dříve převládalo fyzické násilí, které se dnes objevuje spíše jako výsledek rozporů mezi zaměstnanci a zaměstnavatelem, nikoli jako donucovací nástroj. Podle Evy Vaníčkové v současné době spíše převládá násilí psychické jako je vyhrožování a jiné praktiky na hranici zákonnosti. Toto potvrzují i odpovědi všech respondentů, jeden z nich říká : „...pracovalo se moc dlouho, dvanáct i více hodin každý den včetně sobot a nedělí. Byla jsem moc unavená. Když se však někdo ozval, tak mu bylo vyhrožováno, že mu bude zrušeno vízum a že bude muset odjet zpět na Ukrajinu. Jednali s námi, jako bychom byli jejich majetek. Nikdo nesměl ani dát výpověď a odejít k jinému zaměstnavateli. Pořád hrozili, že se budeme muset vrátit...“

Působení různých zátěží může vést k narušení psychické rovnováhy, někdy jen dočasně nebo částečně, což se projeví změnou prožívání, uvažování i chování. Bohumila Baštecká ve svém díle „Terénní krizová práce“ uvádí, že v důsledku traumatického zážitku se mění emoční prožívání oběti, převažují negativní, tíživé pocity, oběť násilí se může stát přecitlivělá a vztahovačná. Může dojít i k emočnímu znečitlivění, traumatizovaný jedinec se jeví lhostejný a apatický. Prožitky s touto událostí se mohou později vracet ve formě vtíravých vzpomínek. Někteří jedinci vracející se myšlenky postupně ovládnou a zbavují se i nepříjemných pocitů, které je doprovázejí, u jiných se pocit zvládnutí situace nedostaví, a naopak se nadále zvyšuje strach a pocit ohrožení. Jeden z respondentů popisuje svoje pocity následovně : „Cítila jsem se hrozně bezmocná, nevěděla jsem, co mám dělat, cítila jsem se podvedená... Nemohla jsem spát, pořád jsem přemýšlela, co dál. Měla jsem strach, byla jsem vyčerpaná, bez léků jsem nemohla usnout. Všechno mě rozčilovalo, byla jsem nervózní, neklidná. V noci jsem se bála každého zvuku. Měla jsem obavy o budoucnost, co bude...“ U ostatních respondentů tomu bylo podobně. U všech respondentů došlo ke změnám v chování, prožívání i uvažování. Na toto téma Marie Vágnerová ve své publikaci „Psychologie pro pomáhající profese“ píše, že v důsledku negativních zkušeností se často mění chování oběti, dochází k izolaci, oběť přestává lidem věřit, bojí se jich. Může jít o výběrovou izolaci zaměřenou jen na určitou skupinu lidí. Stresující zážitek může vyvolat i somatické reakce, jako je např. pocit únavy, bolest hlavy, břicha, tíže na hrudi, výkyvy srdečního rytmu, ztrátu chuti k jídlu. Tyto potíže obvykle mizí, když oběť zvládne svůj problém na psychické úrovni.

O této skutečnosti vypovídají i odpovědi všech pěti respondentů. Na základě psychického problému se u nich objevily somatické potíže, např. jeden z respondentů uvádí : „Určitě, měla jsem hodně problémů, často mě bolívala hlava, nemohla jsem spát, v noci se mi zdály škaradé sny a pořád jsem se budila. Pak ráno jsem bývala unavená. Pořád jsem se něčeho bála, i pak později, i když už jsem byla v bezpečí. Ani pořádně nevím čeho. Když jsme museli pracovat tolik hodin, tak jsem byla vyčerpaná a hodně jsem ubývala na váze. Byla jsem poloviční než teď. Ale ani mi jídlo tehdy nechutnalo, žaludek jsem měla sevřený a nemohla jsem jíst. Měla jsem potíže s klouby, lékař říkal, že je to tím vyčerpaním a přetažením...“

Traumatizující zážitek oběti je vždy zátěží ohrožující psychické zdraví jedince, každá oběť násilí potřebuje pomoc a radu. Bezprostředně po činu, někdy i později, je nezbytná první pomoc ve formě krizové intervence. Podle Bohumily Baštecké je krizová intervence určitý způsob jednání a chování pracovníka, který oběti násilí navozuje pocit úlevy a vede ji k řešení její situace. Zaměřuje se na podnět, který krizovou situaci vyvolal, na pocity, které oběť zažívá, na možné zdroje pomoci v okolí a na jeho vlastní síly. Cílem je, aby se člověk ve své situaci zorientoval a aby získal znovu nad sebou vládu. Na otázku položenou

respondentům „Co vám pomáhalo, aby jste se s prožitou situací lépe vyrovnala?“ většina odpovídala, že jim nejvíce pomohlo někomu se svěřit, svoji situaci rozebrat, zorientovat se v ní a hledat řešení, co dělat dál, jak uvádí jeden z respondentů: „... často jsem ale o všem mohla mluvit s pracovnící charity, která mi ve všem pomáhala, ulevilo se mi, když jsem se ve všem už trochu vyznala, co se dělo a proč, co je nyní a hlavně taky co bude, že nemusím zpět na Ukrajinu. S nikým jiným jsem o tom nemluvila, bála jsem se, jsem na utajeném ubytování a proto si musím dávat pozor, co a kde říkám. Taky mi pomohly informace o fungování Programu, do kterého jsem zařazena...“

Při porovnání s odbornou literaturou jsem dospěla k závěrům, že se výstupy z rozhovorů s respondenty převážně shodují s informacemi o fenoménu obchodu s lidmi v literatuře uvedené v teoretické části této práce.

Závěr

Obchodování s lidmi bylo ještě v době nedávno minulé vnímáno jako téma bulvárního tisku. Díky nesmírnému úsilí jednotlivců, institucí, organizací i médií se toto vnímání pomalu postupně mění. Za oběťmi obchodování s lidmi začíná veřejnost vidět konkrétní lidi, tváře a osudy. A nezáleží tolik na tom, jestli je oběť naše občanka, která naletěla slibům o dobře placené práci v zahraničí a skončila obchodovaná v západní Evropě, nebo jsou to cizinci, kteří doma nemohou uživit své děti a vydali se proto hledat obživu do zahraničí. Vždy jsou to oběti, které někdo někam nalákal a dopravil proto, aby tam byly vystaveny vykořisťování a nuceny pracovat v otrockých podmínkách.

Obchodování s lidmi bezesporu představuje významné bezpečnostní i humanitární riziko, ovlivňuje šedou ekonomiku, podporuje růst korupce, narušuje právní řád a lze předpokládat, že výnosy z obchodování s lidmi mohou sloužit k financování teroristických organizací. Jeho nelidským rysem ale zůstává, že využívá znevýhodněného postavení zranitelných skupin obyvatelstva, degraduje jejich lidskou důstojnost a vytváří tak „novodobé otroky“.

Obchodování s lidmi a pracovní vykořisťování je denní realitou pro stovky tisíc lidí na celém světě. I v České republice dnes najdeme ženy a muže, kteří pracují za vykořisťujících podmínek. Odhaduje se, že se jedná o desítky, spíše ale o stovky lidí. Česká republika zcela nenaplnuje požadavky mezinárodních standardů, které ukládají kriminalizaci všech forem obchodování s lidmi. Řada opatření, která by měla působit preventivně a zároveň chránit práva obchodovaných osob, existuje pouze formálně. Hlavní problém začíná právě již u identifikace. Pokud někdo není identifikován jako obchodovaná osoba, nemůže ani využívat práva, která mu jako obchodované osobě náleží. Žádoucí je především včas identifikovat oběť a zajistit jí, spolu s povolením legálního pobytu na území České republiky, osobní nedotknutelnost, bezpečnost, živobytí, ubytování, přístup k lékařské péči, vytvořit podmínky pro její bezpečný návrat do domovského státu. Oběti je třeba poskytnout určitý specifický komplex práv, která vzhledem k povaze její situace jsou třeba k pokrytí jejích potřeb, vzniklých jako nepříznivý důsledek trestného činu obchodování s lidmi. Hlavním cílem ochranných a podpůrných opatření by měla být ochrana lidských práv a důstojnosti oběti a zároveň zvýšení motivace oběti ke spolupráci s OČTŘ, a tedy k odhalování, usvědčení a potrestání pachatelů.

Smutným faktem zůstává, že za obchodování s lidmi za účelem nucené práce dosud nebyl nikdo pravomocně odsouzen. Problematickým místem se tedy stává justice. Průběh trestního řízení, ochrana a odškodnění obětí, dotažené soudní rozsudky. Ve své praxi se setkávám s mnoha případy, kdy je pachatel dopaden, ale v zápětí na kauci znovu propuštěn na svobodu. Tito pachatelé však mají velké možnosti změnit svoji identitu a utéci do jiného státu. Je pak velmi složité pachatele znovu dopadnout a celý proces se tím velice protahuje. Není výjimkou, kdy soudní proces trvá víc jak tři roky. Ze své praxe vnímám, jak toto zdlouhavé soudní jednání zatěžuje i samotné oběti, které se musejí skrývat a jsou v režimu utajení. Jen těžko si mohou plánovat svůj život do budoucna, protože neví, kdy a jak proces skončí, zda jim bude udělen trvalý pobyt nebo se budou muset vrátit zpět do země původu.

Ve světě jsou státy hodnoceny podle snahy a učiněných opatření v boji proti tomuto přeshraničnímu fenoménu a jsou na základě toho členěny do několika kategorií.

V rámci hodnocení za rok 2010 byla ČR zařazena do skupiny TIER 2, což znamená pokles v hodnocení ve srovnání s předchozími lety, kdy byla od roku 2002 až na jednu

výjimku zařazována do skupiny TIER 1. Česká republika je nejvíce kritizována ve vztahu k toleranci prostředí, ve kterém dochází k pracovnímu vykořisťování a nucené práci migrantů. Měla by se více zaměřit na činnost pracovních agentur a účinnější identifikaci případů obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování.⁷⁷

Úspěchem ve sféře poskytování pomoci a podpory obětem je bezesporu skutečnost, že byl otevřen azylový byt s utajenou adresou pro muže a úspěšně též pokračuje Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi MV ČR, kterým je obchodovaným osobám nabízena právní, sociální a zdravotní pomoc, ubytování a důstojný návrat do země původu. Dle mého mínění bez skutečně multidisciplinárního přístupu nelze proti obchodování s lidmi efektivně bojovat. Aby mohla být poskytnuta ochrana obětem a realizováno stíhání pachatele, je nutná spolupráce všech subjektů – neziskových organizací, policie a inspektorátů práce. Do budoucna bych viděla jako perspektivní zapojit do týmu, působících v nevládním sektoru, státní správě a OČTR také spolupráci s firmami zaměstnávajícími cizince. Ty mohou pomocí svých strategií společensky zodpovědného chování fenomén obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování a nucené práce významně omezit.

Napsáním této práce jsem si sama opět uvědomila, jak tíživý je problém nucené práce a obchodování s lidmi. Jak je současná společnost vůči této problematice netečná. A to nejen laická veřejnost, ale i spousta „odborníků“, kteří se nechtějí zabývat tímto tématem, ať již je to z důvodů populismu či obavy z organizovaného zločinu. Přitom dopady z této trestné činnosti jsou pro fungování celé společnosti velmi závažné a ovlivňují právní, sociální i finanční oblast. Obchod s lidmi je sociálně patologickým jevem se spletitými příčinami a důsledky. Tomu by měla odpovídat i struktura organizované pomoci. V této problematice se nelze obejít bez spolupráce zainteresovaných institucí.

Mojí prací jsem se snažila přispět k větší informovanosti o tomto sociálně patologickém jevu. Poukázala jsem na skutečnost, že i navzdory hospodářské, ekonomické, kulturní i sociální vyspělosti zemí EU vč. ČR, prosperuje na tomto území obchod s lidským artiklem a to navzdory všem úmluvám a legislativním krokům na ochranu základních lidských práv. Zmapovala jsem způsob fungování obchodu s lidmi a vytvořila ucelený obraz o dané problematice. Dospěla jsem k závěrům, které objasnily příčiny vstupu obětí do obchodu s lidmi, jaké jsou používány způsoby zprostředkování a tranzitu, k jakému nátlaku na obětech dochází, jakým způsobem se oběti vymanily z vykořisťujícího prostředí a jak na ně tato traumatická událost po psychické stránce působila.

Tato práce prokázala, jak je tento sociálně patologický jev obchodování s lidmi nebezpečný. A to jak pro celou společnost, tak i pro jednotlivce – oběť, která ji vnímá jako traumatickou událost a je touto událostí poznamenána na celý život.

⁷⁷ Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2010. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor bezpečnostní politiky. 2011

RESUMÉ

Cílem bakalářské práce je zmapovat způsob fungování obchodu s lidmi, vytvořit ucelený obraz o dané problematice a tím přispět k větší informovanosti v oblasti obchodu s lidmi.

Práce je rozdělena do pěti kapitol.

V první kapitole je uvedena definice fenoménu obchodování s lidmi, jsou popsány základní znaky obchodu s lidmi, formy vykořisťování, instituce klientelismu a stávající situace.

Druhá kapitola se zabývá příčinami obchodu s lidmi a právní úpravou trestného činu obchodování s lidmi.

Třetí kapitola se věnuje přijímaným opatřením a přístupům v boji proti obchodování s lidmi v ČR.

Čtvrtá kapitola pojednává o možnostech pomoci těmto obětem ze strany státu a ze strany mezivládních a nevládních organizací a popisuje psychologický dopad trestného činu na obchodované osoby.

Pátá kapitola patří do praktické části a věnuje se kvalitativnímu výzkumu, provedenému metodou strukturovaných rozhovorů a následnému porovnání výstupů s odbornou literaturou.

ANOTACE

Tato práce je zaměřena na problematiku obchodování s lidmi. Ve své teoretické části se věnuje tomuto závažnému sociálně patologickému jevu ve společnosti obecně. Jsou zde popsány základní znaky obchodu s lidmi, formy vykořisťování, legislativní rámec, příčiny obchodování s lidmi z hlediska obětí (push factors) a příčiny obchodu s lidmi v cílových zemích (pull factors). Práce dále pojednává o hlavních přijímaných opatřeních v boji proti tomuto fenoménu v ČR, kam patří zejména Národní strategie boje proti obchodování s lidmi a přístupy v potírání tohoto patologického jevu ve společnosti, a to jak preventivní, tak i represivní. Práce se také zaměřuje na státem garantovaný systém pomoci „Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi“.

Závěr práce je věnován psychologickému dopadu trestného činu na obchodovanou osobu. Praktická část je věnována oblasti a cíli výzkumného šetření, metodologii výzkumu a závěrečnému shrnutí.

KLÍČOVÁ SLOVA

obchod s lidmi, nucená práce, vykořisťování, násilí, základní lidská práva, strategie boje, trestný čin, klientský systém, pomoc

ANNOTATION

This dissertation focuses on the issue of human trafficking. Its theoretical part is devoted to this important socio-pathological phenomenon in society in general. It describes the basic features of trafficking in persons, forms of exploitation, the legislative framework, the causes of human trafficking from the point of view of the victim (push factors) and the causes of trafficking in persons in the destination countries (pull factors).

The dissertation goes on to deal with the main measures taken to combat this phenomenon in the CR, the foremost of which is the National Strategy to Combat Trafficking in Human Beings, and approaches to tackle this pathological phenomenon, both preventive and repressive. The work also examines the state-guaranteed system of assistance “Programme of support and protection for victims of human trafficking”.

The conclusion of the dissertation is devoted to the psychological impact of offences on the trafficked person.

The practical part is devoted to the area and objective of the research, the research methodology and final summary.

KEYWORDS

trafficking in persons, forced labour, exploitation, violence, fundamental human rights, strategy to combat, offence, client system, assistance

Seznam použité literatury a pramenů

Právní předpisy

- [1] Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník. ISBN 978-80-7263-561-0.
- [2] Předpis č. 537/24 Sb., Sběrka zákonů. 2004.

Literatura

- [1] BAŠTECKÁ, B. Klinická psychologie v praxi. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-735-3
- [2] BAŠTECKÁ, B. Terénní krizová práce. Praha: Grada Publishing, a.s, 2005. ISBN 80-247-0708-X
- [3] BLATNÍKOVÁ, Š. Psychologické aspekty trestného činu „obchodu s lidmi“. Policista, 2007, č. 1,
- [4] BURČÍKOVÁ, P. Obchod s lidmi a nucená či vykořisťující práce v České republice. Praha: La Strada o.p.s., 2006
- [5] ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese. Praha: Grada Publishing, a.s, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2
- [6] Evaluační výzkum: Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi v České republice. Praha: Demografické informační centrum o.p.s., 2006
- [7] HENDL, J. Kvalitativní výzkum, Základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4
- [8] HOLANOVÁ, K., MYSLÍKOVÁ, L., HOLUŠOVÁ, B. a kol. Instruktažní manuál pro sociální pracovníky a terénní pracovníky. Praha: Denoc s.r.o., 2007
- [9] KALIBOVÁ K., Obchodování s lidmi – některé problematické momenty platné legislativy. Praha: La Strada o.p.s., 2008
- [10] KUTÁLKOVÁ P., Příliš úzká brána k lidským právům, proces identifikace obchodovaných osob v České republice. Praha, 2010. ISBN 978-80-904548-0-4
- [11] Národní strategie boje proti obchodování s lidmi (pro období let 2008-2011). Praha: Ministerstvo vnitra, 2008
- [12] NOVOTNÝ, J. Psychologie zdraví a duševní hygiena pro sociální pedagogy, IMS Brno, 2009
- [13] Obchodování s lidmi: Manuál pro Policii ČR. Praha: Ministerstvo vnitra, 2006
- [14] STRAUSS, A.; CORBINOVÁ, J. Základy kvalitativního výzkumu. 1. vyd. Boskovice: Albert, 1999
- [15] ŠACHOVÁ, P., LOMOZOVÁ, P. Možnosti a limity odškodnění obchodovaných osob v českém právním systému, Praha: La Strada o.p.s., 2009
- [16] VÁGNEROVÁ, M. Psychologie pro pomáhající profese. Praha: Portál s.r.o., 2004. ISBN 80-7178-802-3

- [17] VANÍČKOVÁ, E., Obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování, Praha: Česká společnost na ochranu dětí. 2005. ISBN 80-239-4793-1
- [18] Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2010. Praha: Ministerstvo vnitra, odbor bezpečnostní politiky. 2011
- [19] Zpráva o výsledcích sociologického výzkumu: Výzkum obchodu s lidmi především za účelem nucené práce. Havířov: Intermundia o.p.s. 2005

Elektronické zdroje

- [1] BABICKÁ, K., O migraci ve střední a východní Evropě, Proces obchodování s lidmi: Kde, jak a proč k těmto zločinům dochází. [online] [cit. 27. 2. 2012], URL: <<http://www.migrace.cz/>>
- [2] Centrum pro studium organizovaného zločinu: Obchodování s lidmi. [online] [cit. 10. 1. 2012], URL: <<http://www.csoz.cz/typy-organizovaneho-zlocinu/obchodovani-s-lidmi/>>
- [3] Diakonie, [online] [cit. 10. 12. 2011] URL: <<http://www.diakonie.cz/>>
- [4] GJURIČOVÁ, J., Metodická návod prvního náměstka ministra vnitra. [online] [cit. 15. 2. 2012] URL: <Metodický návod prvního náměstka ministra vnitra č. 1 ze dne 7. června 2010 k fungování Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi a jeho institucionálnímu zabezpečení />
- [5] Charita ČR [online] [cit. 10. 12. 2011] URL: <<http://praha.charita.cz/sluzby/>>
- [6] JANOŠEC, J., KUBEČKOVÁ, M., Úvod do ochrany obyvatelstva proti obchodování s lidmi. [online] [cit. 2. 2. 2012] URL: <http://www.population-protection.eu/attachments/038_vol3n1_janosec_kubeckova.pdf>
- [7] La Strada. [online] [cit. 10. 12. 2011] URL: <<http://www.strada.cz/cs/kdo-jsme/poslania-Hodnoty>>
- [8] Mezinárodní organizace pro migraci. [online] [cit. 10. 12. 2011], URL: <<http://www.iom.cz/o-nas>>
- [9] NEKORJAK, M., Co je to klientský systém. [online] [cit. 28. 2. 2012] URL: <<http://www.ukrajinci.cz/cs/publikace-clanky/detail/co-je-to-aklientsky-systema/>>
- [10] LINHARTOVÁ, K., Proces obchodování s lidmi: Kde, jak a proč k těmto zločinům dochází. [online] [cit. 5.3. 2012] URL: <<http://migraceonline.cz>>
- [11] Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a jeho vliv na prevenci podvodu. [online] [cit. 5.2. 2012] URL: <<http://pravniradce.ihned.cz/c1-53786420-zakon-o-trestni-odpovednosti-pravnicky-osob-a-jeho-vliv-na-prevenci-podvodu/>>

Seznam použitých symbolů a zkratek

apod.	a podobně
č.	číslo
CIMIC	Civil Military Cooperation
ČR	Česká republika
IOM	mezinárodní organizace pro migraci
MVČR	Ministerstvo vnitra České republiky
MZS	ministerstvo zahraničních věcí
např.	například
NTZ	nový trestní zákoník
OAMP MV	odbor azylové a migrační politiky ministerstva vnitra
OČTŘ	orgán činný v trestním řízení
OSN	Organizace spojených národů
PČR	Policie České republiky
Program	Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi v České republice
př.	příklad
PTSP	posttraumatická stresová porucha
Sb.	sbírka
SCP	služba cizinecké policie
SCPP	služba cizinecké a pohraniční policie
Strategie	národní strategie boje obchodování s lidmi
SUZ	správa uprchlického zařízení
TŘ	trestní řád
TZ	trestní zákoník
tzv.	tak zvaně
vč.	včetně
viz.	lze vidět
ZÚ	zastupitelský úřad

Seznam příloh

- Příloha č. 1: Struktura rozhovorů
- Příloha č. 2: Rozhovor s respondentem O I.
- Příloha č. 3: Rozhovor s respondentem O II.
- Příloha č. 4: Rozhovor s respondentem O III.
- Příloha č. 5: Rozhovor s respondentem O IV.
- Příloha č. 6: Rozhovor s respondentem O V.

Příloha č. 1: Struktura rozhovorů

1. Situace v zemi původu

- Jak jste žil ve vaší zemi? S kým jste žil (rodina,...)? Pečoval jste o někoho (rodiče, děti, příbuzné)?
- Jaké vzdělání jste dosáhl, co bylo po studiích?
- Jaká byla vaše ekonomická situace, jak jste zvládal zabezpečovat životní potřeby?
- Jak moc bylo obtížné si najít práci v zemi původu, jakou práci jste vykonával?
- Co jste si myslel/očekával před odjezdem ze země původu? Jaká byla motivace hledat práci mimo domov?

2. Informace o možnosti a podmínkách práce v zahraničí

- Jak jste se dověděl o možnosti práce v zahraničí (přes známé, z inzerátů...)?
- Jak proběhlo zkontaktování zprostředkovatele (kontaktoval jste někoho sám nebo jste byl sám kontaktován)?
- Do jaké míry jste byl informován o podmínkách nabízené práce (specifikace typu práce a prostředí, ve kterém budete pracovat obor, odvětví,...)?
- Byla vám agenturou sdělena výše finanční odměny za odvedenou práci a pracovní podmínky (délka pracovní doby, práce o víkendech, práce přes čas,...)?
- Jak to bylo zařízeno s pracovní smlouvou, jakou formou byla uzavřena?
- Jednal někdo za vás na základě plné moci, rozuměl jste dokumentům, které vám zprostředkovatel dal k podpisu?
- Platil jste nějaké peníze předem, za co a proč? Vystavila vám zprostředkovatel nějaký doklad o tom, že jste něco platil ?

3. Příjezd do cílové země, pracovní a životní podmínky

- Jakým způsobem jste se dostal do cílové země (soukromě, agentura, kolik lidí jelo společně s vámi)?
- Kdo na vás čekal po příjezdu do ČR, jaké informace o tom co teď bude jste dostal?
- Musel jste odevzdat pasy, měl jste k nim kdykoli přístup?
- Jak to bylo s placením mzdy, v jaké výši, časový rozvrh plateb, srážky kvůli dluhům? Pokud ano, v jaké výši?
- Měl jste možnost se volně pohybovat, bylo respektováno právo na volný čas, placenou dovolenou?
- Jak to bylo s lékařskou péčí ?Měl jste možnost kdykoli v případě nutnosti navštívit lékaře?
- Jak s vámi zaměstnavatel jednal, vyhrožoval vám něčím, jak a čím?
- Jaké byly vaše vztahy k ostatními pracovníkům, jaké byly vzájemné vztahy mezi všemi, myslíte si, že někdo donášel informace o nespokojenosti se stávajícími podmínkami?
- Jak jste byl ubytován (topení, nájem, strava, tekoucí voda, kolik lidí,vybavení, sociální zařízení)?
- Bylo možné mít kontrolu nad soukromím a osobními věcmi?

4. Odchod z prostředí vykořisťování

- Jak jste se dozvěděl informace o možnosti odchodu z tohoto prostředí, byly prospěšné, proč?
- Jak se vám podařilo prostředí opustit, věděli jste, na koho se obrátit, kdo by vám mohl pomoci?
- Pokud jste opustil prostředí, jak se to stalo?
- Jaké instituce byly zaangažované (policie, nevládní či jiné instituce)?
- Byl zaangažován někdo jiný mimo tyto organizace (přítel/přítelkyně nebo známý/á)?

5. Jak působila prožitá situace na oběti v oblasti prožívání, chování, jednání

- Jaké pocity jste měl v důsledku páchaného násilí? Trápily Vás obavy z vlastní bezmocnosti, jako např. nemožnost momentálně ovlivňovat vnější dění?
- Jak na vás působilo soudní projednávání, myslíte si, že soudním projednáváním jste trpěl více než pachatel, objevovali se u vás pocity jako je nespravedlnost apod.
- Vracely se vám myšlenky na prožitá násilí, jak často, dovedl jste se od této traumatické události myšlenkově odpoutat?
- Změnilo se něco ve vašem vztahu k ostatním lidem, co?
- Co vám pomáhalo aby jste se s prožitou situací lépe vyrovnal, hovořil jste o ní s někým?
- Projevily se u vás změny na vašem zdraví, jak jste se cítil po psychické a fyzické stránce?

6. Plány a očekávání do budoucna

- Co si myslíte, že se bude dít nyní?
- Chcete zpátky domů? Pokud ano, proč? Pokud ne, proč?
- Pokud zůstanete v cílové zemi, co se bude dít?
- Pokud se vrátíte do země původu, co se bude dít?
- Při pohledu zpět, udělal by jste něco jinak?

Příloha č. 2: Rozhovor s respondentem O I.

1. Situace v zemi původu

▪ Jak jste žila ve vaší zemi? S kým jste žila (rodina,...) ? Pečovala jste o někoho (rodiče, děti, příbuzní)?

„Na Ukrajině jsem od dětství žila s rodiči, po smrti otce jen s matkou. Vystudovala jsem střední školu a protože jsem potřebovala peníze, nastoupila jsem do práce. Pracovala jsem jako krejčová. V té době jsem byla svobodná, přesto mi peníze nepostačovaly. Přes týden jsem zůstávala na ubytovně, která byla k dispozici od zaměstnavatele, na víkendy jsem přijížděla za matkou. V práci mi nedávali plnou mzdu, jen 30% ze mzdy, bylo to hrozně málo, abych s tím vyžila, finančně mi musela pomáhat maminka.“

▪ Jaké vzdělání jste dosáhla, co bylo po studiích?

„Po základní škole jsem nastoupila na střední odbornou školu s maturitou. Mohla jsem pracovat jako šička. Pak jsem nastoupila do práce do firmy, do které mě umístila škola. Tak to u nás bylo.“

▪ Jaká byla vaše ekonomická situace, jak jste zvládala zabezpečovat životní potřeby?

„Měla jsem se dost špatně, nezvládala jsem platit nutné výdaje, neměla jsem občas na oblečení a na jídlo, rodiče mi museli finančně vypomáhat. Potom onemocněl tatínek a situace se ještě zhoršila.“

▪ Jak moc bylo obtížné si najít práci v zemi původu, jakou práci jste vykonávala?

„Po škole nás umístili do práce, nastoupila jsem do šicí dílny, práci nebylo těžké sehnat, teda práci, která byla špatně placená. Práci, která byla placená lépe se jen tak sehnat nedalo. V mé práci mi platili jen část mzdy, prý není na výplaty.“

▪ Co jste si myslela/očekávala před odjezdem ze země původu? Jaká byla motivace hledat práci mimo domov?

„Z doslechu jsem věděla, že v zahraničí je možnost vydělat si mnohem více peněz, chtěla jsem si jednou pořídit vlastní byt. Tady u nás bych na to nikdy nenašetřila. Taky jsem chtěla pomoci rodičům, protože taky moc peněz neměli a tatínek byl nemocný, bylo hodně výdajů za jeho léčení. Myslela jsem si, že v cizině můžu na byt vydělat tak za dva roky.“

2. Informace o možnosti a podmínkách práce v zahraničí

▪ Jak jste se dozvěděla o možnosti práce v zahraničí (přes známe, z inzerátů?)

„O práci v zahraničí mi řekla moje známá. Že prý se tam dá vydělat dost peněz, ale že je to práce těžká, pracuje se hodně hodin, že to není lehký. Sama tam prý dělala. Ale že legální práce se dá sehnat jen v Česku, že jinde je to práce jen na černo. Tato známá mi dala telefonní číslo, že tam mám zavolat a zeptat se toho člověka na práci v Česku. Myslela jsem, že když je to člověk na doporučení někoho známého, tak to bude bezpečné. Jinak v televizi a rádiu varovali, že se hodně lidí dostane do problémů, že jsou agentury, které nalákají lidi a pak žádný peníze nevydělají a musí pracovat za moc špatných podmínek.“

▪ Jak proběhlo zkontaktování zprostředkovatele (kontaktovala jste někoho sama nebo jste byla sama kontaktována)?

„Když jsem dostala číslo od kamarádky, tak jsem tomu člověku zavolala sama. Po telefonu jsem si s tím člověkem domluvila schůzku a na ní mi řekl, co všechno mám udělat, že mi zařídí práci v zahraničí. Musela jsem si sama vyřídit pas, prohlídku u doktora a plnou moc pro nějakého pána v Česku, aby mohl přes plnou moc zařídit práci. Že prý až dojeďu do Česka, tak práce už bude zařízená. Musela jsem zaplatit 100 dolarů. Plnou moc jsem měla v rodném jazyce, všemu, co tam bylo napsané, jsem rozuměla. Toto mi ale poradil známý, jak si mám plnou moc udělat, aby mě nikdo

nepovedl. Ten známý byl právník. Papíry jsem si musela vyřizovat v Kyjevě, kde jsem ještě musela za vše zaplatit 500 dolarů. Je to prý na všechny náklady jako je pracovní vízum na rok, cestovné, překlady, prostě vše co bylo potřeba.“

▪ Do jaké míry jste byla informována o podmínkách nabízené práce (specifikace typu práce a prostředí, ve kterém budete pracovat , obor, odvětví,...)?

„Zprostředkovatel na Ukrajině mi nedal žádné podrobnější informace, co budu přesně dělat, ani kde práce bude. Jen řekl, že v Jižních Čechách a že budu šít. Že budu mít zdravotní pojištění a bydlení. Jaké bydlení jsem nevěděla.“

▪ Byla vám agenturou slíbena výše finanční odměny za odvedenou práci a sděleny pracovní podmínky (délka pracovní doby, práce o víkendech , práce přes čas, ...)?

„Agentura mi moc informací neřekla, jen, že budu dostávat plat 300 dolarů za měsíc, o tom, jak dlouho budu pracovat mi nic řečeno nebylo, ani jestli se bude pracovat o víkendech a tak.“

▪ Jak to bylo zařízeno s pracovní smlouvou, jakou formou byla uzavřena?

„Agentura, která mi všechno vyřizovala mi žádnou smlouvu o práci nedala, moc informací při odjezdu jsem neměla. Hodně věcí ohledně dokumentů jsem si musela vyřizovat sama. Pracovní smlouva mi byla dána až v Česku, tu mi vystavil zaměstnavatel, u kterého mi agentura domluvila práci. Tuto smlouvu jsem dostala písemnou, ale všechno bylo v češtině, takže jsem nevěděla, co podepisuji. V té době jsem česky neuměla. Bylo mi řečeno, ať to podepíšu, že je to jen formalita.“

▪ Jednal někdo za vás na základě plné moci, rozuměla jste dokumentům, které vám agentura dala k podpisu?

„Plnou moc jsem si dělala jenom na Ukrajině při vyřizování dokladů, abych mohla odjet. Byla to plná moc k zprostředkování práce v Česku. Tuto plnou moc jsem nechala zkontrolovat a poradit si od známého advokáta, byla v ruském jazyce.“

▪ Platila jste nějaké peníze předem, za co a proč? Vystavila vám agentura nějaký doklad o tom, že jste něco platila ?

„Žádný doklad o zaplacení mi nikdo nedal. Jen jsem platila a platila, když se vše vyřizovalo ještě na Ukrajině. Pak jsem ještě musela platit peníze v Česku, pořádně jsem nerozuměla za co. Chtěli 200 euro. Toto mi však nikdo předem neřekl. Prý když je nezaplátím, tak mi zruší vízum. Tak jsem raději zaplatila, nechtěla jsem se vracet zpět. Neměla jsem na vybranou. Kdo peníze neměl hned, tak je mohl postupně splácet z výplat. Na výši splátek se dalo domluvit.“

3. Příjezd do cílové země, pracovní a životní podmínky

▪ Jakým způsobem jste se dostala do cílové země (soukromě , agentura, kolik lidí jelo společně s vámi)?

„Pán v agentuře mi řekl, že musím sama přijet do Kyjeva, kde se setkáme a odtud pojedeme do Česka. Do Kyjeva jsem jela vlakem. Tam jsem se setkala se zprostředkovatelem, dal mi pas se štítkem, vízum. V Kyjevě už čekalo asi 10–12 žen, které taky cestovaly do Česka, kde jim byla slíbena práce. Do Česka jsme jeli společně malým autobusem.“

▪ Kdo na vás čekal po příjezdu do ČR, jaké informace o tom co teď bude jste dostala?

„Čekal tam jeden nezprostředkovatelské agentury (byly celkem 3 lidi), autobus dojel až na místo, kde byla ubytovna. Řekli nám, že ten den už pracovat nebudeme. Až prý v pondělí. Nástup je v továrně v 6 hodin ráno, továrna je daleko asi deset minut. Cestu nám vysvětlili. Ten den už se nepracovalo, nástup v pondělí v 6 hodin v továrně.“

▪ Musela jste odevzdat pasy, měla jste k nim kdykoli přístup?

„Ano, po všech chtěli pasy, že prý všechny lidi, co přijeli, musí zaregistrovat na cizinecké policii. Já jsem však odmítla pas vydat z ruky a proto jsem musela jet se

zprostředkovatelem na cizineckou policii, kde se vše vyřizovalo. Ostatní pas odevzdali. Já jsem se bála pas odevzdat, věděla jsem, že bez pasu je to v cizině zlé a mohli by mě kdykoliv vrátit zpět. Po vyřízení na cizině všem pasy vrátili.“

▪ Jak to bylo s placením mzdy? V jaké výši? Časový rozvrh plateb? Srážky kvůli dluhům? Pokud ano, v jaké výši?

„Bylo nám řečeno, že budeme placeni hodinovou mzdou. Nějakou dobu budeme v práci na zkoušku a to dostaneme 27 korun na hodinu. Když budeme pracovat dobře a rychle, budeme mít více korun. Když jsem odpracovala dobu na zkoušku, tak nám peněz o něco přidali. Na začátku nám dali zálohu 400 korun na týden, potom nám dávali měsíční výplatu. Ubytování jsme si nemuseli platit. Ale museli jsme splácet dluh, který jsme měli u agentury za vyřízení všech papírů a zprostředkování. Splátky jsme si mohli říct sami, kolik budeme platit.“

▪ Měla jste možnost se volně pohybovat, bylo respektováno právo na volný čas, placenou dovolenou?

„Po práci jsem mohla jít, kam jsem chtěla. Většinou jsem ale byla tak unavená, že jsem se najedla, umyla a šla spát. Okolní města jsme mohli navštěvovat, měla jsem u sebe pas a legální pracovní vízum, takže jsem nebála, kdyby mě na ulici kontrolovali. Volný čas jsem neměla, museli jsme hodně dlouho pracovat, i o víkendech, byla jsem moc unavená. Dovolenu jsme žádnou nedostali. Když někdo nutně musel něco vyřídit, tak si musel vzít neplacenou dovolenou.“

▪ Jak to bylo s lékařskou péčí? Měla jste možnost kdykoli v případě nutnosti navštívit lékaře?

„Řekli nám, že jsme pojištění, že můžeme k doktorovi chodit. Několikrát jsem u doktora byla. Pojišťovací průkaz jsem měla u sebe. Když jsem byla u doktora, tak jsem se zmínila, že si nemůžu dovolit neschopenku, že dostáváme 30 korun na den, tak byl z toho překvapený. Agentura nám řekla, že na víc nemáme nárok. Sociální pojištění nám agentura neplatila, teď vím, že se mi doba, po kterou jsem pro agenturu pracovala nebude započítávat do odpracovaných roků, nikdo mi to teď nepotvrdí.“

▪ Jak s vámi zaměstnavatel jednal, vyhrožoval vám něčím, jak a čím?

„Kdo v ničem neodporoval a pracoval tolik, jak agentura chtěla a na nic si nestěžoval, tak neměl problémy. Pracovalo se ale moc dlouho, dvanáct i více hodin každý den včetně sobot a nedělí. Byla jsem moc unavená. Když se však někdo ozval, tak mu bylo vyhrožováno, že mu bude zrušeno vízum a že bude muset odjet zpět na Ukrajinu. Jednali s námi, jako bychom byli jejich majetek. Nikdo nesměl ani dát výpověď a odejít k jinému zaměstnavateli. Pořád hrozili, že se budeme muset vrátit. Ženám nevyhrožovali, že by je někdo zbil, ale slyšela jsem, že mužům ano.“

▪ Jaké byly vaše vztahy k ostatními pracovníkům, jaké byly vzájemné vztahy mezi všemi? Myslíte si, že někdo donášel informace o nespokojenosti se stávajícími podmínkami?

„No, moc kamarádek jsem v práci neměla, všichni se báli cokoli říct. Měla jsem strach někomu důvěřovat a postěžovat si, jak je to tady těžká a náročná práce a málo peněz. Neviděla jsem si ani půlku toho, co mi bylo slibováno agenturou na Ukrajině. A to jsem pracovala od rána do večera. Věděla jsem, že mezi pracovníky je někdo, kdo donášší šéfovi informace, hlavně kdo si stěžuje a je nespokojený. S některými lidmi jsem se bavila víc, s jinými míň. Tak nějak se vědělo, kdo tyto informace donášší a před tím jsme si všichni museli dávat velký pozor.“

▪ Jak jste byla ubytována (topení, nájem, strava, tekoucí voda, kolik lidí, vybavení, sociální zařízení)?

„Ubytovaná jsem byla na ubytovně s ostatními cizinci. Na ubytovně byli pouze cizinci.

Ubytovna byla asi 10 minut cesty od továrny. Teplá voda tekla jen omezeně, v určitou dobu. Teplo bylo docela dost. Kdo chtěl, mohl si kupovat obědy, většina lidí si však jídlo kupovala sama v obchodě. Obědy byly drahé. Všichni chtěli co nejvíce ušetřit, aby měli na splátky.“

▪ Bylo možné mít kontrolu nad soukromím a osobními věcmi?

„V práci jsme měli každý svoji skříňku, do které jsme si mohli zamknout svoje věci, to bylo fajn. Na ubytovně to bylo jiné, tam jsem bydleli po 3–4 lidech, nic se nedalo zamknout, měla jsem strach o své věci, neměla jsem si kam zamknout peníze, když bylo po výplatě. Kdokoli mohl kamkoliv přijít a vzít si co chtěl, když jsem zrovna byla v práci. Měla jsem pořád strach o své věci.“

4. Odchod z prostředí vykořisťování

▪ Jak jste se dozvěděla informace o možnosti odchodu z tohoto prostředí, byly prospěšné, proč?

„Přes agenturu byl velký pohyb lidí, měsíčně přijíždělo a odjíždělo kolem 30–40 lidí, na cizinecké policii si úřednice všimla, že se hodně povolení po 3 týdnech ruší, začala se ptát, co se děje, začala pomáhat, dávala nám informace. Víc lidí než půlka co přijela odcházeli, úřednice si všimla, že bylo něco špatně.“

▪ Jak se vám podařilo prostředí opustit, věděla jste, na koho se obrátit, kdo by vám mohl pomoci?

„Úřednice na cizinecké policii upozornila policii, že něco není v pořádku. Policie začala vše vyšetřovat a nakonec udělala razii do firmy. Všichni, kdo tam byl, museli zůstat a byli všichni vyslýcháni. Zprostředkovatel byl zatčen. Potom nám policie dala informace, co bude s námi dál. Když budeme svědčit, můžeme v Česku zůstat, budeme zařazeni do Programu a postarají se o nás. Zajistí nám ubytování i ostatní věci. Pak nás policie předala Charitě ČR.“

▪ Pokud jste opustila prostředí, jak se to stalo?

▪ Pokud zůstanete v cílové zemi, co se bude dít?

„Chci si najít práci a časem si pořídit vlastní bydlení, zatím jsem na podnájmu. Žiji s manželem, kterého jsem poznala tady v Česku, ale on je také Ukrajinec. On už má stálou práci má a moc mi pomáhá. Společně to všechno už docela zvládáme. Už nemusíme dostávat finanční podporu z Programu.“

▪ Pokud se vrátíte do země původu, co se bude dít?

„Tam už se nebudeme vracet, nyní už můžeme zůstat v Česku na pořad, dostali jsme trvalý pobyt. Najdu si práci a už to bude dobré.“

▪ Při pohledu zpět, udělala byste něco jinak?

„Ano, práci v zahraničí bych si hledala jinak, sama, bez zprostředkovatele, přímo u nějaké české firmy, bylo by to lepší, rozhodně ne přes agenturu. I když mi byla agentura doporučena známou, mám z toho, co se stalo, ty nejhorší zkušenosti.“

Příloha č. 3: Rozhovor s respondentem O II.

1. Situace v zemi původu

▪ Jak jste žila ve vaší zemi? S kým jste žila (rodina,...) ? Pečovala jste o někoho (rodiče, děti, příbuzní)?

„Narodila jsem se v Bulharsku, ale jak mi byl rok, tak se maminka vdala a přestěhovali jsme se na Ukrajinu. Po škole jsem se vyučila šičkou a nastoupila do práce. Pak jsem se vdala a odstěhovala se k manželovi, bydleli jsem u jeho rodičů. Když bylo dceři deset let, tak jsem se rozvedla. Musela jsem zůstat bydlet v domě bývalého manžela, nemohla jsem si koupit z finančních důvodů svůj byt a odstěhovat se. Zařídila jsem si vlastní obchůdek, ale moc nevydělával. Peníze mi nepostačovali na inkaso, jídlo a oblečení. Musela jsem živit sebe a dceru. Proto jsem se rozhodla, že si půjdu vydělat peníze do zahraničí. Dcera by byla zatím u mé maminky.“

▪ Jaké vzdělání jste dosáhla, co bylo po studiích?

„Po základní škole jsem se vyučila šičkou, pak jsem nastoupila do práce jako šička. Výplata byla moc malá, nestačilo nám to na živobytí, proto jsem si zřídila svůj vlastní obchůdek.“

▪ Jaká byla vaše ekonomická situace, jak jste zvládala zabezpečovat životní potřeby?

Viz výše

▪ Jak moc bylo obtížné si najít práci v zemi původu, jakou práci jste vykonávala?

Viz výše

▪ Co jste si myslela/očekávala před odjezdem ze země původu? Jaká byla motivace hledat práci mimo domov?

„Očekávala jsem, že si vydělám víc peněz, povídalo se, že v ČR jsou výplaty 30 000 korun za měsíc, což bylo mnohonásobně víc než doma. Peníze jsem potřebovala, abych uživila sebe i dceru, otec dcery mi nic neplatil.“

2. informace o možnosti a podmínkách práce v zahraničí

▪ Jak jste se dozvěděla o možnosti práce v zahraničí (přes známe, z inzerátů...)?

„Několikrát jsem četla inzeráty o možnosti zprostředkování práce v zahraničí. Také jsem se zajímala o agentury, které toto lidem zajišťují. Začala jsem se o to zajímat, našla jsem si v novinách inzerát, na který jsem zavolala.“

▪ Jak proběhlo zkontaktování zprostředkovatele (kontaktovala jste někoho sama nebo jste byla sama kontaktována...)?

„Nikdo mi sám od sebe nic nenabízel, musela jsem hledat inzeráty, ve kterých se nabízí práce v zahraničí. Nějaký jsem našla v novinách a tak jsem zavolala.“

▪ Do jaké míry jste byla informována o podmínkách nabízené práce (specifikace typu práce a prostředí, ve kterém budete pracovat, obor, odvětví...)?

„V telefonu se ozval pán, který si se mnou domluvil schůzku. Na schůzce mi řekl, že mi zajistí práci v ČR a taky mi řekl, co musím udělat, abych mohla vycestovat. O práci mi toho moc neřekl. Jen že ji zajistí společně s ubytováním. Že budu dělat v továrně jako šička.“

▪ Byla vám zprostředkovatelem slíbena výše finanční odměna za odvedenou práci a pracovní podmínky (délka pracovní doby, práce o víkendech, práce přes čas, ...)?

„Ne, o pracovních podmínkách mi nikdo nic neřekl. Prý si vydělám 300 až 350 euro za měsíc, o tom, jak dlouho budu pracovat, kolik hodin denně, mi nikdo žádnou informaci nedal.“

- Jak to bylo s pracovní smlouvou, jakou formou byla uzavřena?

„Žádná písemná smlouva se mnou na Ukrajině uzavřena nebyla, vše bylo dohodnuto jen ústně. Musela jsem všemu věřit, že to bude, jak mi je slibováno, jinou možnost jsem neměla. Peníze jsem nutně potřebovala, proto jsem tak riskovala.“

- Jednal někdo za vás na základě plné moci, rozuměli jste dokumentům, které vám zprostředkovatel dal k podpisu?

„Podepsala jsem plnou moc, byla v ruském jazyce, tak jsem všemu rozuměla. Zprostředkovatel mi řekl, že ji potřebuje k tomu, aby mi mohl zajistit všechny doklady k vycestování a práci v ČR.“

- Platila jste nějaké peníze předem, za co a proč? Vystavila vám zprostředkovatel nějaký doklad o tom, že jste něco platila ?

„Ano, platila jsem předem hodně peněz, tolik jsem ani neměla a musela jsem si nějaké peníze od rodičů a známých půjčit. Tyto peníze, co jsem musela zaplatit měly být za vyřizování dokumentů, za vízum a za cestu. Peníze jsem zaplatila zprostředkovateli, žádné potvrzení jsem nedostala. Zaplatila jsem celkem 600 dolarů. Pak jsem ještě ale musela zaplatit znovu nějaké peníze v ČR, to mi ale řekli až tam, o tom jsem předem nevěděla.“

3. Příjezd do cílové země, pracovní a životní podmínky

- Jakým způsobem jste se dostala do cílové země (soukromě , agentura, kolik lidí jelo společně s vámi)?

„Zprostředkovatel mi řekl, odkud a kdy se pojedete, kam se mám v určitý čas dostavit. Společně ještě jelo 15 lidí, všechno byly ženy. Jeli jsme malým autobusem, který nás zavezl až k místu, kde jsme měli pracovat a bydlet.“

- Kdo na vás čekal po příjezdu do ČR, jaké informace o tom co teď bude jste dostala?

„Když jsem dojela na místo, tak tam čekal nějaký pán. Ukázal nám, kde budeme bydlet. Měli jsme se ubytovat a zbytek že nám řekne druhý den. Druhý den mě někdo jiný zavezl i s mými věcmi na práci, která však byla jiná, než mi bylo slíbeno. Byla to práce v hotelu s restaurací, prý tam budu i bydlet, byla to pomocná práce v kuchyni. Tak jsem pracovala asi týden, prý jiná práce není. Po týdnu mě převezli do jiného hotelu.“

- Musela jste odevzdat pasy, měla jste k nim kdykoli přístup?

„Ano, pas jsem musela odevzdat, už mi ho ale nevrátili. Měla jsem strach, co budu dělat bez pasu, co když mě bude kontrolovat policie. Požadovala jsem pas zpět, ale nikdo mi ho nevrátil a vyhrožovali mi, že když se mi něco nebude líbit, tak mi zruší vízum pošlou zpět na Ukrajinu.“

- Jak to bylo s placením mzdy? V jaké výši? Časový rozvrh plateb? Srážky kvůli dluhům? Pokud ano, v jaké výši?

„Pracovala jsem tři týdny, ale žádné peníze jsem nedostala. Práce se mi nelíbila, dělala jsem něco jiného, než mi bylo slíbeno, musela jsem pracovat hodně hodin denně, bydlela jsem v hotelu, ve které jsem pracovala, nevěděla jsem co dělat, bez pasu jsem se bála kamkoli jít. Měla jsem trochu peněz našetřeno z domu a za to jsem si kupovala jídlo, když bylo třeba.“

- Měla jste možnost se volně pohybovat, bylo respektováno právo na volný čas, placenou dovolenou?

„Chodit kam bych chtěla jsem nemohla, bez pasu jsem se bála. A taky jsem dělala dlouho, takže po práci jsem spala. Pak zase do práce. O dovolené se mnou nikdo nemluvil.“

- Jak to bylo s lékařskou péčí? Měla jste možnost kdykoli v případě nutnosti navštívit lékaře?

„Nevím, jak by to bylo, kdybych onemocněla. Po tu dobu jsem byla zdravá. Nikdo mi žádné informace nedal.“

▪ Jak s vámi zaměstnavatel jednal, vyhrožoval vám něčím, jak a čím?

„Bála jsem si na něco stěžovat, protože jsem měla strach, aby mi nezrušili vízum. O tom, že není dobré si stěžovat, mi řekla jedna cizinka, co také v na hotelu pracovala. Že prý, kdo si stěžuje, tak mu zruší vízum a musí se vrátit zpět domů. Navíc jsem neměla ani pas. Bála jsem se a nevěděla co dělat. Byla jsem úplně zoufalá.“

▪ Jaké byly vaše vztahy k ostatními pracovníkům, jaké byly vzájemné vztahy mezi všemi? Myslíte si, že někdo donášel informace o nespokojenosti se stávajícími podmínkami?

„S ostatními jsem se moc nebavila, protože jsem českému jazyku nerozuměla.“

▪ Jak jste byli ubytováni (topení, nájem, strava, tekoucí voda, kolik lidí,vybavení, sociální zařízení)?

„Ubytovaná jsem byla přímo na hotelu, kde jsem pracovala, měla jsem svůj pokoj společně s tou cizinkou, co tam ještě pracovala. Ubytování bylo dobré, vodu i teplo jsme měli. Sociální zařízení bylo společné na chodbě. Kuchyňku jsme žádnou neměli. Nějaké jídlo jsem měla v restauraci, když něco zbylo, zbytek jsem si nakupovala v nedalekém obchůdku.“

▪ Bylo možné mít kontrolu nad soukromím a osobními věcmi?

„Soukromí jsem neměla, bydlela jsem ještě s další ženou. V pokoji byly dvě postele, stolek, dvě židle a dvě skříně, které se nedaly zamykat.“

4. Odchod z prostředí vykořisťování

▪ Jak jste se dozvěděla informace o možnosti odchodu z tohoto prostředí, byly prospěšné, proč?

„Informace jsem se dověděla z letáčku, tam bylo telefonní číslo, na které se dalo zavolat. Leták byl v ruském jazyce.“

▪ Jak se vám podařilo prostředí opustit, věděla jste, na koho se obrátit, kdo by vám mohl pomoci?

„Zavolala jsem na to číslo, bylo to číslo na policii, pán se mnou mluvil rusky, takže jsem se mohla domluvit. Řekla jsem mu, v jaké jsem situaci a on řekl, že mi pomůže.“

▪ Pokud jste opustila prostředí, jak se to stalo?

„Policie mi řekla, že mi pomůže. Domluvili jsme se na místo, kam v určitou dobu přijdu, bylo to nedaleko toho hotelu, kde jsem bydlela. Pak si mě policie odvezla a postarala se o mě.“

▪ Jaké instituce byly zaangažované (policie, nevládní či jiné instituce)?

„Nejdříve mi pomáhala policie, pak jsem byla ubytovaná u Charity.“

▪ Byl zaangažován někdo jiný mimo tyto organizace(přítel/přítelkyně nebo známý/á)?

„Ne.“

5. Jak působila prožitá situace na oběti v oblasti prožívání, chování, jednání

▪ Jaké pocity jste měla v důsledku páchaného násilí? Trápily vás obavy z vlastní bezmocnosti, jako např. nemožnost momentálně ovlivňovat vnější dění?

„Měla jsem hrozný strach, co se mnou bude. Věděla jsem, že mám doma dceru, o kterou se stará babička a že bude potřebovat peníze, které jsem si myslela, že vydělám. Místo toho mám ještě dluh, který mám splácet za zprostředkování práce. Všechno bylo jinak. Byla jsem úplně bezradná, sama, strašně unavená. A nemohla jsem ani odejít. Neměla jsem kam, za kým.“

▪ Vracely se vám myšlenky na prožité násilí, jak často, dovedla jste se od této traumatické události myšlenkově odpoutat?

„Pořád se hodně bojím, aby mě nehledali, v noci se mi o tom dříve hodně zdávalo. Když sem se dostala z hotelu pryč, i když už jsem byla v bezpečí, tak jsem dlouho večer nemohla spávat, pořád se mi vše vracelo. Musela jsem nějakou dobu brát léky na spaní.“

▪ Změnilo se něco ve vašem vztahu k ostatním lidem, co?

„Lidem, co neznám už moc nevěřím, mám od nich odstup, dávám si pozor, ským se dám do řeči. Bojím se, aby mě zase někdo něčím nepodvedl. Mám problémy se seznamováním.“

▪ Co vám pomáhalo aby jste se s prožitou situací lépe vyrovnala, hovořila jste o ní s někým?

„Hodně mi pomohli pracovníci na azylovém domě, kde jsem byla nějakou dobu ubytována, byly ke mně hodné a já získala důvěru. O všem, co mě trápilo jsem si mohla povykládat. A taky mi vše vysvětlili, hlavně co se mnou bude dál, že se nemusím bát, že když jsem v Programu, tak o mě bude postaráno, i když si nevydělávám svoje peníze. Ulevilo se mi, když jsem se mohla někomu svěřit. Nikoho jsem v Česku neměla, cítila jsem se strašně sama. Ostatním ženám na azylovém domě jsem nic říkat nemohla, byla jsem na utajeném bydlení, ani svoje jméno jsem nikomu nesdělovala. Nechala jsem si říkat jiným jménem. Nebylo to lehké. Pak jsem mohla přes PC navázat spojení s dcerou, to mi hodně pomohlo.“

▪ Projevily se u vás změny na vašem zdraví, jak jste se cítila po psychické a fyzické stránce?

„Někdy jsem měla pocit, že už to dál nevydržím, často jsem plakala. Bylo mi smutno po dceři. Ale taky jsem věděla, že když se za ní vrátím, tak ničemu nepomůžu, že si musím najít práci a finančně dceru podpořit. Musela jsem zajít k doktorovi, aby mi předepsal nějaké léky na spaní a celkové uklidnění. Často mě bolívala hlava, jídlo mi nechutnalo, hodně jsem ubrala na váze. Pořád jsem byla unavená a neměla jsem do ničeho chuť. Dříve jsem si ráda četla a chodila do přírody, ale v tu dobu, po tom všem, co se stalo, jsem neměla na nic náladu.“

6. Plány a očekávání do budoucna

▪ Co si myslíte, že se bude dít nyní?

„Moc bych chtěla, aby se už konečně něco posunulo v soudním procesu. Pokud nebude soudní rozsudek, musím se stále skrývat. Pak si chci zažádat o trvalý pobyt v ČR, najít si práci a bydlení. Potom pozvat dceru na návštěvu.“

▪ Chcete zpátky domů? Pokud ano, proč? Pokud ne, proč?

„Nechci se vrátit zpět na Ukrajinu, chci zůstat v ČR, není tady taková bída, a budu moct posílat dceři domů trochu peněz.“

▪ Pokud zůstanete v cílové zemi, co se bude dít?

„Najdu si práci, našetřím na byt, chtěla bych si najít nějakého přítele a žít s ním. Taky bych se chtěla navštěvovat s dcerou.“

▪ Pokud se vrátíte do země původu, co se bude dít?

„Tam se nechci vrátit, nevím, co by bylo, kdybych musela.“

▪ Při pohledu zpět, udělala byste něco jinak?

„Já jsem musela jít pracovat do zahraničí, moc jsem potřebovala nějaké peníze a jinak se vydělat nedaly. Snad bych se snažila sehnat práci přes nějakého známého. Nevím.“

Příloha č. 4: Rozhovor s respondentem O III.

1. Situace v zemi původu

- Jak jste žila ve vaší zemi, měla jste rodinu, děti? Pečovala jste o někoho (rodiče)?

„Žila jsem s mamkou a tatínkem a se synem v domě. Rodiče už nechodili do práce, maminka je invalidní, tatínek je v důchodě. Žili jsme docela chudě, s manželem jsme se rozvedli a všechna starost o syna zůstala na mě. Manžel mi žádné peníze nedával.“

- Jaké nejvyšší vzdělání jste dosáhla?

„Po základní škole jsem vystudovala střední, pak jsem si zvýšila vzdělání na odborné škole s maturitou.“

- Jaká byla vaše ekonomická situace (vlastní bydlení, příjmy...)?

„Strašná, já jsem měla práci, dostávala jsem 150 dolarů mzdu, stačilo to jen na nájem, ale potřebovala jsem ještě na jídlo a na studia syna, chtěl jít na vysokou, proto jsem odjela.“

- Jakou práci jste vykonávala, bylo obtížné si najít práci v zemi původu?

„Dělala jsem v agentuře účetní, práci jsem naštěstí sehnala hned po škole, ale nebyla dobře placená.“

- Co jste si myslela/očekávala před odjezdem ze země původu? Jaká byla motivace hledat práci mimo domov?

„Chtěla jsem, aby syn mohl vystudovat vysokou školu, kdybych zůstala na Ukrajině, synovi bych nepomohla. Čekala jsem, že si pomůžu a vydělám peníze. O práci v zahraničí jsem už přemýšlela dlouho, skoro tři roky.“

2. Informace o možnosti a podmínkách práce v zahraničí

- Jak jste se dozvěděla o možnosti práce v zahraničí (přes známe, z inzerátů...)?

„O práci v cizině jsem se dověděla od lidí, ptala jsem se jich, jak to dělají. Oni říkali, že jsou takové agentury, že to dělají, že jenom zaplatíme peníze. Šetřila jsem na to tři roky, plánovala jsem to dlouho. Agentura byla v kanceláři, byla nazvána Vízové centrum. Dělali víza do různých zemí.“

- Jak proběhlo zkontaktování zprostředkovatele (kontaktovala jste někoho sama nebo jste byla sama kontaktována,...)?

„Navštívila jsem tu agenturu.“

- Do jaké míry jste byla informována o podmínkách nabízené práce (specifikace typu práce a prostředí, ve kterém budete pracovat, obor, odvětví,...)?

„Jo, říkali nám, mohli jsme si vybrat, pro ženy byla práce v supermarketu nebo v hotelu. Že musíme pracovat 8 hodin denně, když budeme chtít víc peněz, tak můžeme pracovat i více hodin a pracovat v sobotu i neděli. Za práci dostaneme od 1000 do 2000 dolarů měsíčně.“

- Byla vám agenturou slíbena výše finanční odměny za odvedenou práci a sděleny pracovní podmínky (délka pracovní doby, práce o víkendech, práce přes čas,...)?

Viz předchozí odpověď

- Byla vám vystavena pracovní smlouva, jakou formou byla uzavřena?

„Žádná smlouva mi vystavena nebyla.“

- Jednal někdo za vás na základě plné moci, rozuměla jste dokumentům, které vám agentura dala k podpisu?

„Dokumentům jsem nerozuměla, podepisovala jsem, ani jsem nevěděla co. Plnou moc jsem udělovala, ta byla v ukrajinštině, aby pán mohl sehnat pro mě práci a vyřídit doklady. Té jsem rozuměla.“

- Platila jste nějaké peníze předem, za co a proč? Vystavila vám agentura doklad o zaplacení?

„Platila jsem předem 250 euro, jak jsem dostala vízum, tak jsem doplácela ještě 250 euro. Doklad o zaplacení jsem dostala. To bylo na Ukrajině.“

- Kdy chtěla po vás agentura zaplatit peníze za zprostředkování práce v zahraničí?
„Agentura chtěla vše předem, ale upozornila, že jak budu v ČR, ještě budu platit 1000 dolarů. Pak mě upozorňovala, že mi v ČR vezmou na nějakou dobu pas, že se nemusím bát, že to bude tak na týden, kvůli registraci a pak mi ho zase vrátí.“

3. Příjezd do cílové země, pracovní a životní podmínky

- Jakým způsobem jste se dostala do cílové země (soukromě, agentura), kolik lidí jelo společně s vámi?

„Agentura mi řekla, kam mám přijet, město, a já se tam dopravila sama. V městě na mě čekal pán, který mě vyzvedl. Jela jsem autobusem sama, linkou.“

- Kdo na vás čekal po příjezdu do ČR, jaké informace o ubytování a práci jste obdržela?
„Pán mě naložil do auta a odvezl do svojí kanceláře. Vzal si pas a dal mi 1000 Kč na jídlo na měsíc. Potom mě zavezl na ubytovnu.“

- Musela jste odevzdat pas, měla jste k němu kdykoli přístup?
„Pas jsem musela odevzdat a přístup jsem k němu neměla, po týdnu, jak mi bylo slíbeno, jsem pas nedostala. Ptala jsem se, ale pán mi odpověděl, že pokud nezaplatím těch 1000 dolarů, tak mi pas nevrátí. A já neměla peníze, ani práci jsem neměla, tak z čeho jsem dluh měla zaplatit?“

- Byly placeny mzdy? Jak? V jaké výši? Časový rozvrh plateb? Srážky kvůli dluhům? Pokud ano, v jaké výši?

„Žádnou práci mi nedali, já jsem musela čekat na práci dva měsíce, zůstal mi dluh 1000,- dolarů a za lůžko 3000,- korun měsíčně a 1000 korun na jídlo. Na to jsem neměla a musela jsem si peníze půjčit.“

- Měla jste možnost se volně pohybovat, bylo respektováno právo na volný čas, placenou dovolenou?

„Mohla jsem chodit jen po městě, kde jsem byla ubytovaná, tam byla podplacená policie a nekontrolovala nás. Když bych odjela jinam a kontrolovala by mě policie, tak bych pokutu musela platit sama. Musela bych volat zprostředkovateli, který mi vyřizoval pracovní vízum. Ten by přijel, zaplatil pokutu, ale pak bych mu ji musela splácet.“

- Měla jste možnost kdykoli v případě nutnosti navštívit lékaře?
„Lékaře jsem navštívit nemohla, když jsem potřebovala, neměla jsem zdravotní pojištění, žádný doklad, Když bylo nejhůř a měla jsem horečky, tak se to nějak zařídilo, zprostředkovatel mě zavezl k domluvenému doktorovi, vzal sebou i můj pas, doktor mě ošetřil a jelo se zpět. Pas mi zase vzali.“

- Jak s vámi zaměstnavatel jednal, vyhrožoval vám něčím, jak a čím?
„Jednal se mnou přes mobil, práci mi dal až po dvou měsících a byla to práce na stavbě, 40 korun/h. Měla jsem práci, ale jinou, než jsem měla od agentury slíbenou, na stavbu jsem nechtěla jít, on říkal po telefonu, že jestli nepůjdu, tak přijede a bude mi špatně, budu z toho zvracet. Udělá mi problém. Zruší vízum a vyhodí na ulici.“

- Jaké byly vaše vztahy k ostatními pracovníkům, jaké byly vzájemné vztahy mezi ostatními, myslíte si, že někdo donášel informace zaměstnavateli o nespokojenosti se stávajícími pracovními podmínkami?

„Vztahy byli dobré, mistr na stavbě byl fajn. Ostatní pracovníci byli taky dobří. Zprostředkovatel byl zlý. Informace o nespokojenosti donášela paní, která řídila ubytovnu. Před tou si všichni museli dávat pozor, co říkají.“

▪ Jak jste byli ubytováni (topení, nájem, strava, tekoucí voda, kolik lidí, vybavení, sociální zařízení)?

„Bydlela jsem na třílůžkovém pokoji, byla všude hrozná zima, snad ani netopili, všude byla plíseň. Sprcha byla jen jedna pro celou ubytovnu, a jen dva záchody. Za pračku jsem musela platit 50 korun, prášek svůj. O jídlo se nikdo nestaral.“

▪ Bylo možné mít kontrolu nad soukromím a osobními věcmi?

„Žádné soukromí jsem neměla, věci se nedali nikde schovat, nic nebylo na zamykání.“

4. Odchod z prostředí vykořisťování

▪ Jak jste se dozvěděla o možnostech pomoci k odchodu z tohoto prostředí?

„O pomoci jsem se dozvěděla od pána na ubytovně, který taky pracoval v ČR na stavbě. Dal mi číslo na policii a já jsem tam zavolala.“

▪ Jak se vám podařilo prostředí opustit, věděla jste, na koho jste se obrátit, kdo by vám mohl pomoci?

„Zavolala jsem na to číslo na policii, ta mi řekla, kdy a kam přijede. V noci přijela, musela jsem utíkat oknem pryč, tajně, protože to bylo utajené. Policie mě pak předala Charitě.“

▪ Pokud jste opustila prostředí, jak se to stalo?

Viz odpověď výše.

▪ Byla zaangażovaná policie, nevládní či jiné instituce?

„Ano, pomohla mi policie, La Strada, Charita.“

▪ Byl zaangażován přítel/přítelkyně nebo známý/á?

„Kdyby mi ten přítel z ubytovny nedal to číslo, tak nevím, co by se mnou bylo.“

5. Jak působila prožitá situace na oběti v oblasti prožívání, chování, jednání

▪ Trápily vás obavy z vlastní bezmocnosti, jako např. nemožnost momentálně ovlivňovat vnější dění? Jaké pocity jste měla v důsledku páchaného násilí (bezmocnost, ponižení, ...)? Vracely se vám myšlenky na prožité násilí, jak často, dovedla jste se od této traumatické události myšlenkově odpoutat?

„Myšlenky se vracely, dřív moc, teď už málo, odpoutat už se od toho nedovedu, to bude na celý život.“

▪ Změnilo se něco ve vašem vztahu k ostatním lidem, co?

„Nemám k lidem vůbec důvěru, když se na něco ptají a já nechci odpovědět, raději neřeknu pravdu. Některých lidí se bojím, hlavně těch, kteří se mě zeptají odkud jsem. Neříkám jim pravdu, bojím se, že mě mafie bude hledat, protože jsem svědčila u soudu.“

▪ Co vám pomáhalo aby jste se s prožitou situací lépe vyrovnala, hovořila jste o ní s někým?

„Pomohlo mi o tom všem mluvit, ale mohla jsem jen s pracovníky krizové pomoci. Mohla jsem mluvit i s policií, pomohlo mi, když jsem věděla, že se mohu na někoho obrátit aby mi vše vysvětlil. Začala jsem chápat, co se děje a bylo mi jasnější, co bude dál. Rozhodla jsem se svědčit u soudu, ale tím pádem jsem se musela skrývat. Utajený pobyt mi zajistila Charita.“

▪ Projevily se u vás změny na vašem zdraví, jak jste se cítila po psychické a fyzické stránce?

„Měla jsem vysoký tlak, bolesti hlavy, byla jsem pořád moc unavená, nemohla jsem jíst, neměla jsem na nic chuť, když jsem něco snědla, bolelo mě břicho, někdy jsem i zvracela. Musela jsem navštívit doktora, aby mi dal léky.“

6. Plány a očekávání do budoucna

- Co si myslíte, že se bude dít nyní?

„Myslím si, že by šel vyřídít trvalý pobyt a zůstat v ČR.“

- Chcete zpátky domů? Pokud ano, proč? Pokud ne, proč?

„Nechci zpět, je tam málo práce, práce málo placená, berou lidi do třiceti let.“

- Pokud zůstanete v cílové zemi, co se bude dít?

„Když budu tady, můžu pomáhat synovi aby vystudoval vysokou a dostat v ČR trvalý pobyt.“

- Pokud se vrátíte do země původu, co se bude dít?

„Nevrátím se.“

- Při pohledu zpět, udělala by něco jinak?

„Byla bych opatrnější, dávala bych si pozor na papíry, co nám dala agentura, chtěla bych po ní pracovní smlouvu. Pas už bych nikdy nedala z ruky. Bez něho jsem nebyla nikdo.“

Příloha č. 5: Rozhovor s respondentem O IV.

1. Situace v zemi původu

▪ Jak jste žil ve vaší zemi? S kým jste žil (rodina,...) ? Pečoval jste o někoho (rodiče, děti, příbuzní)?

„Vyrůstal jsem v úplné rodině, rodiče se snažili vydělávat, ale vždy byla bída. Po škole nastoupil na vojnu a po vojně jsem začal pracovat jako strojívuđce. Práci jsem sice sehnal, ale byla moc málo placená, nevypláceli nám celý plat, ale sotva tak 30% plné mzdy. Takový plat mi nepostačoval ani na živobytí. Nic jsem nenašetřil a nemohl si nic koupit. Bydlel jsem na vesnici v rodinném domku a mohli jsme si s rodiči hodně věcí vypěstovat, abychom vůbec měli co jíst.“

▪ Jaké vzdělání jste dosáhl, co bylo po studiích?

„Po základní škole jsem nastoupil na střední odborné učiliště, pak jsem musel na vojnu a po vojně jsem nastoupil do práce. Plat byl však velmi malý.“

▪ Jaká byla vaše ekonomická situace, jak jste zvládal zabezpečovat životní potřeby?

„Velice špatná, nedostatek peněz na obživu, nešlo pořídit vlastní bydlení ani auto. Peníze postačovali jen na základní věci, hodně mě podporovali rodiče.“

▪ Jak moc bylo obtížné si najít práci v zemi původu, jakou práci jste vykonával?

„Práce se dala najít, ale jen ta, co byla velice málo placená, práce, kterou jsem měl byla placena jen z části, nedostával jsem plnou mzdu. Pracoval jsem jako strojívuđce. Zaměstnavatel říkal, že nemá na výplaty, dobře placená práce se nedala sehnat, asi jen přes známé.“

▪ Co jste si myslel/očekával před odjezdem ze země původu? Jaká byla motivace hledat práci mimo domov?

„Očekával jsem lepší výdělek, myslel jsem, že si vydělám hodně peněz za krátkou dobu, že si budu moci koupit vlastní auto, že si budu moci pořídit svoje bydlení, že budu nezávislý na rodičích, že budu moci založit a zabezpečit rodinu.“

2. Informace o možnosti a podmínkách práce v zahraničí

▪ Jak jste se dozvěděl o možnosti práce v zahraničí (přes známé, z inzerátů...)?

„Sledoval jsem inzeráty v novinách, na jeden jsem zavolał, předem jsem nevěděl, komu volám a jak to dopadne, musel jsem to udělat i přes varování v televizi, rádiu i tisku, že člověka často podvedou. Neměl jsem moc na vybranou, peníze jsem potřeboval.“

▪ Jak proběhlo zkontaktování zprostředkovatele (kontaktoval jste někoho sám nebo jste byl sám kontaktován,...)?

„Našel a zavolał jsem na inzerát sám, nevěděl jsem co bude. Pán, kterého jsem se dovolal mi dal informace kam mám přijít, s kým se setkat a co udělat. Měl jsem zaplatit 100 dolarů na vyřízení dokumentů osobě, které jsem volal na inzerát, a pak ještě doplatit v Kyjevě 500 dolarů za vízum, překlady, cestovné.“

▪ Do jaké míry jste byl informován o podmínkách nabízené práce (specifikace typu práce a prostředí, ve kterém budete pracovat, obor, odvětví,...)?

„Informace mi sdělili jen ty nejzákladnější, že práce bude hned, jak přijedu do ČR, ubytování bude zajištěno, práce bude v továrně. Jinak jsem se nic víc nedověděl.“

▪ Byla vám agenturou sdělena výše finanční odměny za odvedenou práci a pracovní podmínky (délka pracovní doby, práce o víkendech, práce přes čas,...)?

„Zprostředkovatelem mi bylo sděleno, že výše mzdy bude 300–350 dolarů za měsíc, nebylo sděleno, kolik hodin denně se bude pracovat, zda se bude pracovat o víkendech, zda se budou dělat přesčasy a jak budou placeny.“

- Jak to bylo zařízeno s pracovní smlouvou, jakou formou byla uzavřena?
„Zprostředkovatel mi žádnou pracovní smlouvu pře odjezdem nedal, vše bylo domluveno jen ústně, smlouvu jsem dostal až od české firmy, kde byla práce. Tato smlouva byla písemná, avšak v českém jazyce, takže jsem jí nerozuměl, nevěděl jsem, co se podepisuji, smlouvu jsem dostal až po dvou týdnech práce.“
- Jednal někdo za vás na základě plné moci, rozuměl jste dokumentům, které vám zprostředkovatel dal k podpisu?
„Plnou moc jsem uděloval jen na Ukrajině zprostředkovateli, aby mohl na jejím základě vyřídit všechny dokumenty a zajistit práci v ČR, plná moc byla v ruském jazyce, takže jsem jí rozuměl. Ostatní dokumenty jsem si musel v Kyjevě vyřizovat sám (pracovní vízum, překlady,...).“
- Platil jste nějaké peníze předem, za co a proč? Vystavil vám zprostředkovatel nějaký doklad o tom, že jste něco platil?
„Platil jsem předem na Ukrajině 100 eur zprostředkovateli, pak ještě 500 eur za vyřízení dokumentů potřebných pro odjezd do ČR (pracovní vízum, překlady, cestovné,...)
Platil jsem pak ale ještě jednou a to již v ČR, o tomto se dříve nikdo nezmiňoval, zaplatit jsem to však musel, jinak bych práci nedostal a musel bych se vrátit zpět na Ukrajinu.“

3. Příjezd do cílové země, pracovní a životní podmínky

- Jakým způsobem jste se dostal do cílové země (soukromě, agentura, kolik lidí jelo společně s vámi)?
„Do Kyjeva jsem jel sám vlakem, z Kyjeva společně s ostatními zájemci o práci autobusem, jelo nás společně 10–12 lidí.“
- Kdo na vás čekal po příjezdu do ČR, jaké informace o tom co teď bude jste dostal?
„Čekal tam na nás další zprostředkovatel, autobus nás dovezl až k ubytovně, každý bydlel jinde, někoho vysadili dřív a někoho později na jiném místě. Pak mi řekl, v kolik, kde a který den mám nastoupit do práce. Práce byla zpočátku jinde, než bylo původně sděleno a nebyla téměř vůbec placená, dělal jsem na stavbě.“
- Musel jste odevzdat pasy, měl jste k nim kdykoli přístup?
„Pas jsem musel odevzdat, po určité době, asi týden, mi však byl vrácen.“
- Jak to bylo s placením mzdy? V jaké výši? Časový rozvrh plateb? Srážky kvůli dluhům? Pokud ano, v jaké výši?
„Mzda mi byla vyplácena, avšak ne ve výši, jaká byla slíbena, mzda nedosahovala ani polovinu slíbené částky. Po týdnu mi byla vyplácena záloha 500 Kč, po měsíci byl vyplacen doplatek. Ze mzdy mi byly strhávány splátky na uhrazení poplatku, co se musel podruhé platit (poplatek po příjezdu do ČR). Výše splátek nebyla určena, každý si mohl výši zvolit, jak potřeboval.“
- Měl jste možnost se volně pohybovat, bylo respektováno právo na volný čas, placenou dovolenou?
„Volný pohyb mi byl umožněn. Volný čas jsem téměř neměl, stále se pracovalo nebo spalo, protože jsem byl po práci hodně unaven, pracoval jsem dvanáct i více hodin denně. Na placenou dovolenou jsem neměl nárok, mohl jsem si jen vzít neplacené volno.“
- Jak to bylo s lékařskou péčí? Měl jste možnost kdykoli v případě nutnosti navštívit lékaře?
„Byla možnost navštívit lékaře kdykoli, při nemoci mi však bylo vypláceno jen 30 korun na den. Zdravotní pojištění údajně zajištěno bylo. Sociální pojištění mi zaměstnavatel neplatil.“
- Jak s vámi zaměstnavatel jednal, vyhrožoval vám něčím, jak a čím?

„Jednání se mi nelíbilo, zprostředkovatel, který nám zajišťoval bydlení a práci nám neustále vyhrožoval, nemohl jsem odejít do jiné firmy, vyhrožoval mi, že mi okamžitě zruší pracovní vízum. Že budu mít problémy s policií. Když byli lidi moc nespokojení, tak jsem slyšel, že kdo se ozval, tak ho zavezli do lesa a tam ho zbili, nebo že někoho topili ve vaně. Sám jsem toto nezažil, raději jsem si na nic nestěžoval, protože jsem se bál.“

- Jaké byly vaše vztahy k ostatními pracovníkům, jaké byly vzájemné vztahy mezi všemi? Myslíte si, že někdo donášel informace o nespokojenosti se stávajícími podmínkami? „Vztahy byly špatné, velká nedůvěra ke všem. Mezi pracovníky byl informátor, který donášel informace o nespokojených pracovnících. **Bylo to zneužívání neznalosti jazyka.**
- Jak jste byl ubytován (topení, nájem, strava, tekoucí voda, kolik lidí, vybavení, sociální zařízení)?

„Ubytován jsem byl v soukromém domku, na každém pokoji dva až tři lidé, sociální zařízení a kuchyň společná, v domě 3 pokoje. Teplá voda tekla jen někdy, topili nám celkem dobře, jídlo jsme si museli obstarávat každý sám.“

- Bylo možné mít kontrolu nad soukromím a osobními věcmi?

„Na pokojích nebyly k dispozici uzamykatelné skříňky, proto jsem měl velkou obavu o vlastní věci. Soukromí taky moc nebylo, na pokoji jsme spali tři.“

4. Odchod z prostředí vykořisťování

- Jak jste se dozvěděl informace o možnosti odchodu z tohoto prostředí, byly prospěšné, proč?

„Informace o odchodu jsem dostal od pracovnice z cizinecké policie, kam zprostředkovatel chodil s pasy pracovníků ohledně nahlašování a odhlašování.“

- Jak se vám podařilo prostředí opustit, věděli jste, na koho se obrátit, kdo by vám mohl pomoci?

„Do práce přišla policie, která zadržela zprostředkovatele, pracovníky vyslechla a pak se o ně postarala, řekla všem, co mají teď dělat, jaké mají možnosti. Buď jim pomůže v návratu domů nebo v případě, že se někdo rozhodne svědčit, tak se o něj postará.“

- Pokud jste opustil prostředí, jak se to stalo?

„Policie vnikla do objektu, zadržela pachatele a podala mi informace, jaké možnosti mám. Jednak možnost spolupráce s policií nebo v případě nespolečné spolupráce zajištění návratu zpět na Ukrajinu.“

- Jaké instituce byly zaangażované (policie, nevládní či jiné instituce)?

„Policie, Charita ČR, La Strada.“

- Byl zaangażován někdo jiný mimo tyto organizace (přítel/přítelkyně nebo známý/á)? „Ne.“

5. Jak působila prožitá situace na oběti v oblasti prožívání, chování, jednání

- Jaké pocity jste měl v důsledku páchaného násilí? Trápily vás obavy z vlastní bezmocnosti, jako např. nemožnost momentálně ovlivňovat vnější dění?

„Měl jsem velký strach, co bude dál. Měl jsem strach, že vyhledají moji rodinu a budou se ptát, kde jsem, že budou mojí rodině dělat velké problémy, protože jsem se rozhodl svědčit. Moje pocity byly asi tyto: bezmocnost, obavy, strach, úzkost, hněv.“

- Vracely se vám myšlenky na prožité násilí, jak často, dovedl jste se od této traumatické události myšlenkově odpoutat?

„Na události, co se stalo, se myšlenky první rok neustále vracely, nyní je to lepší.“

- Změnilo se něco ve vašem vztahu k ostatním lidem, co?

„Ano, mám strach důvěřovat ostatním lidem, spíše jim nevěřím než věřím.“

- Co vám pomáhalo aby jste se s prožitou situací lépe vyrovnal, hovořil jste o ní s někým?

„Pomohl čas, o všem jsem mluvil s pracovníky Charity ČR, kteří mi spoustu věcí objasnili, spoustu věcí jsem nechápal, ani jsem nevěděl, co se mnou teď bude. Uklidnilo mě, když mi všechno vysvětlili, jak to v ČR funguje, že nemusím mít obavy, že když jsem zařazen do Programu, tak o mě bude finančně i jinak postaráno. Pracovníci mi se vším pomáhali. Taky mi pomohly léky na uklidnění.“

- Projevily se u vás změny na vašem zdraví, jak jste se cítil po psychické a fyzické stránce?

„Ze začátku jsem nemohl spát, proto jsem byl podrážděný, ve snech se mi o ovšem zdávalo, i když už vše bylo pryč, přesto jsem se něčeho bál, ani nevím čeho. Velmi často mě bolela hlava, byl jsem pořád unavený, neměl jsem do ničeho chuť. Zvýšil se mi krevní tlak, musel jsem začít brát léky.“

6. Plány a očekávání do budoucna

- Co si myslíte, že se bude dít nyní?

„Začne jiný život, najdu si lepší práci, našetřím peníze a budu si moct pořídit vlastní bydlení, už se nechci vracet na Ukrajinu.“

- Chcete zpátky domu? Pokud ano, proč? Pokud ne, proč?

„Ne, v ČR se žije i přes současné ekonom. podmínky líp než na Ukrajině, když je práce, tak je možnost aspoň trochu zabezpečit sebe rodinu. Toto na Ukrajině není možné, je tam bída.“

- Pokud zůstanete v cílové zemi, co se bude dít?

„Najdu si lepší práci a pořídím vlastní bydlení, budu moct zajistit studium syna na školách, budu moci finančně pomoci nemocným rodičům na Ukrajině.“

- Pokud se vrátíte do země původu, co se bude dít?

„Nechci se vrátit.“

- Při pohledu zpět, udělal by jste něco jinak?

„Ano, vyhledal bych více informací o rizicích práce v zahraničí, především o zprostředkovateli. Už bych vše víc promyslel a snažil se sehnat práci přes někoho známého. Taky bych si zjistil, co dělat, když by se něco takového stalo, na koho se mám obrátit, měl bych sebou nějaké kontakty, na které volat v případě problému.“

Příloha č. 6: Rozhovor s respondentem O V.

1. Situace v zemi původu

- Jak jste žil ve vaší zemi? S kým jste žil (rodina, ..)? Pečoval jste o někoho (rodiče, děti, příbuzní)?

„Dětství jsem prožíval v úplné rodině, mám ještě jednoho bratra. Maminka měla podnikání, prodávala v bazaru boty. Tatínek byl nemocný a nemohl vydělávat peníze. Co vydělala maminka nám moc nepostačovalo. Ale nějak se to vždycky udělalo. Pak jsem se oženil a narodil se nám syn.“

- Jaké vzdělání jste dosáhl, co bylo po studiích?

„Chodil jsem na základní a střední, pak vysokou školu ekonomickou a pedagogickou.“

- Jaká byla vaše ekonomická situace, jak jste zvládal zabezpečovat životní potřeby?

„Všechny peníze, co jsem vydělal jsem utratil za poplatky, bydlení bylo drahé, mzda byla malá, nestačilo to na život, abych mohl uživit rodinu.“

- Jak moc bylo obtížné si najít práci v zemi původu, jakou práci jste vykonával ?

„Snažil jsem se jak se dalo, jezdil jsem pracovat do Polska, pak jsem dělal policisty na Ukrajině, ale stálou práci jsem neměl. Nedařilo se mi dobrou práci sehnat, takovou, abych uživil ženu a syna.“

- Co jste si myslel/očekával před odjezdem ze země původu? Jaká byla motivace hledat práci mimo domov?

„Musel jsem se nějak postarat o rodinu a taky o rodiče, tatínek je velmi nemocný. A taky o syna. Potřeboval jsem taky něco našetřit. Z platu tady na Ukrajině se to nedalo. Vždycky jsem to dělal tak, že jsem si na chvíli našel práci v zahraničí, něco vydělal a našetřil a pak jsem byl chvíli na Ukrajině a poplatil co bylo potřeba.“

2. Informace o možnosti a podmínkách práce v zahraničí

- Jak jste se dozvěděl o možnosti práce v zahraničí (přes známé, z inzerátů...)?

„Už jsem měl nějaké zkušenosti, pracoval jsem v Polsku. Tak jsem věděl, že mám zajít do agentury a ta mi vše za peníze vyřídí.“

- Jak proběhlo zkontaktování zprostředkovatele (kontaktoval jste někoho sám nebo jste byl sám kontaktován,..)?

„Protože už jsem měl zkušenosti, jak se vše dělá, tak jsem šel rovnou do agentury. Tam mi dali nějaké nabídky práce, ze kterých jsem si mohl vybrat. Byly to práce převážně ve stavebnictví, lesnictví a továrně.“

- Do jaké míry jste byl informován o podmínkách nabízené práce (specifikace typu práce a prostředí, ve kterém budete pracovat, obor, odvětví,...)?

„Agentura mi vcelku dala dost informací, práci jsem si mohl vybrat. Pracovat se mělo osm hodin denně, ale kdo by si chtěl vydělat víc peněz, byla možnost pracovat déle, nebo ještě taky v sobotu nebo neděli.“

- Byla vám agenturou sdělena výše finanční odměny za odvedenou práci a pracovní podmínky (délka pracovní doby, práce o víkendech, práce přes čas,...)?

„V agentuře mi řekli, že když budu šikovný a budu hodně pracovat, tak si můžu vydělat 1000–2000 dolarů za měsíc. Budu moct dělat přesčasy a budu mít víc peněz. Že to záleží jen na mě, kolik hodin budu chtít pracovat.“

- Jak to bylo zařízeno s pracovní smlouvou, jakou formou byla uzavřena?

„Na Ukrajině se vše domlouvalo jen ústně, agentuře jsem dal zálohu na vyřízení papírů, až byly vyřízeny, tak jsem doplatil. Žádný doklad o tomto nemám. Po příjezdu do ČR jsem dostal hodně papírů, ale nevěděl jsem, co to je, vše bylo v českém jazyce, nerozuměl tomu. Pracovní smlouvu jsem nedostal, žádnou jsem nepodepsal.“

- Jednal někdo za vás na základě plné moci, rozuměl jste dokumentům, které vám zprostředkovatel dal k podpisu?

„Plnou moc jsem dával pouze agentuře na Ukrajině, řekli mi, že to jinak nejde, že ji potřebují k vyřízení dokladů a víza, a taky k zajištění práce v ČR. Této plné moci jsem rozuměl, protože byl v ukrajinštině.“

- Platil jste nějaké peníze předem, za co a proč? Vystavila vám zprostředkovatel nějaký doklad o tom, že jste něco platil?

„Ano, platil jsem peníze předem, musel jsem zaplatit 250 euro, pak mi agentura začala vyřizovat papíry, abych mohl pracovat v zahraničí. Až jsem tyto papíry dostal, musel jsem doplatit ještě 250 euro. Doklad o zaplacení jsem dostal. Pak jsem ale ještě musel zaplatit 1000 dolarů po příjezdu do ČR, o čem jsem dříve nevěděl, to mi agentura předem neřekla. Ale když už jsem byl na místě, tak mi nic jiného nezbylo. Kdybych nezaplatil, tak nedostanu práci. Naštěstí jsem měl nějaké peníze, co jsem si obstaral ještě na Ukrajině (půjčil jsem si) sebou a mohl těch 1000 dolarů zaplatit, aby mi dali práci.“

3. Příjezd do cílové země, pracovní a životní podmínky

- Jakým způsobem jste se dostal do cílové země (soukromě, agentura, kolik lidí jelo společně s vámi)?

„V agentuře mi řekli, kam mám přijet, řekli mi místo a přibližně čas, kde mám být, že prý už tam na mě bude někdo čekat a dali mi číslo na toho pána, co tam bude čekat. Jel jsem sám autobusem.“

- Kdo na vás čekal po příjezdu do ČR, jaké informace o tom co teď bude jste dostal?

„Na smluveném místě na mě čekal pán, který mě svým autem dovezl do kanceláře. Tam mi řekl, ať mu dám svůj pas, že ho potřebuje k vyřízení nějakých věcí na úřadech. Pak mi řekl, že mi zatím dá 1000 korun, abych si za to mohl kupovat jídlo, než dostanu výplatu. Ještě taky po mě chtěl zaplatit 1000 dolarů za vyřízení nějakých papírů. To jsem nevěděl, ale zaplatit jsem to musel, jinak bych nemohl začít pracovat. Po zaplacení této částky mi ukázal, kde je ubytovna a já se mohl ubytovat.“

- Musel jste odevzdat pasy, měl jste k nim kdykoli přístup?

„Pas jsem musel odevzdat hned po příjezdu v kanceláři. A už mi ho nevrátili. Přístup jsem tedy k němu neměl.“

- Jak to bylo s placením mzdy? V jaké výši? Časový rozvrh plateb? Srážky kvůli dluhům? Pokud ano, v jaké výši?

„Do práce jsem chodil nepravidelně, někdy práce byla, někdy ne. Třeba týden jsem pracoval a dva týdny jsem byl jen na ubytovně. Výplata nebyla pravidelná a byla malá, vůbec to nebylo tolik, co mi agentura slíbila. K tomu jsem ještě musel platit za lůžko 3000,- korun měsíčně. Když byla práce, tak jsem musel pracovat od rána od čtyř hodin, celý den až do večera do devíti. Byl jsem moc unavený.“

- Měl jste možnost se volně pohybovat, bylo respektováno právo na volný čas, placenou dovolenou?

„Vůbec jsem nemohl chodit, kam jsem chtěl, mohl jsem se pohybovat jen v okolí ubytovny. A bez pasu jsem měl stejně strach, aby nebyl problém. V okolí ubytovny nás policie nekontrolovala, bylo to tak domluvené. Do jiného města jsem však nemohl. Tam už by mě policie kontrolovala. Kdyby se však tak stalo, tak jsem měl přikázáno volat zprostředkovateli, ten by přijel a s policií by to zařídil. Žádný volný čas jsem neměl, když zrovna byla práce, dělal jsem od rána do večera, ani na spaní nebylo dost času. Žádnou dovolenou jsem si vzít nemohl.“

- Jak to bylo s lékařskou péčí? Měl jste možnost kdykoli v případě nutnosti navštívit lékaře?

„K lékaři jsem normálně chodit nemohl, neměl jsem zdravotní pojištění, neměl jsem žádný průkaz o tom, že jsem pojištěn. Zprostředkovatel řekl, že když mi bude hodně zle, tak mi doktora zařídí.“

- Jak s vámi zaměstnavatel jednal, vyhrožoval vám něčím, jak a čím?

„Práce se mi moc nelíbila, vyptával jsem se ostatních, jak to mají. Jenže někdo to řekl zprostředkovateli. Ten s ostatními přijel do práce, vzali nás do auta, odvezli do místnosti, tam byli 4 chlapi, a jestli se ještě prý budu vyptávat, tak mě zbijí. Ptali se, jestli to mají udělat teď nebo až potom. Vyhrožovali mi, že nemám dělat problémy, jinak že nebudu mít žádnou práci a vyhodí mě a že zruší vízum.“

- Jaké byly vaše vztahy k ostatními pracovníkům, jaké byly vzájemné vztahy mezi všemi?

„Myslím, že mezi pracovníky to bylo docela dobré. Ale měl už jsem pak strach o určitých věcech mluvit, už jsem věděl, že někdo donáší informace výš a že jsou z toho pak problémy.“

- Myslíte si, že někdo donášel informace o nespokojenosti se stávajícími podmínkami?

„Ano, určitě to někdo říkal šéfovi, dával jsem si pozor na to, co a komu říkám.“

- Jak jste byl ubytován (topení, nájem, strava, tekoucí voda, kolik lidí, vybavení, sociální zařízení)?

„Ubytování bylo hrozný, moc špatná hygiena, nejvíc mi vadilo, že pro všechny lidi na ubytovně byla jen jedna sprcha. Když se lidi vrátili z práce, tak se všichni chtěli umýt, ale nebylo kde, muselo se dlouho čekat a teplá voda nebyla. Topili nám jen málo, byla všude velká zima, celá ubytovna byla vlhká a špinavá.“

- Bylo možné mít kontrolu nad soukromím a osobními věcmi?

„Soukromí jsem žádné neměl, byl jsem na pokoji ještě se třemi dalšími pracovníky. Nebylo to příjemné. Báł jsem se o své věci, neměl jsem si je kam uschovat, všechno bylo společné a nedalo se nic zamknout. Svě důležité věci jsem si raději bral vždy sebou.“

4. Odchod z prostředí vykořisťování

- Jak jste se dozvěděl informace o možnosti odchodu z tohoto prostředí, byly prospěšné, proč?

„Když jsem byl na konzulátu, tak jsem tam čekal na vyřízení a všiml jsem si na stolku, že jsou tam položeny nějaké letáčky. Tak jsem se na ně podíval a byl tam jeden v ruském jazyce. Na něm byly informace, co mají cizinci, kteří se dostali do problému v ČR dělat. Bylo tam telefonní číslo, na které se dalo zavolat, na tomto čísle jsem mohl mluvit rusky.“

- Jak se vám podařilo prostředí opustit, věděl jste, na koho se obrátit, kdo by vám mohl pomoci?

„Zavolal jsem na to číslo z letáčku, ozval se mi muž, který mluvil rusky. Řekl, že je od policie. Tak jsem mu vysvětlil situaci, do které jsem se dostal. On mi nabídl pomoc.“

- Pokud jste opustil prostředí, jak se to stalo?

„Muž od policie, kterému jsem zavolal, mi řekl, jak to udělat, abych mohl odejít, řekl mi taky, že se o mě postará, že nemám mít strach. Domluvil si se mnou kdy a kde bude čekat. Z ubytovny jsem utekl v noci, musel jsem vylézt oknem ven a rychle utíkat pryč, na místo, kde na mě už čekala policie.“

- Jaké instituce byly zaangažované (policie, nevládní či jiné instituce)?

„Policie, Charita ČR, La Strada.“

- Byl zaangažován někdo jiný mimo tyto organizace (přítel/přítelkyně nebo známý/á)?

„Ne“

5. Jak působila prožitá situace na oběti v oblasti prožívání, chování, jednání

- Jaké pocity jste měl v důsledku páchaného násilí, trápily vás obavy z vlastní bezmocnosti, jako např. nemožnost momentálně ovlivňovat vnější dění?

„Měl jsem strach, hlavně co bude dál, co se stane. Nevěděl jsem, jak si mám pomoci, co mám udělat. Chtěl jsem pracovat a vydělávat peníze, našetřit. Ale peněz jsem dostával moc málo, neušetřil jsem nic. Myslel jsem na moji rodinu doma. Měl jsem vztek na šéfa, který pořád vyhrožoval.“

- Vracely se vám myšlenky na prožité násilí, jak často, dovedl jste se od této traumatické události myšlenkově odpoutat?

„Pořád jsem musel přemýšlet o tom, co se stalo. Všechno bylo jinak, než jsem chtěl. Všechny plány do budoucna se mi zhroutily, věděl jsem, že doma je nemocný otec a taky tam mám rodinu, o kterou se musím postarat. Měl jsem obavy, že když jsem svědčil u soudu, tak mě budou hledat a najdou prvně moji rodinu a něco jim udělají. Maminka mi volala telefonem, že prý se po mě někdo sháněl. To mi nahánělo strach.“

- Změnilo se něco ve vašem vztahu k ostatním lidem, co?

„Určitě, už jim tolik nedůvěřuji, nemluví o sobě, neříkám, odkud jsem přišel. Mám strach, že mě někdo hledá.“

- Co vám pomáhalo aby jste se s prožitou situací lépe vyrovnal, hovořil jste o ní s někým?

„Ano, mluvil jsem o všem s policií, té jsem důvěřoval, pak jsem byl na utajeném bydlení od Charity, tam jsem se taky mohl pracovníkům svěřit, všechno se mnou probírali, hlavně mi taky vysvětlili, co teď bude. Teď jsem v péči La Strady.“

- Projevily se u vás změny na vašem zdraví, jak jste se cítil po psychické a fyzické stránce?

„V době, kdy jsem pracoval na stavbě jsem byl moc unavený, museli jsme pracovat všechny dny v týdnu od rána do večera. A když jsem se konečně dostal večer do postele, tak jsem někdy nemohl usnout, měl jsem obavy o rodinu na Ukrajině. Když jsem pak už byl v bezpečí, tak jsem na všechno pořád myslel. Často mě bolela hlava, měl jsem vysoký tlak, moc mi bušilo srdce. Na jídlo jsem moc chuť neměl. Časem se to ale zlepšilo. Teď už je mi dobře, už je to za mnou.“

6. Plány a očekávání do budoucna

- Co si myslíte, že se bude dít nyní?

„No, myslím si, že bude ukončen soud, že bude mafián odsouzen za to, co udělal mně, ale i jiným lidem. Proto jsem se taky rozhodl, že budu proti němu svědčit.“

- Chcete zpátky domů? Pokud ano, proč? Pokud ne, proč?

„Nechci zpátky domů, doma nemůžu dobře zabezpečit svoji rodinu, syn nebude moc vystudovat.“

- Pokud zůstanete v cílové zemi, co se bude dít?

„Najdu si dobrou práci, našetřím peníze a vezmu si sem svoji rodinu, abychom byli všichni pohromadě. Rodičům budu posílat peníze na léčení, otec je hodně nemocný.“

- Pokud se vrátíte do země původu, co se bude dít?

„Nechci se vrátit.“

- Při pohledu zpět, udělal by jste něco jinak?

„Nevím, jak bych jinak vydělal peníze, asi bych znovu šel hledat práci do zahraničí. Ale už bych nikomu nedával pas, jen jeho kopii, a měl bych sebou předem zjištěné informace, co dělat, když budu mít v zahraničí problém. Nějaký kontakt na někoho, kdo by mi mohl pomoci.“